

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

KÂMÛSÜ'L-A'LÂM'DAKİ SELÇUKLULARLA İLGİLİ MADDELERİN
GÜNÜMÜZ ALFABESİNE DÖNÜŞÜMÜ

(SON ÜÇ CİLT)

Mustafa KIRAÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Hacı Ahmet ÖZDEMİR

Konya-2010

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM ŞEMSEDDİN SÂMÎ (1850-1904)'NİN HAYATI, KÂMÛSÜ'L-A'LAM ADLI ÇALIŞMASI VE DİĞER ESERLERİ.....	1
1. Hayatı	1
2. Kâmûsü'l-A'lam	12
3. Kâmûsü'l-A'lam Dışındaki Eserleri.....	16
3.1. Romanları.....	16
3.2. Oyunları	17
3.3. Sözlük ve Ansiklopedileri.....	17
3.5. Cep Kütüphanesi Serisi.....	17
3.6. Öğretici Eserleri	17
3.7. Diğer Eserleri	18
İKİNCİ BÖLÜM KÂMÛSÜ'L- A'LAM'IN DÖRDÜNCÜ CİLDİNDE GEÇEN SELÇUKLU TARİHİ İLE İLGİLİ MADDELERİN GÜNÜMÜZ ALFABESİNE DÖNÜŞÜMÜ	19
2.1. (ze) harfinde yer alan maddeler	19
2.2. (je) harfinde yer alan maddeler	21
2.3. (sin) harfinde yer alan maddeler	21
2.4. (şın) harfinde yer alan maddeler	44
2.5. (sad) harfinde yer alan maddeler	51
2.6. (dad) harfinde yer alan maddeler	55
2.7. (tı) harfinde yer alan maddeler	56
2.8. (zı) harfinde yer alan maddeler	61
2.9. (ayn) harfinde yer alan maddeler	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KÂMÛSÜ'L- A'LAM'IN BEŞİNCİ CİLDİNDE GEÇEN SELÇUKLU TARİHİ İLE İLGİLİ MADDELERİN GÜNÜMÜZ ALFABESİNE DÖNÜŞÜMÜ	73
3.1. (ayın) harfinde yer alan maddeler (devamı).....	73
3.2. (gayın) harfinde yer alan maddeler.....	81
3.4. (fe) harfinde yer alan maddeler	84
3.5. (kaf) harfinde yer alan maddeler	93
3.6. (kef) harfinde yer alan maddeler	104
3.7. (lam) harfinde yer alan maddeler	109
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KÂMÛSÜ'L- A'LAM'IN ALTINCI CİLDİNDE GEÇEN SELÇUKLU TARİHİ İLE İLGİLİ MADDELERİN GÜNÜMÜZ ALFABESİNE DÖNÜŞÜMÜ	111
4.1. (lam) harfinde yer alan maddeler (devamı).....	111
4.2. (mim) harfinde yer alan maddeler	111
4.3. (nun) harfinde yer alan maddeler	140
4.5. (ye) harfinde yer alan maddeler.....	149
SONUÇ	152
KAYNAKÇA	154
EKLER.....	155
Özgeçmiş.....	157

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı: Mustafa KIRAC

Numarası: 075214031011

Ana Bilim Dalı İLKÖĞRETİM / SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Programı: Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı: Kâmuştü'l A'lâm'daki Selçuklular İle İlgili Maddelerin
Günümüz ne Dönüşümü (Son Üç Cilt)

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası

(İmzası)
Mustafa KIRAC

Ek- 1: Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KIRAÇ
	Numarası	075214031011
	Ana Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM / SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hacı Ahmet ÖZDEMİR
Tezin Adı	Kâmûsü'l A'lâm'daki Selçuklular İle İlgili Maddelerin Günümüz ne Dönüşümü (Son Üç Cilt)	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan .....
başlıklı bu çalışma ...../...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda
oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul
edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR		
Doç. Dr. Mehmet KIRBACI		
Yrd. Doç. Dr. Cemal GÜVEN S.Ü. Ahmet Keleşoğlu Eğl Fak. Sosyal Bilimler Öğrt. ABD.		

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Bu çalışmada Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûsü'l-A'lâm* adlı eserinin son üç cildi incelenmiştir. *Kâmûsü'l-A'lâm*'da yer alan Selçuklularla ilgili maddeler çerçevesinde yazarın yaşadığı çağda Osmanlıların Selçuklu tarihine dair bilgileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlgili maddeler, konu başlıklarına göre fişlendikten sonra, dizinleri oluşturularak alfabetik sırayla, asıl eserdeki cilt ve sayfa numaralarına işaret edilip günümüz ne dönüştürülmüştür.

Tez dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm: Şemseddin Sâmî (1850-1904)'nin hayatı, *Kâmûsü'l-A'lâm* adlı çalışması ve diğer eserleri ile ilgilidir.

İkinci bölüm: *Kâmûsü'l-A'lâm*'ın dördüncü cildinde geçen Selçuklu tarihi ile ilgili maddelerin günümüz ne dönüşümüdür.

Üçüncü bölüm: *Kâmûsü'l-A'lâm*'ın beşinci cildinde geçen Selçuklu tarihi ile ilgili maddelerin günümüz ne dönüşümüdür.

Dördüncü bölüm: *Kâmûsü'l-A'lâm*'ın altıncı cildinde geçen Selçuklu tarihi ile ilgili maddelerin günümüz ne dönüşümüdür.

Birinci bölümde, eserin müellifi Şemseddin Sâmî'nin hayatı, görüşleri ve eserleri incelenmiştir. Bu minval üzere, dönemin tarihi olayları, düşünce hareketleri ve Şemseddin Sâmî ile aile üyelerinin tutum ve davranışları ele alınmıştır. Osmanlı Devri'ndeki önemli bir ansiklopedik eser hüviyetindeki bu kıymetli çalışmanın özelliklerine değinilmiştir.

İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde *Kâmûsü'l-A'lâm*'ın ilgili cildlerinde geçen Selçuklu tarihi ile ilgili maddelerde başlıca Selçuklu sultanları, dönemin önemli şahsiyetleri, Selçukluların iç ve dış siyasetine dair meseleler, Selçuklular tarafından fethedilen memleketler, önemli Selçuklu şehirleri, Nizâmiye Medreseleri gibi konularda bilgiler verilmiştir. Bunların yanı sıra Selçukluklara bağlı olan ve Selçuklu hanedanına

mensup kişilerin kurduğu Atabeklikler hakkında bilgiler mevcuttur. *Kâmûsü'l-A'lam*'da geçen, Selçuklularla ilgili olduğunu düşündüğümüz maddeleri çalışmamıza aldık. İlgili maddelerin tespitinde çeşitli zorluklarla karşılaştık. Özellikle ünlü şahsiyetlerin Selçuklularla ilgisinin olup-olmadığını belirlemekte hayli güçlük çektik.

Çalışmamız eserin son üç cildini kapsadığı için, Selçuklularla ilgili bilgiler konu bütünlüğü içinde verilememiştir. İlk üç ciltte yer alan ilgili diğer maddelerin tezin konusu içinde yer almaması bütünlüğü sağlayamamanın bir sebebi olarak gösterilebilir. Bir diğer sebep ise; eserin sözlük olması hasebiyle, maddelerin alfabetik sırayla verilmesidir. Dolayısıyla eserin aslına, mümkün mertebe, sadık kalmaya çalıştık.

Sonuç olarak; M. Fuad KÖPRÜLÜ ile başlayan, Osman TURAN ile zirveye tırmanan, M. Altay KÖYMEN, Erdoğan MERÇİL, Ahmet Yaşar OCAK ve Mikail BAYRAM gibi her biri alanında müstesna birer isim olan bilim adamlarıyla devam eden Selçuklu tarihi çalışmalarında Şemseddin Sâmî'nin gözüyle Osmanlı münevverinin ve tarihçilerinin Selçukluya ve Türk tarihinin bu dönemine bakışını ortaya koyan böyle bir araştırmanın önemli olduğu kanaatindeyiz.

Danışman hocam Doç.Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR'e tez çalışmam boyunca yaptığı değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca Doç.Dr. Mehmet KIRBIYIK ve Yrd.Doç.Dr. Cemal GÜVEN hocalarıma da bilgi ve deneyimleriyle bu çalışma sırasında bana yol gösterdikleri için teşekkürü borç bilirim.

Müstafa KIRAÇ

Sancaktepe/İSTANBUL

26.10.2010

Ek- 1: Türkçe Özet Formu

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KIRAÇ	
	Numarası	075214031011	
	Ana Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM / SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ	
	Programı	☒ Tezli Yüksek Lisans	☐ Doktora
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hacı Ahmet ÖZDEMİR	
	Tezin Adı	Kâmûsü'l-A'lâm'daki Selçuklular İle İlgili Maddelerin Günümüz ne Dönüşümü (Son Üç Cild)	

ÖZET

Şemseddin Sâmî (1850-1904)'nin II. Abdülhamid'in teşvikleriyle bütün dünyada heyetler tarafından yazılmasına rağmen tek başına hazırladığı *Kâmûsü'l-A'lâm*'ın son üç cildinde yer alan Selçuklu tarihi ile ilgili maddeler günümüz ne dönüştürülmüştür. Ayrıca eserin müellifi Şemseddin Sâmî'nin hayatı, eserleri ve yaşadığı dönemin özelliklerine değinilmiştir. Genelde Doğu ve İslam Dünyası ile ilgili bilgilere ağırlık verilen bu çalışmada, Selçuklu tarihiyle de ilgili kapsamlı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Ek- 2: İngilizce Özet Formu

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KIRAÇ	
	Numarası	075214031011	
	Ana Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM / SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ	
	Programı	☒ Tezli Yüksek Lisans	☐ Doktora
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hacı Ahmet ÖZDEMİR	
Tezin İngilizce Adı	The Transformation of Materials in Qamous al-Alam by Shams al-Din Sami About The History of Saljuq Turks (The Last Three Volumes).		

SUMMARY

The articles about Seljuk Empire History that take place in the *Kâmûsü'l-A'lâm*'s last three teils, which Şemseddin Sâmi (1850-1904) prepared by himself despite it was written by committees all over the world with the encouragement of Abdülhamid II, turned into today's alphabet. Also the author of the work Şemseddin Sâmi's life, Works and features of the period he lived in are mentioned. This work in which the information about Eastern and Islamic World is principally emphasized, comprehensive knowledge about Seljuk Empire History is also discussed.

KISALTMALAR VE SİMGELER

c. Cilt.

DİA *Diyanet İslam Ansiklopedisi.*

R.a. Radıyallahu anh.

s. Sayfa.

Sy. Sayı.

M. Miladi.

H. Hicrî.

Bkz. Bakınız.

k.s. Kuddüse sırruhu.

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM ŞEMSEDDİN SÂMÎ (1850-1904)'NİN HAYATI, KÂMÛSÜ'L-A'LAM ADLI ÇALIŞMASI VE DİĞER ESERLERİ

1. Hayatı

Şemseddin Sâmi (h. 22 Recep 1266 / m. 1 Haziran 1850), Yanya (Janiné) vilâyetinin Ergiri (Gjirokastra) sancağına bağlı Pırmeti kazasının Fraşer (Frashéri) köyünde doğdu. Arnavutça literatürde daha çok Sâmi Fraşeri olarak tanınmıştır.¹ Babası Hâlid Bey ve dedesi Durmuş Bey, Fraşer'e yerleşmiş Timar beylerindedir. Anne tarafı Fatih Sultan Mehmed Han ve II. Bayezid devri ricalinden İmrahor İlyas Bey'e çıkar.² İlyas Bey, II. Murat'ın Arnavutluk seferinde Müslüman olmuş ve daha sonra devlete önemli hizmetlerde bulunmuştur.³ İstanbul'un fethinde de bulunan İmrahor İlyas Bey, Fatih Sultan Mehmed'in izniyle Yedikule'deki kiliseyi camiye çevirmiştir. Bugün "*İmrahor Camii*" diye anılan camii budur.⁴

Şemseddin Sâmi'nin babası Halid Bey ile annesi Emine Hanım 1835'te evlenmişler ve altısı erkek, ikisi kız olmak üzere sekiz çocukları olmuştur. Erkekler: Abdül, Şerif, Naim, Sâmi, Tahsin ve Mehmed; kızlar ise Nefise ve Şahsina adını taşımaktadır.⁵

Şemseddin Sâmi, ilköğrenimine başladığı Fraşer'de Kalkandelenli Mahmud Efendi'den Arapça ve Frasça dersleri aldı.⁶ 1859'da Halid Bey, 1861'de ise Emine

---

¹ Abdullah Uçman, "Şemseddin Sâmi", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII, s. 519-523, TDV Yayınları, XXXVIII, s. 519.

² Komisyon, *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, I-II, İstanbul, 1997, II, s. 688.

³ Şecaattin Tural, *Şemseddin Sâmi*, İstanbul, Şule Yayınları, 1999, s. 13.

⁴ Agâh Sırrı Levend, *Şemseddin Sâmi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969, s. 45.

⁵ Tural, a.g.e. , s. 13

⁶ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520.

Hanım ölünce, Abdül Bey kardeşlerine babalık etmiş ve kalabalık olan aileyi alarak 1861'de Yanya'ya göç etmiştir.⁷ Bu olaydan sonra Şemseddin Sâmî, kardeşi Nâim Fraşeri ile Zossimea Skoli adlı Rum lisesine girdi.⁸ Sekiz senelik mektebi yedi yılda tamamlayarak 14 Temmuz 1868'de mezun oldu.⁹ Yeni ve modern bir öğrenim programının uygulandığı bu okulda Latince, Rumca, İtalyanca ve Fransızca öğrendi. Müderris Yâkub Efendi gibi bazı hocaların yanında Arapça ve Farsça'sını geliştirdi. Bir süre Yanya Mektûbî Kalemî'nde çalıştı.¹⁰

1872'de İstanbul'a gelen Şemseddin Sâmî, Nâim Fraşeri ile birlikte Matbuat Kalemî'nde çalışmaya başladı.¹¹ Bu yıllarda küçük bir *Tarih-i Umumi* yazdıysa da bunu bastırmaktan vazgeçti.¹² 1872 yazında *Tarih-i Mücmel-i Fransa*¹³ adlı tercümesinin ilk fasikülünü neşretti.¹⁴ Aynı yıl *Hadîka* gazetesinde çalışmaya başladı¹⁵ ve Türk edebiyatının ilk telif romanı kabul edilen *Taaşşuk-u Talat ve Fitnat*'ı yayımladı.¹⁶ Bu arada Sührab adıyla *Şah-name*'den alınmış bir trajedi kaleme aldıysa da¹⁷ kendi deyimiyle tiyatro usulüne uygun olmadığından dolayı neşrinden vazgeçti.¹⁸ *Hadîka*'nın

---

⁷ Levend, a.g.e. , s. 39.

⁸ *Astronomi Literatürü*, s. 688.

⁹ Levend, a.g.e. , s. 40.

¹⁰ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s.520

¹¹ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s.520

¹² Levend, a.g.e. , s. 40; Tural, a.g.e. , s. 14.

¹³ Bu eserin ancak bir cüzü basılabilmıştır. Şemseddin Sâmî, *Tarih-i Mücmel-i Fransa*, cüz-i evvel, Camlı Hanı, İstanbul, h. 1289 (m. 1872).

¹⁴ Levend, a.g.e. , s. 40.

¹⁵ *Astronomi Literatürü*, s. 688.

¹⁶ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s.520

¹⁷ Levend, a.g.e. , s. 40.

¹⁸ Tural, a.g.e. , s. 14.

kapatılması üzerine, Ebûzziyâ'nın çıkarmaya başladığı *Sîrac* gazetesinde muharrir ve mürtecim olarak çalıştı.¹⁹

Nisan 1873'te Nâmık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* adlı piyesinin Gedikpaşa'daki Osmanlı Tiyatrosu'nda sahneye konması üzerine çıkan olaylar sırasında *Sîrac* kapandı. Şemseddin Sâmî, Matbuat Kalemî'ndeki görevini sürdürürken bir yandan da bazı tiyatro eserleri kaleme aldı.²⁰ 1873'te *İhtiyar Onbaşı*²¹ piyesini ve *Galetée* adlı bir hikâyeyi Fransızca'dan dilimize çevirdi.²² Bu sırada Trablusgarp *Vilâyet* gazetesini çıkarmak için tecrübeli bir gazeteci istenince Matbuat Müdüriyeti tarafından Trablusgarp'a gönderildi (1874). Yeni görev yerine Yanya, Brindisi, Mesina ve Napoli yoluyla gitmesi ona Avrupa'nın bir kısmını görme fırsatı verdi²³. Gazeteyi 256. sayısından başlayarak 271. sayısına kadar yönetti.²⁴

Şemseddin Sâmî 1875'te İstanbul'a döndü. Bir yandan gazeteciliğe devam ediyor, diğer taraftan edebî eserlerini neşrediyordu. 1874'te yazdığı *Besa* trajedisini ve *Seydi Yahya* adlı piyesini 1875'te neşretti.²⁵ Rodos'ta sürgünde bulunan Ebûzziyâ Mehmed Tevfik adına imtiyazını aldığı *Muharrir* mecmuasının ilk dört sayısını çıkardı.²⁶ Sonrasında Ebûzziyâ'nın sürgünden dönüşüyle, derginin sorumluluğunu da bıraktı.²⁷

Gazeteciliğe iyice ısınmış olan Şemseddin Sâmî, 9 Şubat 1876'da Mihran Efendi ile birlikte Türk basın tarihinin önde gelen yayın organlarından olan *Sabah* gazetesini

---

¹⁹ *Astronomi Literatürü*, s. 688.

²⁰ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520

²¹ *İhtiyar Onbaşı* adlı bu piyes 1874'te oynanmıştır. Tural, a.g.e. , s. 15.

²² Levend, a.g.e. , s. 40.

²³ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520

²⁴ Tural, a.g.e. , s. 15.

²⁵ Tural, a.g.e. , s. 15-16.

²⁶ Levend, a.g.e. , s. 41; Uçman, *DİA*, XXXVIII, s.520.

²⁷ Tural, a.g.e. , s. 16.

kurdu.²⁸ Necip Asım [YAZIKSIZ], Sabah hakkında şu bilgileri aktarır: “*Bu gazetenin sahibi kılıksız, biraz aptal suratlı Papadopulos adlı bir Rum’du. O zaman Mithat Efendi’nin İttihad’ı, Ceride-i Havâdis matbaasında at uşağı iken her nasılsa bir imtiyaz alan Diyarbakırlı hamal Filip’in Vakt’i birer kuruşa satılırken daha küçük bir kıt’ada, fakat daha muntazam intişar eden Sabah on paradan satılırdı.*”²⁹

Şemseddin Sâmî, dönemin yazarları tarafından oldukça seçkin bir gazete olarak tanımlanan *Sabah*’ta *Gave* adlı piyesini neşretti. Yaklaşık on bir ay başyazarlığını üstlendiği gazeteden 256. sayıdan itibaren ayrıldı (1876).³⁰

Sava Paşa, Cezâyir-i Bahr-i Sefid valiliğine tayin edilince, Şemseddin Sâmî de Sava Paşa’nın mühürdarı sıfatıyla 1877’de onunla beraber Rodos’a gitti. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nın çıkması ve Rus ordularının Balkanlar’a kadar inmesi üzerine Yanya gitti. Orada Abidin Paşa nezaretinde kurulan *Sevkiyyat-ı Askeriyye Komisyonu*’nda kâtip olarak çalıştı.³¹ Bu sırada edebi çalışmalarını da ihmal etmeyen Şemseddin Sâmî, *Sarf ve Nahv-ı Arabî* adlı eserini hazırladı.³² Ayastefanos Antlaşması ile savaşın sona ermesinin ardından İstanbul’a döndü ve bu defa *Tercümân-ı Şark* gazetesinin başyazarı oldu. Burada *Şundan Bundan* başlığıyla fıkralar yazdı.³³

Şemseddin Sâmî, savaştan sonra toplanan Berlin Kongresi’ni takip eden günlerde Arnavutluk topraklarından bir kısmının Yunanistan’a bırakılmasını öngören

---

²⁸ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s.520.

²⁹ Necip Asım (Yazıksız), “Şemseddin Sâmî”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, s. 25.

Fihrist-i umumi : (Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası) namıyla nisan 1326 (1911)’den itibaren onüç sene ve (Türk Tarihi Encümeni Mecmuası) namıyla 1924’den itibaren üç seneki ceman onaltı sene intişar eden mecmuanın muhteviyatını şamildir. / Tertib eden Halil Edhem, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928, s. 24.

1. Dergi fihristi

³⁰ Tural, a.g.e. , s. 16.

³¹ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s.520.

³² Levend, a.g.e. , s. 41.

³³ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s.520.

Ayastefanos Antlaşması hükümlerine bir nevi tepki olarak ortaya çıkan, liderliğini ağabeyi Abdül Bey'in yaptığı Arnavut ittihadı (Prizren Arnavut Cemiyeti) grubuyla da yakından ilgilendi.³⁴ Bu sırada Arnavutluk meselesini birtakım siyasî manevralarla halletmeyi tasarlayan II. Abdülhamid'in bilgisi dâhilinde 30 Eylül 1879'da³⁵ kurulan *Cem'iyet-i İlmiyye-i Arnavûdiyye*'nin kurucuları arasında Abdül Bey ve Sava Efendi ile birlikte Şemseddin Sâmî de yer aldı. Cemiyet adına İstanbul Cemiyeti (İstanbul) adıyla tanınan ve Latin harflerini esas alan bir Arnavut düzenlediği gibi Arnavutça'nın gramerini de hazırladı.³⁶

1878'de *Tercümân-ı Şark* gazetesinin kapanmasıyla gazetecilik hayatı sona eren Şemseddin Sâmî, 1879'da gazetenin sahibi Mihran Efendi ile birlikte kurduğu Cep Kütüphanesi serisinde İslâm medeniyetinden, astronomi ve jeolojiye kadar uzanan çeşitli sahalarda ansiklopedik mahiyette küçük kitaplar neşretti. Bunlar arasında *Gök, Yer, İnsan, Medeniyet-i İslâmiyye, Kadınlar* ve *Esâtir* sayılabilir.³⁷ 1880'de II. Abdülhamid'in irâdesiyle saraya alınarak Mâbeyn-i Hümâyun'da kurulan Teftiş-i Askerî Komisyonu kâtipliğiyle görevlendirildi. Onun büyük ve asıl mühim eserleri buraya gelişinden sonra meydana geldi.³⁸ Hayatının sonuna kadar sürdürdüğü bu görevinde rahat bir çalışma ortamı içinde sözlüklerini ve diğer önemli eserlerini hazırladı.

Fransızca aslından Victor Hügo'nun *Sefiller* romanını Türkçe'ye çevirmeye başladı. Hemen arkasından *Aile* (1880, üç sayı) ve *Hafta* (1881-82) dergilerini çıkardı. 1882'de Fransızca'dan Türkçe'ye *Kâmûs-ı Fransevî*'yi yayımladı.³⁹

---

³⁴ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s.520.

³⁵ Tural, a.g.e. , s. 17.

³⁶ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520.

³⁷ *Astronomi Literatürü*, s. 688.

³⁸ *Astronomi Literatürü*, s. 688.

³⁹ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520.

Şemseddin Sâmi 4 Mayıs 1884'te Edremitli Kazasker Sadettin Efendi'nin kızı Emine Veliye Hanım'la evlendi ve Sadettin Efendi'nin Kandilli'deki yalısına taşındı.⁴⁰

Çalışmalarına hız kesmeden devam eden Şemseddin Sâmi, 1884'te *Himmetü'l-Himam fi Neşri'l-İslam*; 1885'te *Kâmûs-ı Fransevî* (Türkçe'den Fransızca'ya) ile *Hurde-çin*; 1886'da vaktiyle Yanya'da hazırladığı *Sarf ve Nahv-ı Arabî*'yi özetleyerek oluşturduğu *Tasrifat-ı Arabiyye* adlı eserlerini yayınladı. Bütün bu çalışmalarını karşılığında Şemseddin Sâmi'ye Sultan II. Abdülhamid Han tarafından mükâfat olarak “*Ûlâ Sınıf-ı sânisî*” rütbesi ve İftihar Madalyası verildi.⁴¹

1889 yılında tarih, coğrafya ve meşhur adamlar ansiklopedisini *Kâmûsü'l-A'lam* adıyla formalar halinde yayımlamaya başladı. 1890 yılında *Nev Usûl Sarf-ı Türkî* ile *Küçük Elifba* adlı eserlerini neşrederek, lügat çalışmaları sırasında eğitici-öğretici eserleri hazırlamaktan geri kalmadı.⁴² *Kâmûsü'l-A'lam*'ın fasiküller halinde yayımı sırasında 1893'te Teftiş-i Askerî Komisyonu başkâtipliğine yükseltildi. Aynı yıl içinde eşi Emine Veliye Hanım vefat etti. Emine Hanım'ın ölümünden bir yıl sonra, 1892'de ölmüş olan ağabeyi Abdül Bey'den dul kalan Belkıs Hanım'la evlendi.⁴³ 1894'te “*Ûlâ Sınıf-ı Evvel*” rütbesine terfi ettirildi. Şemseddin Sâmi, özel hayatındaki gelişmelere rağmen, çalışma temposunu hiç düşürmedi. 1896'da yine formalar halinde *Kâmûs-ı Arabî*'yi neşretmeye başladı.⁴⁴

Kandilli'deki yalısında, 1896 yılında, siyatik hastalığına yakalanan Şemseddin Sâmi, aynı yıl borçlanarak aldığı para ile Erenköy-Caddebostan'da bir köşk yaptırma işine girişti. Köşkün yapımı henüz bitmeden buraya taşındı.⁴⁵ 1898 yılında *Kâmûsü'l-*

⁴⁰ Levend, a.g.e. , s. 43. ; Tural, a.g.e. , s. 17.

⁴¹ *Astronomi Literatürü*, s. 688.

⁴² Tural, a.g.e. , s. 18.

⁴³ Levend, a.g.e. , s. 43.

⁴⁴ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520.

⁴⁵ Levend, a.g.e. , s. 43.

A'lam'ın son cildi olan altıncı ciltle bu büyük eseri bitirdi. Şemseddin Sâmî bu yoğun temposunun arasında, Türkçe üzerine gazetelere makaleler yazıyordu.⁴⁶ *Kâmûsü'l-A'lam*'ın nihayete ermesiyle 1900'de Türk dilinin en önemli sözlüklerinden olan *Kâmûs-ı Türki*'yi yayımladı.⁴⁷ Bu eser iki cilt olarak *İkdam* gazetesi sahibi Ahmet Cevdet tarafından çıkarılmıştır.⁴⁸

Şemseddin Sâmî'nin çalışmaları bunlarla sınırlı kalmamıştır. *Kütüphane-i Müntahabat* adıyla kurduğu neşir serisinde önce Bâki'nin ve Ali b. Ebû Talib efendimizin *Eş'ar-ı Müntehabe*'lerini neşretti.⁴⁹

Çeşitli hastalıklarına rağmen hayatının son yıllarını tamamen Türk dili ve edebiyatı araştırmalarına verdi. 1902'de *Kutadgu Bilig* ve 1903'te *Orhun Âbideleri*'nin izahlı tercümeleri ile *et-Tuhfetü'z-Zekiyye fî Lugati't-Türkiyye* eserinin metin ve tercümesini yayınladı. 1904'te *Lehce-i Türkiyye-i Memâlik-i Mısr* adlı Kıpçak Türkçesi'nin umumi lugatini hazırladı fakat eserlerini yayımlayamadı.⁵⁰ Maddi imkânsızlıklar ve çeşitli rahatsızlıklar bu eserlerin yayınlanmasına mani oldu.⁵¹

Son zamanlarında, kızlarının ricası üzerine kendi biyografisini yazmak isteyen Şemseddin Sâmî, buna muvaffak olamadı. Hatta bu maksatla bir defterin üzerine "*Ömrümün İçinde Bir Seyahat*" başlığını koymuşsa da anılarını yazmaya başlamamıştır.⁵² Hayatının son yıllarında büyük sıkıntılar çekmiştir. 500 liraya rehine

---

⁴⁶ Tural, a.g.e. , s. 18.

⁴⁷ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520.

⁴⁸ Levend, a.g.e. , s. 44.

⁴⁹ Tural, a.g.e. , s. 18.

⁵⁰ *Astronomi Literatürü*, s. 689.

⁵¹ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520.

⁵² Levend, a.g.e. , s. 44.

koyduğu köşk, borcunu zamanında ödeyememesi üzerine satılığa çıkarılmış; buna çok üzülen Şemseddin Sâmî'nin dili tutulmuş, iki gün konuşamamıştır.⁵³

Henüz verimli olabileceği bir yaşta iken 18 Haziran 1904'te, elli dört yaşında vefat eden Şemseddin Sâmî, Erenköy'de Sahrayıcedit Mezarlığı'na defnedildi. 1968 yılında kemikleri Feriköy'deki aile kabristanına nakledildi.⁵⁴

Şemseddin Sâmî'nin Emine Hanım'dan dört çocuğu olmuştur. Bunlar: Sâmîye, Ali Sâmî, Sadiye ve Sadi'dir.⁵⁵ İkinci karısı Abdül Bey'in dul eşi Belkıs Hanım'dan da İskender Sâmî adında bir oğlu olmuştur. Ayrıca yeğenleri Mithat'la, Emine'nin bakımlarını da üstlenmiştir.⁵⁶

Sâmîye Hanım, Raşit Bey'le 13 Kasım 1902'de evlenmiştir. Raşit Bey 1919-1922 arasında Tevfik Paşa kabinesinde Maliye, Maarif, İaşe, Nafia ve Evkaf nazırlıklarında bulunmuş, 1922-1949 yılları arasında Galatasaray Lisesi'nde tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Sâmîye Hanım'ın iki çocuğu olmuştur. Ali Sâmî, Türk sporuna büyük hizmetleri geçen bir sporcudur. Ali Sâmî Yen stadyumu onun adına yapılmıştır. Aynı zamanda Tekel Genel Müdürlüğü görevinde de bulunmuştur. Fahriye Hanım'la evlenmiş, ama çocuğu olmamıştır. Sadiye Hanım, Neşet Beken ile evlenmiştir. Bir de kızı vardır. Sadi, Galatasaray Lisesi'nde okurken 1911'de daha 18 yaşındayken vefat etmiştir. İskender Sâmî ise, Karabük'te mühendis olarak bulunmuştur. Bir de kızı vardır.⁵⁷

Şemseddin Sâmî, güler yüzlü, ağırbaşlı, kimseyi incitmek istemeyen nazik ve alçakgönüllü bir yapıya sahiptir. Başkalarının düşüncelerine saygılıdır. Ailesine ve ev halkına karşı çok şefkatlidir. Hizmetçilerine dahi öfkelenmemiş, onları hiç

---

⁵³ Levend, a.g.e. , s. 54.

⁵⁴ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520.

⁵⁵ Levend, a.g.e. , s. 47.

⁵⁶ Tural, a.g.e. , s. 19.

⁵⁷ Levend, a.g.e. , s. 47.

azarlamamıştır. Çocuklarına çok düşkündür. Onların eğitimi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış, özel hocalar tutarak çocuklarına en iyi eğitimi vermeye gayret etmiştir. Rahatsız olduğu için sağlığına çok dikkat etmiştir. Şemseddin Sâmî'nin aile hayatı; geçimsizliklerden, yersiz dedikodulardan uzak, düzgün ve temiz geçmiştir.⁵⁸

Tanzimat'ın ilânını takip eden yıllarda kendi kendini yetiştiren kişilerden biri olan Şemseddin Sâmî, değişik alanlarda faaliyetler göstermiş ve önemli eserler vermiştir. Elli dört yıllık hayatına tek başına bir insanın gerçekleştirmesi pek mümkün görünmeyecek sayıda eser sığdırmıştır.⁵⁹ Gazetecilikle başlayan yazı hayatı, edebî eserlerden, telif ve tercüme; dergi ve ansiklopedi neşriyatından lisan ve lügat çalışmalarına doğru gelişen bir seyir takip etmiştir.⁶⁰ Şemseddin Sâmî'nin bütün bu faaliyetleri, Türk milletinin siyasî, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişimini hedef tutmaktaydı.⁶¹ Topluma her ne şekilde olursa olsun bir şeyler kazandırmak endişesini taşımıştır. Yalnız aydın kesimlere değil, orta sınıf okur-yazarlara da hitap etmiştir.⁶²

Şemseddin Sâmî, edebî eserlerini henüz yirmi yaşında iken, İstanbul'a gelmez yayımlamaya başladığı halde, siyasî mücadeleye ancak 1878 yılında *Tercümân-ı Şark* gazetesinin başyazarı sıfatıyla atıldığını görüyoruz. Bilindiği üzere 1878 yılı Osmanlı Devleti'nin en kritik devrelerinden birini teşkil etmekteydi. Bu dönemde Ayastefanos Antlaşması imzalanmış ve Berlin Kongresi toplanmıştı. Rus orduları ise İstanbul'un kapılarına kadar varmışlardı. Büyük Bulgaristan'ı kurmakla Osmanlı Devleti'nin parçalanması istenmişti. Arnavutluk'un bir kısmının Bulgaristan'a, diğer bir kısmının da Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'a ilhâk olunması düşünülmüştü.⁶³ Daha

---

⁵⁸ Levend, a.g.e. , s. 48-49.

⁵⁹ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520.

⁶⁰ *Astronomi Literatürü*, s. 689.

⁶¹ Hasan Kaleşi, "Şemseddin Sâmî'nin Siyasî Görüşleri ve Megalo-İdea Hakkındaki Düşünceleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sy. 40, İstanbul, 1971, s. 17.

⁶² Tural, a.g.e. , s. 43.

⁶³ Kaleşi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 17.

önce de belirttiğimiz gibi Ayastefanos Antlaşması hükümlerine bir nevi tepki olarak ortaya çıkan, liderliğini ağabeyi Abdül Bey'in yaptığı Arnavut ittifadı (Prizren Arnavut Cemiyeti) grubuyla da yakından ilgilendi.⁶⁴ Ayrıca padişah II. Abdülhamid Han'ın da izniyle kurulan Cemiyet-i İlmiyye-i Arnavudiyye'de çalışmalar yaptı.⁶⁵

Şemseddin Sâmî'nin ağabeyi Abdül Bey, Arnavutluk'un ihyâ ve istiklâli taraftarlarının ileri gelenlerindendi. İşte bu münasebetle 1877-78 senesi Rusya ile edilen harp neticesi olarak memleketimiz inkısama uğratıldığı sırada Arnavutluk'a ait olan İşkodra gibi yerlerin Karadağ hissesine ayrılmasını şiddetle düvel-i muazzama nezdinde protesto etmek üzere bir heyet teşkil etmiş ve kendisi bunlara baş olarak Berlin Kongresi'nde Arnavutluk hududunun tashihine, yani oraların Osmanlı hududu içinde kalmalarına muvaffak olmuştu.⁶⁶ Şemseddin Sâmî'nin öteki ağabeyi Naim Bey de Arnavut milliyetçilerindendi. Arnavutça birçok şi'irler de kaleme alan Naim Bey, 7 Ekim 1900'de İstanbul'da öldü.⁶⁷

Diğer taraftan Avusturya, Bosna ve Hersek'in işgalini hazırlamaktaydı. İstanbul'a iki yüz bin muhacir akın etmişti. Avrupalılaştırma ve ıslahat problemi daha büyük bir önem kazanmıştı. Şemseddin Sâmî *Tercümân-ı Şark* gazetesinde yürüttüğü başyazarlık görevi sırasında bütün bu olayları günü gününe takip etmiştir. Olaylar hakkında görüşler ileri sürmüş, hatta birçok olay onun belirttiği şekilde cereyan etmiştir.⁶⁸

“Bu devirde Şemseddin Sâmî'yi en çok meşgul eden önemli siyasî meseleler şunlardır.”⁶⁹

1. Osmanlı Devleti'nin mukadderatı.

⁶⁴ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 520

⁶⁵ Tural, a.g.e. , s. 44.

⁶⁶ Yazıksı, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, s. 24.

⁶⁷ Levend, a.g.e. , s. 46.

⁶⁸ Kaleşi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 17.

⁶⁹ Kaleşi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 17.

2. Avrupa kuvvetleri ve Şark Meselesi.
3. Arnavutluk ve komşularının toprak talepleri ve Arnavutlar için arz ettikleri tehlikeler.
4. Yunanistan'ın, Epir ve Teselya, yani Yanya ve Tırhala sancaklarını elde etmek için güttüğü siyaset; Yunanlıların millî ve dinî alanlarda göstermiş oldukları ademi müsamaha, Rumların Avrupa'da ve özellikle İstanbul'daki propagandaları.
5. Bulgaristan'daki Müslümanların mukadderatı ve muhacir meseleleri.
6. Reform, meşrutiyet, hürriyet ve devlet idaresinin tenkisat meseleleri.”

Şemseddin Sâmî'nin edebiyatçı olarak da, bilim adamı olarak da tek kaygısı bir şeyler öğretmek, bir gereksinmeyi karşılamaktır.⁷⁰ Eserlerini yazarken daima belirli bir siyasî amaç gütmekteydi. *Tarih-i Mücmel-i Fransa ve Sefiller*'i çevirmekle hür bir memleket olan Fransa ve kültürüne karşı duyduğu sempatileri belirtmekte derin bir siyasî ve sosyal anlam da vardır. *Gök, Yer ve İnsan* adlı eserleri ise Türk okuyucusuna çağdaş bilimsel neticeleri tanıtmak, baskı ve zulme karşı mücadele etmek amacını gütmektedir. *Taaşşuk-ı Talat u Fıtnat* adlı romanı ve *Kadınlar* adındaki eseriyle, kadının toplumda kültürel ve sosyal yeri için mücadele etmektedir. Fransızca-Türkçe ve Türkçe-Fransızca sözlükleri sayesinde genç Türk nesilleri, Fransa'daki ileri fikir ve edebiyatı yakından tanımak fırsatını bulmuşlardır. *Gâve* adlı piyesi ise hürriyet mücadelesi için yazılan bir öyküdür. *Medeniyet-i İslâmiyye ve Himmetü'l-hümâm fi neşri'l İslâm* adındaki eserleriyle İslâm kültür ve medeniyetinin ulviyetini, gelişmelerinde rol oynayan âmilleri ve gerileme sebeplerini belirtmek istemiştir. Ayrıca Şemseddin Sâmî, bu iki eserinde de, ilerleme, kültür ve medeniyetin İslâm ile

---

⁷⁰İsmail ERÜNSAL, “Şemseddin Sâmî Üzerine Yeni Denemeler”, *Türk Dili*, Ankara, 1970, sy. 23/229, s.20-25. Türk Dil Kurumu'nun 1951 yılının Ekim ayından beri çıkardığı aylık dil ve edebiyat dergisi. İlk sayısında yayın yönetmeni Agâh Sırrı Levend'di. İlk yıllarında dergi TDK'nın görüşlerini ve buna bağlı olarak dilde özleştirilmeciliği savundu. Günümüzde sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın'dır. Ulusal hakemli dergi niteliği taşımaktadır. Yazı kurulunda Sadık Tural, Şükrü, Mustafa Canpolat, Saim Sakaoğlu, Nevzat Gözaydın, Recep Toparlı bulunmaktadır.

çelişmediklerini, aksine İslâmiyet'in bu ilerlemeye sebep olduğu hususu üzerinde önemle durmaktadır.⁷¹

Şemseddin Sâmî'nin *Kâmus-ı Türki* adlı sözlüğü ve diğer yayımları ile Türk dili için yapmış olduğu mücadele, Türk dilinin yabancı unsurlardan arınması, İstanbul ağzının Türk edebî dili olarak kabul edilmesi, halka ve diline saygı gösterilmesi, hülâsa Türkçülük için yapmış olduğu mücadele, siyaset, eğitim, kültür ve bilim alanındaki faaliyetlerinin esasını teşkil etmektedir. *Kutadgu Bilig Orhun Âbideleri, Lehce-i Türkiyye-i Memâlik-i Mısr, et-Tuhfetü'z-Zekiyye fî Lugati't-Türkiyye* adlı eserlerle iştiğal etmesi, zengin bir mazi ve kültüre sahip olan Türk milletinin güvenini arttırmak ve Türklerin bilimsel çalışmalarına yön göstermek amacını gütmektedir.⁷²

2. Kâmûsü'l-A'lam⁷³

Şemseddin Sâmî'nin, Türk toplumunun kültürel ve sosyal alanlardaki gelişmesi için yapmış olduğu genel plan çerçevesi dâhilinde en önemli yeri şüphesiz "*Kâmûsü'l-A'lam*" işgal etmektedir.⁷⁴ Doğu ve Batı kaynaklarından faydalanılarak hazırlanmış olan ve Türkiye'de ilk ansiklopedi kabul edilen *Kâmûsü'l-â'lam*, müellifi tarafından "*tarih ve coğrafya fenlerinin bir mahzen-i kebîri*" diye nitelendirilmiştir.⁷⁵ Şemseddin Sâmî *Kâmûsü'l A'lam*'ı hazırlarken başlıca şu kaynaklardan yararlanmışır:⁷⁶

Doğulu kaynaklar:

-Edirneli Nazmi'nin, *Sefinetü 'ş-şu 'arâ*'sı,

-Kadri Çelebi ve Harezşah'ın *Tezkiretü 'ş-şu 'arâ*'larıdır.

⁷¹ Kaleşi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 16.

⁷² Kaleşi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 16.

⁷³ Orijinal yazılışını görmek için bkz. Ek-1.

⁷⁴ Kaleşi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 16.

⁷⁵ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 521

⁷⁶ Levend, a.g.e. , s. 85.

Batılı kaynaklar:

- Bouillet, “*Dictionnaire universel d’histoire et de géographie*,”
- Vivien de St. Martin, “*Nouveau dictionnaire de géographie universelle*,”
- Alfred Dantés, “*Dictionnaire biographique et bibliographique*,”
- Gr. Vapereau, “*Dictionnaire universel des contemporains*” ile “*Dictionnaire biographique pittoresque*,”
- D’Herbellot, “*Bibliothèque Orientale*,”
- Thomas William Beale, “*The Oriental Biographical Dictionary*,”
- De Rossi, “*Dizionario storico dei autori arabi i piu celebri e dele loro opere*”.

Bu eserler zamanın önemli kaynaklarıdır. Şemseddin Sâmî yukarıda zikredilen kaynakların dışında, Kınalızâde, Âşık Çelebi, Kafzâde, Lâtîfî, Riyâzî, Devletşah, Sâdikî, Fatîn tezkiresi, Salnâme gibi yerli kaynaklardan ve Avrupa ansiklopedileriyle atlaslarından da faydalanmıştır.⁷⁷

Şemseddin Sâmî, Batı’da neşredilen ansiklopedilerde ihmal edilen Doğu’ya ait maddeleri hazırlarken doğrudan doğruya ana kaynaklara müracaat etmiştir. Bunda da Arapça ve Farsça’yı çok iyi bilmesinin rolü çok büyüktür. Fakat elde Doğu’ya ait derli toplu bir kaynak olmadığından ayrı ayrı birçok kaynağa başvurmak zorunda kalmıştır. Batıda ise bu tür ansiklopedik mahiyette eserler bolca olduğundan, Batı ile ilgili maddelerin hazırlanmasında zorluk çekmemiştir.⁷⁸ Böylesine zorluklara göğüs gererek meydana getirilen bu eser sayesinde okuyucular ulaşamayacakları ve dil problemi yüzünden anlayamayacakları birçok bilgiyi elde etmenin kolaylığını yaşamışlardır. Daha sonraki dönemlerde Latin ne geçilmesiyle, bu eser günümüz okuyucuları tarafından yine anlaşılması zor bir hal almıştır.

---

⁷⁷ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, s.139

⁷⁸ Tural, a.g.e. , s. 52.

Şemseddin Sâmi bu eseri önce iki cilt olarak düşünmüş fakat eser ancak altı ciltte tamamlanabilmiştir. Hatta esere alınamayan veya eksik ve hatalı olan maddelerin tashihi için bir zeyil (ilave, ayırma) yayımlamayı düşünmüş ama bunu gerçekleştirmeye zaman bulamamıştır.⁷⁹ Eserin birinci ve ikinci ciltleri H. 1306'da (M. 1888-89), üçüncü cildi H. 1308'de (M. 1890-91), dördüncü cildi H. 1311'de (M. 1893-94), beşinci cildi H. 1314'te (M. 1896-97), altıncı cildi ise H. 1316'da (M. 1398-99) yayımlanmıştır.⁸⁰ Fasiküller halinde yayımlanan bu altı ciltlik eser alfabe sırasına göre tertip edilmiş olup toplam 4830 sayfadır.⁸¹ Maddeler çift sütunda verilmiş; bazı maddelerin, özellikle batı kaynaklı olanların, karşısına parantez içinde Latin harfleriyle okunuşları ilâve edilmiştir.

Eserin kapağında şunlar yazılıdır:⁸² “Kâmûsü'l-â'lam, Muharriri Ş. Sâmi, kaçınıcı cild olduğu, Maârif Nezâret-i Celîlesi tarafından takdîr ve tahsîn olunarak tab' olunmuştur, İstanbul, Mihran Matbaası- Bâb-ı Âlî Caddesinde Numara 7, 1316 (Milâdî 1898-99).

İlk sayfada başlığın altında “*Tarih ve Coğrafya lügatine ve tâbir-i esahla kâffe-i esmâ-i hâssayı câmi'dir.*” denilmiş ve daha altta da sözlüğün muhtevası şu şekilde belirtilmiştir:

“ *Tarihe müteallik kâffe-i akvâm ve ümemle, enbiyâ, hulefâ, sahâbe, tâbiîn, ricâl-i hadis, mulûk, ümerâ, vüzerâ, hükemâ, ulemâ, fukahâ, evliyâ, meşâyih, üdebâ, şu'arâ, etıbbâ, müverrihîn, seyyâhîn, ashâb-ı hüner, eşhâs-ı mevhûme-i esâtir velhâsıl şark ve garba ve ezmine-i kadîme ve cedîdeye aid kâffe-i meşâhirin esâmilerini, terceme-i hallerini ve âsâr ve te'lifâtının târifini coğrafyaya müteallik kürre-i arzın münkasım bulunduğu kıtâat ve memâlik ve düvelin, denizler, boğazlar, adalar, dağlar, nehirler, göllerle ovaların gerek eski ve gerek yeni kasabalarla büyücek karyelerin isimlerini, mevkî'ilerini, tûl ve arzlarını, ahvâl-ı tarihiyye ve tabiiyyelerini, ahâlisinin mikdârını,*

⁷⁹ Tural, a.g.e. , s. 53.

⁸⁰ Komisyon, “Kamusü'l A'lam”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul, 1982, V, s. 138-139.

⁸¹ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 521.

⁸² Bkz. Ek-2.

başlıca mahsûlât ve ihrâcaatlarını velhâsıl tafsilât-ı mümkinneyi şâmil ve hurûf-ı hecâ sırasıyla mürettebdir.”⁸³

Eserin sonunda ise “ *Velhamdülillâhi ale’t-temâm*” ifâdesi yer alır.

Şemseddin Sâmi’nin tek başına on yılda bitirdiği ve hazırladıkça peyderpey basılan büyük ve hacimli ve emek isteyen bu eseri hazırlamaktan maksadı, batılı kaynakların doğudan, Osmanlılardan (Türklerden), Müslümanlardan çok az bahsetmeleri ve onda da yalan ve yanlış kaçmaları olmuştur.⁸⁴ Bunu önsözde şöyle açıklar: “*Bir kıvılcım halinde parlayan yıldızların durumunu merak eden insan, üzerinde yaşadığı dünyayı nasıl merak etmez? Daha önce yaşadığı ecdadının durumunu nasıl bilmez? Bunları Coğrafya ve Tarih öğretir. Birini öğrenen diğerini de öğrenir. Bu iki ilim birbirinden ayrılmaz. Tarih zaman, Coğrafya mekândır. Zaman geçer, mekân değişir. Yeryüzündeki insanları tanımak için mazilerini ve yerlerini bilmek gerekir. Terâcim-i ahvâl de tarihten sayılır. Aranılan bilgilerin bulunabilmesi için kitabın hurûf-ı hecâ ile tertip edilmesi gerekir.*”

Eserde bütün Müslümanlarca ortak olan kelimelere, Osmanlı Türkleri için önemli sayılan bilgilere genişçe yer verilmiştir. “*Tam bir harita ele geçirmek, batılı kaynaklardaki bilgilerin doğrusunu bulmak, seçmek çok zor bir iştir. Buna rağmen öteden beri içimde duran bu arzum, Mihran Efendi’nin teşvikiyle galebe geldi, bu eseri hazırladım.*” diyen Şemseddin Sâmi’nin *Kâmûsü’l-A‘lam*’ı, çok iyi karşılanmıştır. Ahmet Mithat “*Kâmûsü’l-A‘lam*” başlığıyla *Tarik* gazetesine, Abdullah Zühtü “*Kâmûsü’l-A‘lam Huzurunda*” başlığıyla *Sabah* gazetesine, Mefharî de yine “*Kâmûsü’l-A‘lam*” başlığıyla *Sabah* gazetesine eseri metheden birer yazı yazmışlardır. Recaizade Ekrem ile Velet Çelebi birer mektup göndermişlerdir. Ebûzziya Tevfik gibi birçok kişi Şemseddin Sâmi’yi överek bundan sonra onu, “*Kâmûsü’l-A‘lam Müellifi*” sıfatıyla

---

⁸³ Yazının aslını görmek için bkz. Ek-3.

⁸⁴ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, s. 138.

anmışlardır.⁸⁵ Devrinde şarkiyatçıların da takdîrini kazanan eser önemli bir başvuru kaynağı olma özelliğini hâlâ korumaktadır.⁸⁶

3. Kâmûsü'l-A‘lam Dışındaki Eserleri

Yirmi yaşında kalemi eline alan Şemseddin Sâmi, otuz dört yıllık yazı hayatında 1 roman ve 4 tiyatro eseri yazmıştır. 1 gazete kurmuş, kurulmuş 3 gazetenin yönetimini üzerine almış, 1 dergi yönetmiş, 2 dergi çıkarmıştır. 7 eser çevirmiş, “Cep Kütüphanesi” dizisinde 11 eser yayınlamış, Türkçe, Arapça ve Farsça’dan 3 seçme hazırlamış, Arapça 1 risale yazmış, 9 öğretici eser kaleme almış, Kâmûs adı altında 6 sözlük meydana getirmiştir. Basılamayan 10 eserini de bunlara katar ve yönetimini üzerine aldığı 1 dergi ve 2 gazeteyi bir yana bırakırsak, Şemseddin Sâmi toplam 55 eserin sahibidir. Üstelik türlü gazetelerde imzalı imzasız, çeşitli konularda yazdığı yazılar bunun dışındadır. Kâmûsü'l-A‘lam’ın altı büyük cilt, Kâmûs-ı Türki’nin de iki büyük cilt tuttuğu hesaba katılmalıdır. Bir de Kur’an çevirisi bulunan Şemseddin Sâmi’nin tüm bunları 34 yıla sığdırması takdire şayandır.

3.1. Romanları

Taaşşuk-u Talat ve Fitnat (1920; Latin harfleriyle ilk baskısı 1964’te Sedit Yüksel tarafından yapılmış, daha sonra değişik yayınevleri tarafından defalarca basılmıştır.)

Şemseddin Sâmi’nin ilk eserlerinden olan *Taaşşuk-u Talat ve Fitnat*, Türk edebiyatının da ilk romanlarındanıdır. Konusunu gerçek hayattan alarak toplumun başlıca sorunlarına değinen bu eser romantik bir karakter taşımaktadır. Dil ve deyiş bakımından kusurlu olmak ve büyük bir sanat değeri taşımamakla birlikte, tiplerin canlandırılması, kişilerin kendi ağızlarına göre konuşturulması oldukça başarılıdır.⁸⁷

---

⁸⁵ Levend, a.g.e. , s. 85.

⁸⁶ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 521

⁸⁷ Levend, a.g.e. , s. 64-65.

3.2. Oyunları

Besa yahut Ahde Vefa (1875-76): Şemseddin Sâmî'nin yazdığı ilk piyesdir.

Seydi Yahya (1875-76): Şemseddin Sâmî'nin yazdığı ikinci piyestir.

Gâve (1876-77) adıyla yayımlanmıştır.

3.3. Sözlük ve Ansiklopedileri

Kâmûs-ı Fransevî (Fransızca'dan Türkçe'ye), *Kâmûs-ı Fransevî (Türkçe'den Fransızca'ya)*, *Küçük Kâmûs-ı Fransevî (Fransızca'dan Türkçe'ye)*, *Kâmûs-ı Arâbî (Arapça'dan Türkçe'ye cîm harfinin sonuna kadar.)*, *Kâmûs-ı Türkî*, *Kâmûsü'l-A'lam*.

3.4. Tercüme

Tarih-i Mücmel-i Fransa (Saint-Quen'den, 1872-73), *İhtiyar Onbaşı* (Dumanoir-Ennery'den, beş perdelik trajedi, 1873-74), *Galatee* (Florian'dan mitolojiye ait manzum bir oyun, 1873-74), *Şaytan'ın Yâdigârları* (F. Soulie'den macera romanı, 1878) *Hikâye-i Mağdurîn (Sefiller)* (V. Hugo'dan, 1880; metne sadakatı dolayısıyla çok eleştirilen ve yarım kalan bu tercüme daha sonra Hasan Bedreddin tarafından tamamlanmıştır), *Robinson* (Daniel de Foe'dan, 1884-85)

3.5. Cep Kütüphanesi Serisi

Medeniyet-i İslâmiyye (1879), *Esâtir* (1879), *Kadınlar* (1879), *Gök* (1879), *Yer* (1879), *İnsan* (1879), *Emsâl* (1879), *Letâif* (1882-83), *Yine İnsan* (1885-86), *Lisan* (1885-86), *Usûl-ı Tenkîd ve Tertîb* (1885-86)

3.6. Öğretici Eserleri

Arnavutça Alfabe (1879), *Küçük Elifbâ* (1882-83), *Arnavutça Gramer* (1885-86), *Tasrîfât-ı Arabiyye* (1885-86), *Yeni Usûl Elifbâ-yı Türkî* (1890-91), *Nev Usûl Sarf-ı Türkî* (1890-91), *Kavâid-i Sarfiyye-i Arabiyye*, *Kavâid-i Nahviyye-i Arabiyye* (1899-1900), *Tatbikât-ı Arabiyye* (1900-01).

3.7. Diğer Eserleri

Himmetü'l-hümâm fî neşri'l İslâm (1883-84), *Hurdeçîn* (1884-85), *Bâkî'nin Eş'âr-ı Müntehabesi* (İstanbul 1899-1900), *Ali bin Ebî Talib Efendimizin Eş'âr-ı Müntehabeleri ve Şerh ve Tercümesi* (1900-01), *Orhun Âbideleri*, *Kutadgu Bilig*, *et-Tuhfetü'z-Zekiyye*, *Lehce-i Türkiyye-i Memâlik-i Mısır*, *Kırâat-ı Türkiyye*, *Nev Usûl Nahv-i Türkî*, *Müntehabât-ı Arabiyye*, *el-Muallâkâtü's-Seb'a*, *Kavâid-i Nahviyye ve Sarfiyye*, *Zübde-i Şehnâme* adlı telif ve tercüme eserleriyle bir piyes müsveddesi olan *Vicdan Muhasebesi* yayımlanmıştır.⁸⁸

---

⁸⁸ Uçman, *DİA*, XXXVIII, s. 522

İKİNCİ BÖLÜM KÂMÛSÜ'L- A'LAM'IN DÖRDÜNCÜ CİLDİNDE GEÇEN SELÇUKLU TARİHİ İLE İLGİLİ MADDELERİN GÜNÜMÜZ ALFABESİNE DÖNÜŞÜMÜ

2.1. (ze) harfinde yer alan maddeler

c. IV, s. 2408

Zahid Gevlânî: Kibâr-ı meşâyihdan olup, mülûk-ı Safeviye'nin cediti a'lâsı olan Şeyh Safiyü'd-dîn Erdebilî bunun ahiret oğlu idi.

c.IV, s. 2421

Zemahşerî: (Cârullah Ebû'l-Kasım Mahmud b. Ömer) Meşâhir-i ulemâ ve üdebâdan olup, Nahiv ve Edebiyât-ı Arabiyye'de ve Tefsir ve Hadîs ve Fıkıh'da yed-i tûlâsı ve bu ulûmun cümlesinde te'lifât-ı adide-i mu'teberesi vardır. 467 (1074-75) tarihinde Hârizm'in Zemahşer karyesinde doğup, 538 (1143-44)'de Cürcan'da vefât itmiştir. Âsârının en büyük ve en meşhûru <<Keşşaf>> unvânlı tefsiridir. Bu kitabı Mekke-i Mükerrreme'de yazup, müddet-i medide mu'tekif-i Kâbe-i Şerîfe olduğıçün, (Cârullah) unvânına nâil olmuşdur. Sâir te'lifâtı: <<Rebiü'l-erbab>>, <<Enmüzece>>, <<el-Mufassal>>, <<el-Minhac>>, <<Ru'ûsul Mesâ'il>>, <<Esasü'l-Belaga>>, <<el-Fâik>>, <<Mu'cemü'l-Hudud>>, <<Mukaddimetü'l-Edeb>>, <<Dîvânü't-temsîl>>, <<Dîvânü'r-resâ'il>>, <<Dîvânü's Şu'arâ>>. <<Kitabü'l-evdiye ve'l-cibal>>, <<el-müfred ve'l-Müellef>> vesâirden ibâretidir. Mu'tezilüyyü'l-mezheb olup hatta Keşşaf'ın iftitahında <<Elhamdülillah illezi halaka'l-Kur'an>> yazmışdı. Ba'dehû olunan i'tirazat üzerine <<halaka>> kelimesini <<ce'ale>>'ye tahvil itmiş ise de, bu kelime dahi Mu'tezile indinde <<halaka>> manasına gelir.

c. IV, s. 2425

Zengî: Fars'da hükûmet süren Atabekân sülâlesinin ikinci hükümdârı olup, devlet-i mezkûrenin bânisi olan Sungur'un birâderi ve Mevdud b. Salgur'un oğludur. 565 (1169-70) tarihinden 570 (1174-75) tarihine dek 14 sene hükûmet sürmüş ve birçok hayrata muvaffak olmuştur. Kendisinden sonra oğlu Tekle hükûmet sürüp, ba'dehû Sungur'un oğlu Tuğrul tahta çıkmış ise de, bundan sonra Zengî'nin diğer oğlu Sa'id hükûmete geçüp, sülâlenin indirasına dek saltanat bunun neslinde kaldığıçün, bu sülâleye Âl-i Sungur veya Salgur denildiği gibi (Âl-i Zengî) dahi derler.

c. IV, s. 2425

Zengî: (Îmâdü'd-dîn) Musul ve Şam cihetlerinde hükûmet süren Atabekân sülâlesinin birincisi ve bu devletin bânisi olup, Aksungur'un oğludur.[<<Îmâdü'd-dîn Zengî>> maddesine mürâcaat]

c. IV, s. 2425

Zengî: İran şu'arâsından olup, Atabekân-ı Fars'dan Muzafferü'd-dîn Zengî'ye mensup bulunduğundan, bu mahlası ihtiyâr itmişdir. Şu beyt onundur:

بر روی تو خطی بنمایم که بدان خط
صد بوسه مرا بر لب لعل تو برآست

c. IV, s. 2443

Zile: Sivas vilâyeti'nin Tokad sancağında ve Tokad'ın 60 kilometre cenûb-i garbîsinde olarak Kızılırmak'a dökülen Şeker-âb çayı üzerinde kaza merkezi bir kasaba olup, ...

... Selcukîler, Rumlardan zapt idüp, Memâlik-i İslâmiyye dâiresine idhal itmişlerdi.

c. IV, s. 2448

Zeyneb: Meşâhir-i muhaddisâtдан dahi bu isimle ber-vech-i âti birkaç hâtun gelmiştir. ...

(Ümmü'l Müeyyed Zeyneb bintü'ş-Şi'râ) ki sâir-i ulûmda dahi yed-i tûlâ sahibesi olup, Carullah Zemahşerî'den vesâir a'yân-ı ulemâ ve muhaddisînden ahz ve Nişabur'da tadrîsle iştigâl itmiştir. 524 (1129-30) tarihinde belde-i mezkûrede doğup, 615 (1218-19)'de yine orada vefât itmiştir.

2.2. (je) harfinde yer alan maddeler⁸⁹

2.3. (sin) harfinde yer alan maddeler

c. IV, s. 2482

Sâ'âtî: (Muhammed b. Ali b. Rüstem) En meşhûr saatçilerden olup, Hey'et ve Nücûm'da dahi yed-i tûlâsı var idi. An-asl Horasanlı olup, Dimaşk-ı Şam'a vurûdla Melik Âdil Nureddin Mahmud b. Zengî'nin iltifât ve ihsânına nâil olarak, bunun emriyle Cami'-i Kebîr kapusu yanındaki saatleri i'mâl itmiş idi. İki oğlu olup, bunlardan (Ebû'l Hasan Bahaü'd-dîn Ali b. es-Sâ'âtî) şî'irde ve (Fahreddin Rıdvan b.

---

⁸⁹ Bu harfte, Selçuklu tarihi ile ilgili herhangi bir maddeye rastlanmamıştır.

es-Sâ'âti) dahi tıbda kesb-i şöret itmişdir. [<<İbnü's-Sâ'âti>> maddelerine mürâcaat oluna.]

c. IV, s. 2533

Sebüktekin: (Âl-i) Hilâfet-i Abbâsiye zamanında İnan ve Asyâ-yi vustâ cihetlerinde zuhûr iden düvel-i İslâmiyye'nin en büyüklerinden olup, müessisi reis-i sülâle olan ânifü't-terceme Sebüktekin ve birinci hükümdârı Sultan Mahmud b. Sebüktekin'dir...

...Bu devletin en parlak zamanı Sultan Mahmud müşârün-ileyh devri olup, bunun oğlu Mes'ud dahi o azâmeti muhâfaza itmiş ise de, bunun birâderleriyle oğulları münazaâta düşüp, devletin terâkkiyetine meydan vermemiş, ve ba'dehû İbrahim b. Mes'ud ve oğlu Mes'ud-u sâni ve onun oğlu Behramşah dahi hüsn-ü idâreye ve icrâ-yı adâlete muvaffak olmuşlarsa da, Irak ve Horasan tarafları yeni zuhûr iden Selcukîlerin eline geçmiş olduğundan, Âl-i Sebüktekin Devlet'i, Gazne yani Afganistan cihetiyle Hindistan'ın şimâl-i garbî cihetinde bazı memâlikden ibâret kalmış idi. Nihâyet altıncı karn-ı hicrî evâsıtında Gûriler zuhûr idüp, kalmış olan mülklerini dahi zapt, ve 745 (1344-45) tarihinde bu devlete hitam vermişlerdir. ...

c. IV, s. 2542

Sedidü'd-dîn b. Rakika: (Ebû's-Senâi Mahmud b. Ömer eş-Şeybânî) Meşâhir-i etıbbâ-yı İslâm'dan olup, fenn-i Kehhâli'de ve cerrahlıkda dahi mahâret-i tâmmesi oldukdan başka Ulûm-ı Hekemiye'de ve Hey'et ve Nücûm ve Edebiyât'dan dahi behresi ve tabi'at-ı şî'riyyesi de var idi. 564 (1168-69) tarihinde Hini kasabasında doğmuş; ve tahsil-i ulûm etdikden sonra, Halat (Ahlat) ve Meyyâfârikîn ve Dımaşk'da Benî Artuk ve Benî Eyyûb mülûkundan birçok zevâtın hizmet-i tabâbetinde bulunmuş; ve Melik Âdil Nureddin b. Zengi'nin binâ itirdiği Bîmâristânda icrâ-yı tabâbet idüp,

muhasasata nâil olmuş idi. Ale'l-husûs göz hastalıklarını tedâvide fevkalâde mahâreti var idi. 563 (1167-68) tarihinde vefât itmişdir. <<Lütfü's- sâil ve Tuhaflu'l- mesâ'il>> unvânıyla bir kitabı ve buna şerh ve hâşiyeleriyle <<Muvazzıhatü'l-istibâh fi edviyeti'l bâh>>, <<Kitâbü'l-ferîdetü'ş-şâhiye ve'l-kasîdetü'l-bâhiye>>, <<Kitâbü kânûni'l hükemâ-i ve firdevsü'n-nüdemâ>>, <<Kitâbü'l-karzi'l-matlûb fi tedbîri'l-me'kûli ve'l meşrûb>>, <<Makâletü mesâil ve ecvibetihâ fi'l hamıyyât>>, <<Ürcüzetün fi'l fâsd>> unvânlı te'lîfâtı vardır. <<Uyûnü'l-enbâ>>'da birçok eş'ârı mestur olup, şu iki beyit o cümledendir.

كن مجملًا فيما تقول ولا تقل
قولًا يهينه بذا وفساد
فجماعة الحكماء قبلك دأ بهم
كان الجميل من المقال فسادوا

c. IV, s. 2551

Serhasî: (Raziddin Muhammed) Meşâhir-i fukahâdan olup, vatanı olan Serahs'dan Şam'a gelerek, iktisâb-ı şöret itmiş; ve Halep Medresesi müderrisliği kendisine ihâle olunmuşdu. Ba'dehû Halep ulemâsı aleyhine kalkışmağla, müderrislikden ihrâc olunarak, Dimaşk'a çekilmiş, ve 571 (1175-76)'de orada vefat itmişdir. Fıkıh'a vesâir ulûma dâir <<el-Muhît>>, <<el-Vecîz>>, <<el-Vâsıt>> ve <<ez-Zâkire>> unvânlarıyla dört mu'teber te'lîfâtı vardır.

c. IV, s. 2569

Sa'dü'd-dîn Hamvî: Kibâr-ı meşâyih ve ulemâdan olup, Şeyh Necmü'd-dîn-i Kübrâ'nın müridânıdır. <<Keşfü'l-mahcûb>> ve <<Secencelü'l-ervâh>> unvânlarıyla

iki kitabı ve diğerk ba'zı te'lifâtı vardır. 650 (1252-53) tarihinde vefât itmiştir. Sadreddin Konevî ile musâhebeti mervîdir. Tabi'at-ı şî'iriyesi dahi olup, Fârisî ve Arâbî eş'ârı vardır. Şu rubâî o cümledendir:

بر مرکب عشق اکر سوار آید دل
 بر جمله مرام کامکار آید دل
 کر دل نبود کجا وطن سازد عشق
 ور عشق نباشد بچه کار آید دل

c
 . IV, s.
 2570

Sa'dü'l-mülk: (Nasîrü'd-dîn) Selâcika-yı İnan'dan Sultan Muhammed b. Melikşah'ın vezîri olup, akıl ve dirâyetiyle ve ulemâ ve üdebâyı himâye ve teşvîk etmesiyle meşhûrdur. Hükümdâr müşârün-ileyh kendisini tesmîm edeceğini haber almağla, i'dâm itmiştir.

c. IV, s. .2570

Sa'id b. Ebû Bekr: Fars'da hükûmet süren mülûk-ı Atabekiyye'nin yedincisi olup, Sa'd b. Zengî'nin torunudur. 658 (1259-60) tarihinde pederinin vefâtı üzerine cülûs idüp, ancak 12 gün hükûmet sürdükden sonra vefât itmiştir.

c. IV, s. 2571

Sa'd b. Zengî: Fars'da hükûmet süren mülûk-ı Atabekiye'nin beşincisi olup, ammizâdesi Tuğrul b. Sungur'la birçok muhârebeler neticesinde müşârün-ileyh Tuğrul'un mağlûp ve maktûl olması üzerine, 599 (1202-1203)'da Fars tahtına cülûs, ve müteâkıben Kirman'ı dahi zapt iderek, 20 sene hüküm sürdükden sonra, 618 (1221-22)

tarihinde vefât itmişdir. Cesur ve âdil ve hayrata mâ'il bir hükümdâr idi. Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî'nin memdûhu olan (Ebû Bekir)'in pederidir.

c. IV, s. 2572

Sa'dî: (Şeyh Muslihuddîn —Şîrâzî) E'âzım-ı şu'arâ-yı İnan'dan ve hükemâ-yı sûfiyyûndan olup, altıncı karn-ı hicrî evâhirinde ve Atabekân-ı Fars'dan Sa'd b. Zengî'nin zamanında Şîraz'da tevellüd itmekle, hükümdâr müşârün-ileyhe mensup bulunmuş olan pederi tarafından onun nâmına nisbetle (Sa'dî) tesmiye olunmuşdu. 102 sene ömür sürüp, tufüliyyetle geçen 12 seneden mâadâ ömrünün 30 senesini tahsille, 30 senesini seyâhat ve askerlikle ve 30 senesini dahi inzivâ ve ibâdetle geçirdiği meşhûrdur. 691 (1291-92) tarihinde vefât itdiği ma'lûm olup, bu halde 589 (1193) tarihinde tevellüd itmiş olması ve *Gülistân* 'ı yazdığı 656 (1258) senesinde 67 yaşında olması lâzım gelir. Hâlbuki kendisi *Gülistân* 'da:

ای که بنجاه رفت و در خوابی

mısraıyla elli yaşlarında olduğunu gösteriyor. Binâen aleyh vilâdeti daha sonra olup, vefâtında doksan yaşlarında olması lâzım gelir. Nazımda Firdevsî ve Enverî'den başka misli ve nazîri olmayup, nesirde ise bi-nazîr addolunabilir. <<*Gülistân*>> ve <<*Bostân*>> unvânıyla meşhûr kitaplarıyla dîvânları ve kasâid ve mülemma'âtı vesâir eş'ârı fesahat ve belâgatına ve fazl ve kemâline bürhan-ı âdildir. Latâif ve nûkât-ı edibâneye meyli ve pek güşayişli tab-ı latifi olmağla, dâimâ küberâ meclislerinde bulunurdu. Hemmâm-ı Tebrizî ile bazı mülâtafeleleri geçmiştir. Hayatında te'lîfâtı aktâr-ı âleme intişâr idüp, büyük bir şöhret ve i'tibâr kazanmış olmağla, her yerde fevkalâde hürmet ve i'tibâra mazhar olurdu. Bağdad'da Medrese-i Nizâmiye'de meşhûr Şeyh Ebû'l-Ferec el-Cezvî'den tahsil-i ulûm itmiş; ve bir müddet medrese-i mezkûrede tadrîs dahi itmişdir. Şeyh Şehabeddin-i Sühreverdî ve Pîr-i tarîkat Hazret-i Abdü'l-kadir

Geylânî'den ahz-ı inâbet itmişdi. On dört defa hacca ve ziyâret-i Ravza-i Mutahhara'ya gidüp, ömrünün bir büyük kısmını Irak ve Şam'da geçirmiş ve Mısır ve Rum ve Horasan ve Hind ve Mâverâünnehr ve Kaşgar'a kadar seyâhat ve cihâd tarîkiyle gitmiş ve Ehl-i Salib muharebâtında Frenklerin eline esir düşmüş, bir müddet Trablus-Şam istihkamâtının inşâ'sında amele gürûhuyla çalışdırılmış ve nihâyet Halep ağnıyasından biri tarafından fidye ile tahlis olunmuş idi. Şiraz civârında inzivâyâ çekülüp, ibâdetle meşgûl olduğu vakit ekâbir-i asr ziyâretine gidüp, et'ime-i lezîze takdîm itmekle, yediğinden fazlasını, oradan geçen oduncular yesinler diye, bir zenbille pencereden asmayı âdet edinmiş idi. En büyük şöhreti gazâliyyât olup, bunların ekserisi rumûz-i tasavvûfiyye ve ârifâneyi mutazammındır. *Gülîstan* ve *Bostan*'ıyla sâir bazı âsârı Avrupa'nın ekseru'l-elsinesine defâatle tercüme olunmuşdur. Türkçe'de müteaddid şerhleri ve *Gülîstan*'ın güzel bir Arabî tercümesi dahi vardır, ki Mısır'da tab' ve neşr olunmuşdur. Külliyyat-ı âsârı İran'da ve Hindistan'da defâatle tab' olunduğu gibi, *Gülîstan* ve *Bostan*'ı İstanbul'da dahi mükerreren basılmışdır. Merkadi Şiraz'da elyevm ma'mur ve ziyâretgâhdır. Eş'ârı numûne irâdına ihtiyaçdan vâreste olacak derecede meşhûr olduğundan, yalnız şu beyt-i hâkimânesinin irâdıyla iktifâ ederiz:

برك درختان سپر در نظر هوشيار
هر ورقى دفترىست معرفت كردكار

c. IV, s. 2585

Sekman: Benî Artuk mülûkünün ikincisi olup, sülâle-i mezkûrenin reisi olan (Artuk)'un oğludur. Pederleri Artuk vefât ittikten sonra büyük birâderi İlgâzî ile müştereken Filistin ve Reha ve Surûc'da hüküm sürüp, Ehl-i Salib'e karşı Âlem-i İslâm'a büyük hizmetler itmişdir. Ba'dehû Filistin ve Mısır mülûk-ı Eyyûbîyyesi tarafından zapt olunmağla, birâderi İlgâzî, Melikşah-ı Selcukî tarafından Bağdad

şanhaneliğine ta'yîn olunduğu halde, sahib-i terceme Reha hâkimliğiyle kanâat itmiş ve mu'ahherren Mardin'i dahi zapt eylemiş idi. 498 (1104-05) tarih-i hicriyesinde Sekman vefât itmekle, birâderi İlgâzî vâris olup, Benî Artuk mülkü bunun nesline geçmiş ise de, Sekman'ın evlâd ve ahfâdı dahi Hasankeyf'de hüküm sürüp, bunlar (Benî Sekman) ismiyle dahi yâd olunur.

c. IV, s. 2586

Sükretü'l-Halebi: Meşâhir-i etıbbâdan olup, Yahudiyyü'l-mezheb idi. Melik Âdil Nureddin Mahmud Zengî'nin bir mahbûbesini sâir etıbbânın müdâvâtından âciz oldukları bir illet-i müzmineden kurtarmağla, in'âm ve ihsâna nâil olup, kendisi ve evlâdı Halep'de kesb-i şöhret itmişler idi. Bunun oğlu Afif b. Sükre dahi meşâhir-i etıbbâdan olup, Selahaddin-i Eyyûbî nâmına kulunça dâir bir kitab te'lif itmiştir.

c. IV, s. 2587

Söğüt: Hüdâvendigâr vilâyeti'nin Ertuğrul Sancağı'nda ve merkezi [Livâ] olan Bilecik'in 20, Bursa'nın 100 kilometre şarki cenûbisinde kaza merkezi bir kasaba olup, ...

...Bu kasaba Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye'nin beşiği hükmünde olup, mülûk-ı Selâcık tarafından Ertuğrul Gâzi'ye terk olunmuş; ve Sultan Osmân Hân Gâzi oradan etrafa tevsi'-i mülk eylemişler idi.

c. IV, s. 2597

Selcuk: Selcûkıyân mülûkünün cedd-i a'lâsı olup, Türk kabâilinden bir kabîlenin reisi olduğu halde, oğulları Mikâil ve İsrâil ile ve kavm ve kabîlesiyle beraber dördüncü karn-ı hicrî evâhirinde Mâverâünnehr'de yerleşüp, henüz dâire-i İslâm'a girmemiş mütecâvir akvâmına karşı itdiği gazavâtdan büyük bir servet ve iktidâr kazanmış;

beşinci karn-ı hicrî evâilinde Sultan Mahmud Gaznevî'nin müsâadesiyle, Ceyhun'u geçüp, Horasan'da Nesâ ve Abyurd cihetlerinde sâkin olmuşlardı. Meşhûr Afrasiyab'ın neslinden olduğu iddiâ olunur.

c. IV, s. 2597

Selcûkıyân: (Yahud Selcûkiler ve Selâcık) Madde-i ânifede beyân olunan Selcuk'un evlâdı olup, Horasan ve Mâverâünnehr ve Harizm cihetlerinde kesb-i kuvved ve miknet itmekle, Gaznevîler'e dahi galebe çalub, büyük bir devlet te'sîs itmişler; ve ba'dehû bu sülâlenin birer şu'besi de Rum'da ve Kirman'da ayrıca birer devlet te'sîs itmekle; Selcûkıyân üç devlete münkasım olmuşlardır, ki zîrde ayrı ayrı beyân olunur:

c. IV, s. 2597

Selcûkıyân-ı İran: Selcukîler Devleti'nin en büyüğü ve en evvel te'sîs ideni olup, ânifü'l-beyân Selçuk'un torunu ve Mikâil b. Selçuk'un büyük oğlu Tuğrul Bey tarafından te'sîs olunmuşdur. Şöyle ki: Selçuk'un oğullarından İsrâil, Sultan Mahmud tarafından mağlûben yedi sene sonra vefât itmiş ve Mikâil b. Selçuk dahi henüz müşrik bulunan akvâm-ı mütecavir ile muharebâtın birinde şehid olmuş olmasıyla, mûmâ-ileyh Tuğrul b. Mikâil kavm ve kabîlesinin reisi kalup, miknet ve iktidâr ve dirâyeti hasebiyle, Horasan ahâlisi kendisine râm olmuş; ve Sultan Mes'ud b. Mahmud Gaznevî bunun nüfûzundan endişnak olup, üzerine asker sevk itdikde mağlûp olmağla, Tuğrul Bey bu galibiyetden bi'l-istifade 429 (1037-38) tarihinde Nişabur'da taht-ı saltanata cülûs itmiş; ve bizzat üzerine gelen Sultan Mes'ud'u Dameğân'da mağlûp itmekle, bir kat daha iktidârı artup, Irak Acemi dahi zaptla, (Rey) şehrini pâyitaht ittihâz iderek, müteâkıben Azerbaycan, Kürdistan, Huzistan ve Fars hattalarını dahi istilâ ile, heman bütün İran'a hükmü-fermâ olmuşdu. Vefâtında müteveffâ birâderi Çağrı Bey'in oğlu

Alb Arslan Halefi olup, saltanat bunun neslinde kalmıştır. Gerek müşârün-ileyh Alb Arslan ve gerek oğlu Melikşah ve onun oğulları Mahmud ve Sencer, Şam ve Rum ve bilâd-ı Kafkas ve Hind ve Çin cihetlerinden tevsi'-i memâlik iderek, devletlerini büyütmüş ve ba'dehû Fars ve Huzistan cihetlerinde Atabekyân vesâir diğer bazı küçük hükûmetler zuhûr itmekle, İran Selcukîlerinin miknet ve iktidârı gittikçe azalup, nihâyet Hârizmşah'ın Horasan cihetinde kesb-i nüfuz ve kuvvet idüp, İran Selâcıkasının on dördüncüsü olan Tuğrul, Hârizmşah'ından Sultan Tekiş'in elinde mağlûben vefât idüp 590 (1193-94) tarihinde Selcûkiyân-ı İran sülâlesi münkatı' ve hükûmetleri nihâyet bulmuştur. Bu vechîle Selcûkiyân-ı İran 14 kişi olup, cem'an 161 sene hükûmet sürmüşlerdir. Bunlara Selcûkiyân-ı Irak dahi derler. İçlerinde Melikşah ve Mahmud ve Sencer gibi muhibb-i ilm ve mağfîret ve hâmi-i ulemâ hükümdârlar bulunmakla, zamanlarında memâlik-i İslâmiyye'de hayli i'mârât ve terakkîyât vuku' bulmuş ve ulûm ve maârif terakkî idüp, nice ulemâ ve üdebâ yetiştirmiştir. Bağdad'daki meşhûr (Medrese-i Nizâmiye) sahibi Nizâmü'l-mülk bunlardan Melikşah'ın vezîri idi. Alb Arslan ve Melikşah vesâirleri Kostantiniyye-i Rum imparatorlarıyla dahi defaâtle muhârebe idüp, şanlı gâlibiyetlere nâil olmuşlar idi. Selcûkiyân-ı İran hükümdârlarının esâmisiyle tarih-i cülûsları ber vech-i âtidir:

1.	Tuğrul Bey b. Mikâil b. Selçuk	429 (1037-38)
2.	Alb Arslan b. Çağrı Bey b. Mikâil	455 (1063)
3.	Melikşah b. Alb Arslan	465 (1072-73)
4.	Berkyaruk b. Melikşah	485 (1092-93)
5.	Muhammed b. Melikşah	498 (1104-05)
6.	Sencer b. Melikşah	511 (1117-18)
7.	Mahmud b. Muhammed b. Melikşah	511 (1117-18)
8.	Tuğrul-u sâni b. Muhammed	525 (1130-31)

9.	Mes'ud b. Muhammed	529 (1134-35)
10.	Melikşah-ı sâni b. Mahmud	547 (1152-53)
11.	Muhammed-i sâni b. Mahmud	547 (1152-53)
12.	Süleymanşah b. Muhammed-i Evvel	555 (1160)
13.	Arslan b. Tuğrul-u sâni	565 (1169-70)
14.	Tuğrul-u sâlis b. Arslan	571 (1175-76)
		ile
		590 (1193-94)

İş bu cedvelde görüldüğü üzere, Sencer 511 (1117-18)'de Horasan'da tahta oturup, 40 sene hükûmet sürdüğü halde, Irak'da bu müddet zarfında birâderi ve selefi Mahmud b. Melikşah'ın evlâdından Mahmud ve Tuğrul ve Mes'ud ve Mahmud'un oğulları Melikşah ve Muhammed hükûmet sürmüşler ve bunlar her ne kadar ayrıca hükümdârlık itmişler ise de, Sultan Sencer'e tâbi' bulunmuşlardır. Sencer'in vefâtından sonra Selcukîler elinde yalnız Irakeyn kalmış idi.

c. IV, s. 2598

Selcûkıyân-ı Rum: Selcûkıyân-ı İnan Devleti'nin müessisi Tuğrul Bey'in ammizâdesi ve Kutalmış b. İsrâil b. Selçuk'un oğlu Süleyman tarafından te'sis edilmiş bir hükûmet olup, müşârün-ileyh neslinden 10 hükümdâr gelmiş; ve 477 (1084-85)'den 700 (1300-01) tarihine dek 223 sene hüküm sürmüştür. Müşârün-ileyh Süleyman b. Kutalmış, Selcûkıyân-ı İnan'dan Melikşah b. Alb Arslan tarafından Rum (Yani Anadolu ciheti) vâililiğine nasb olunup, o sırada Suriye cihetine musallat olmuş olan Ehl-i Salib'e karşı muhârebe iderek, Antakya'yı feth ve Halep'i dahi hâkimi bulunan Müslim'den zapt itdikten sonra, Dımaşk hâkimi bulunan (Tutuş) b. Alb Arslan'la muhârebe idüp,

499 (1105-06) da irtihâl itmişdi. Oğlu Dâvud fermân-ı Melikşah'la vâli-i Rum olup, Konya'yı Kostantiniye Rumlarından zapt ve pâyitaht ittihâz iderek, te'sîs-i hükûmet itmiş, ve vefâtında birâderi Kılıç Arslan vârisi olup, saltanat bunun neslinde kalmışdır. Selâcıkâ-i Rum, Rum imparatorlarıyla mütemâdiyen cenk ve cidal iderek, Anadolu'da Memâlik-i İslâmiyye'nin tevsi'ine hizmet itmiş, ve kıt'a-i mezkûrenin şark cihetlerinde bulunan bazı küçük hükûmet-i İslâmiyye'yi dahi istisâl eylemişdir. Anadolu'nun Türk ahâli ile iskânla Türkleşmesi de bunların zamanında hâsıl olmaya başlamışdır. Moğolların hurûcundan sonra İlhâniyyân Devleti, Rum'a dahi müstevlî olup, Selcûkiyân-ı Rum bunlara mutâvaat itmek sayesinde mevkî'lerini muhâfaza edebilmişler ise de, on birincileri olan Gıyâseddin Keyhüsrev'den sonra gelenler mülûk-ı İlhâniyye'nin fermânıyla azl ve nasp olunurlardı. Nihâyet on beşincileri olan (Alâeddin Keykubâd) Gazan Hân'ın itâ'atinden çıkmakla, cânib-i Gazan Hân'dan gönderilen asker tarafından mağlûp ve mahbus olup, Devlet-i Selcûkiye ümerâsının her biri bir tarafda idâre-i hodserâneye kalkışmış ise de, Sultan Osmân Hân Gâzi cümlesine galebe çalup, Devlet-i Osmâniyye'nin te'sîsine muvaffak olmuşdur. Selcûkiyân-ı Rum hükümdârlarının esâmisiyle tarih-i cülûsları ber vech-i zîrdir:

1.	Süleyman b. Kutalmış b. İsrâil b. Selçuk	477 (1084-85)
2.	Dâvud b. Süleyman	479 (1086-87)
3.	Kılıç Arslan b. Süleyman	500 (1106-07)
4.	Mes'udşah b. Kılıç Arslan	539 (1144-45)
5.	İzzeddin Kılıç Arslan-ı sâni b. Mes'ud	575 (1179-80)
6.	Gıyâseddin Keyhüsrev b. İzzeddin	578 (1182-83)
7.	Rükneddin Süleyman-ı sâni b. İzzeddin	580 (1184-85)
	Gıyâseddin Keyhüsrev-i sâniyen	603 (1206-07)
8.	İzzeddin Kılıç Arslan-ı sâlis	603 (1206-07)

9.	İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev	609 (1212-13)
10.	Alâeddin Keykubâd b. Keyhüsrev	610 (1213-14)
11.	Gıyâseddin Keyhüsrev-i sâni b. Keykubâd	636 (1238-39)
12.	Rükneddin Süleyman-ı sâlis b. Keyhüsrev-i sâni	644 (1246-47)
13.	Gıyâseddin Keyhüsrev-i sâlis b. Süleyman-ı sâlis	664 (1265-66)
14.	Gıyâseddin Mes'ud-u sâni b. Keykavus b. Keyhüsrev-i sâni	682 (1283-84)
15.	Alâeddin Keykubâd-ı Sâni b. Feramruz b. Keykavus	697 (1297-98)
- ile 699 (1299-1300)

c. IV, s. 2599

Selcûkiyân-ı Kirman: Bu hükûmet Selcûkiyân-ı İran'ın ikincisi olan Alb Arslan'ın birâderi (Kavurd b. Çağrı Bey b. Mikâil b. Selçuk) tarafından te'sis olunup, mümâ-ileyhe 433 (1141-42) tarihinde ammisi Tuğrul Bey tarafından Tabs ve Kirman ciheti mâlikâne verilmiş ve birâderi Alb Arslan'ın vefâtında iddiâ-yı verâset idüp, Melikşah'la muhârebe itdikde mağlûben vefât itmekle, oğlu Sultanşah fermân-ı Melikşah'la hâkim-i Kirman olmuşdur; ve Selcûkiyân-ı Kirman ber vech-i zîr 11 hükümdâr olup, 583 (1187-88) tarihine dek 150 sene hüküm sürmüşlerdir:

1.	Kavurd b. Çağrı b. Mikâil b. Selçuk	433 (1141-42)
2.	Sultanşah b. Kavurd	465 (1072-73)
3.	Turanşah b. Kavurd	476 (1083-84)
4.	İranşah b. Turanşah	489 (1095-96)
5.	Arslanşah b. Kirmanşah b. Kavurd	494 (1100-01)

6.	Muhammedşah b. Arslanşah	536 (1141-42)
7.	Tuğrulşah b. Muhammedşah	550 (1155-56)
8.	Behramşah b. Tuğrulşah	562 (1166-67)
9.	Arslanşah-ı sâni b. Tuğrulşah	562 (1166-67)
10.	Turanşah-ı sâni b. Tuğrulşah	562 (1166-67)
11.	Muhammedşah-ı sâni b. Behramşah	570 (1174-75)

Bunlardan Tuğrulşah oğulları Behramşah ve Arslanşah ve Arslanşah-ı sâni ve Turanşah-ı Sâni pederlerinin vefâtında, beynlerinde münâzaa başlamakla, sekiz sene devam iderek, mülk-i Kirman bu münâzaâtdan harâb olduktan sonra, birer birer üçü de telef olup, bunlardan Behramşah'ın oğlu Muhammedşah-ı sâni dahi bazı akrabasıyla münâzaâtda bulunarak, nihâyet Selcûkîyân-ı Irak'ın imdâdıyla tekerrür itmiş ise de, çok geçmeden Gazan kumandan Melik Dinar, Kirman'ı zapt iderek, Selcûkîyân -ı Kirman Devleti'ne hitam vermiştir.

c. IV, s. 2599

Selcûkîyân-ı Tavâif: Ânifen beyân olunan üç Devlet-i Selcukîyye'den başka Selçuk sülâlesinden Selâcık-ı İran fermânıyla bazı eyâletlere ta'yin olunarak mürûr-ı zamanla iktisâb-ı kuvvet itmiş ve bazı küçük yerlerde az çok vakit hüküm sürmüş bazı şu'be'ler dahi vardır ki bunların en ma'rûfları 471 (1078-79) tarihinden 511 (1117-18) tarihine dek 40 sene Halep'de hüküm sürenleridir.

c. IV, s. 2600

Sultanönü: Eskişehir ve Bilecik cihetlerinden ibâret eski bir sancağa verilen isimdir. Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin beşiği hükmünde olan bu yer Alâeddin-i Selcûkî tarafından (Sultanönü) nâmıyla sancak sûretine ifrağ olunarak, Ertuğrul Gâzi Hazretlerine mâlikâne verilmiştir. Hayli vakt bu nâmını muhâfaza etmiştir.

c. IV, s. 2601

Sultansah: Kirman'da hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye'nin ikincisi olup, devlet-i mezkûrenin müessisi olan Kavurd b. Çağrı Bey'in oğlu ve halefidir. 465 (1072-73) tarihinde, pederi irtihâl itdiğinde, Melikşah'ın fermânıyla mülk-i Kirman sahib-i tercemeye tevcih olunarak, 12 sene icrâ-yı hükûmet itdikten sonra 476 (1083-84) tarihinde vefât itmekle, birâderi Turansah halefi olmuştur.

c. IV, s. 2601

Sultansah: Şam'da ve Halep'de hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye'nin dördüncü ve son hükümdâr olup, Ridvan'ın oğludur. 507 (1113-14) tarihinde vâki' pederinin vefâtında Lü'lü-ü Hâdim sahib-i tercemenin birâderi Alb Arslan'ı ve ba'dehû kendisini ik'âd iderek, Atabeklik unvânıyla idâre-i umûru eline almış; ve o sırada Ehl-i Salib Halep ve Şam'ı ihâta itmekle, Halepliler İlgâzi b. Artuk'u celb etmişler idi. Sultansah Lü'lü-ü Hâdim'in vesâyetiyle biraz müddet hüküm sürdükden sonra, 512 (1118-19) tarihinde hükûmeti nihâyet bulmuştur.

c. IV, s. 2601

Sultan Veled: (Ahmed Bahâü'd-dîn) Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hazretlerinin oğlu olup, hazret-i müşârün-ileyhin halefi olan Hüsâmeddin Hazretlerine halef olmuş, ve 712 (1312-13) tarihinde 89 yaşında irtihâl etmiştir. Konya'da peder-i büzürg-vârının

yanında medfundur. Kibâr-ı sûfiyyeden olup, peder-i âlîlerinin <<Mesnevî>>si tarzında bir manzûmesi, müretteb dîvânı ve peder ve büyük pederinin ahvâlini mübeyyin <<Veled-nâme>> unvânıyla bir te'lifi vardır. Hazret-i Mevlâna cânibinden Şems-i Tebrîzî'yi getirmeye gönderülüp, Şam'dan Konya'ya kadar müşârün-ileyhin rikâbinden ayrılmamışdı.

c. IV, s. 2601

Salgur: Fars'da hükûmet süren Atabekân sülâlesinden üç zâtın ismi olup, bunların hiç biri hükûmet sürmemişdir. Birincisi hükûmet-i mezkûrenin müessisi olan Sungur b. Mevdud b. Salgur'un cediti olup, bunun ismine nisbetle devlet-i mezkûreye (Devlet-i Salgûriye) ve (Salgûriyân) dahi derler.

İkincisi Atabekân-ı Fars'ın beşincisi olan Sa'd b. Zengî'nin oğlu ve Ebû Bekir'in birâderi olup, kendisi saltanata nâil olmamış ise de, oğlu (Muhammedşah) mülûk-ı mezkûrenin dokuzuncusu olup, Muhammed b. Sa'd b. Ebû Bekir'den sonra 661 (1262-63) tarihinde 8 ay hükûmet sürmüş, ve meşhûre Terken Hatun'la itdiği muhârebede terk-i hayat eylemiştir.

Ve üçüncüsü mülûk-ı mezkûrenin altıncısı olan Ebû Bekir b. Sa'd'ın oğlu olup, kendisi hükûmet sürmemiş ve oğlu Selçukşah mülûk-ı mezkûrenin onuncusu olup, ânifü'z-zikr Muhammedşah b. Salgur'dan sonra 661 (1262-63)'de beş ay hükûmet sürmüş ve Terken Hatun'u katl itdikden sonra, Moğollara mağlûp olup, Kâzerun'a kaçmış ve orada irtihâl itmiştir.

c. IV, s. 2617

Süleyman: Selâcıkâ-yı Rum'dan yedinci ve on ikinci hükümdârın ismi olup, ikisi de (Rükneddin) lakabıyla mulakkabdır. [«Rükneddin Süleyman» maddelerine mürâcaat buyurula.]

c. IV, s. 2621

Süleymansah: İran'da hükûmet süren Selcukîlerin on ikinci hükümdârı olup, Muhammed b. Melikşah b. Alb Arslan'ın oğludur. Birâderzâdesi Melikşah b. Mahmud'dan sonra 555 (1160)'de cülûs idüp, sekiz ay hükûmetden sonra, vefât itmiştir. Hoş-huy ve ancak iş-ü işrete mâil bir hükümdâr idi.

c. IV, s. 2621

Süleymansah: Sülâle-i Âl-i Osmân'ın cediti a'lâsı ve Ertuğrul Gâzi'nin pederi olup, Türkistan'da kabîle reisi olduğu halde, Çingiz'in hurûcunda Ceyhun'u tecâvüzle Horasan'da Mahan kurbünde hayme-zen olmuşdu. Ba'dehû Moğol askerinin o tarafa doğru ilerlemekde olduğunu görünce, 50.000 kişi ile garba doğru yürüyerek, 621 (1224-25) tarih-i hicrîsinde Erzincan ve Ahlat cihetinde yerleşmişti. Çingiz'in vefâtından sonra Süleymansah kabîlesiyle beraber avdet etmeye müttehi olup, Fırat vâdisini takip itmekde iken, Câ'ber Kal'ası yanında atını yüzdürerek Fırat'dan geçmekde iken gark olmuşdur. Na'sı çıkarılarak, Fırat kenarında defn olunmağla, medfeni el-yevm (Türk mezarı) demekle ma'rûfdur. Süleymansah'ın dört oğlu kalup, bunlardan Sunkur Tekin ile Gündoğdu kabîleleriyle vatanlarına avdet, ve Dünder ile Ertuğrul Bey dört yüz aile halkıyla Sürmeli Çukur'da birleşüp, orada tesâdüfen muhârebe iden Moğollarla Alâeddin-i Selcukî askerinden bu tarafı zayıf görüp, muâvenet itmekle, müşârün-ileyhe bu hizmete mükâfâten Ertuğrul Bey'e ve kabîlesine yaz için Domaniç yaylalarını ve kış için Söğüd Ovası'nı tahsis itmiş; ve bu vechîle Ertuğrul orada yerleşüp, tedricen imârete ve ferzandârcemendi Gâzi Sultan Osmân Hân saltanata nâil olmuşdur.

c. IV, s. 2626

Semai: İran şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır. Birincisi Sultan Sencer’in bâr-gâh-ı mülâzımlarından idi. Şu rubâî onundur.

با که گویم راز چون محرم نماید
 میریم با درد چون مرهم نماید
 بود باقی در کلی شادی نمی
 لیک در ایام ما آن هم نماید

c. IV, s. 2626

Semerkand: Asyâ-yi vüstanın en meşhûr şehirlerinden olup Mâverâünnehr’in Soğd hattasında ve elyevm Rusya’nın elinde bulunan Türkistan’da (Zerâfşân) eyaletinin merkezidir. ...

... Hulefâ-i Abbâsiye zamanında zuhûr iden Sâ mâniler tarafından pâ yitaht ittihâz olunarak, bunların devrinde fevkalâde i‘mâr ve tevsî‘ ve tezyin olunup, ulûm ve maârif-i İslâmiyye’nin en parlak merâkizi sırasına geçmiş, ve birçok ulemâ ve üdebânın menşei olmuş idi. Selcukîlerin ve ba‘dehû Hârizmşah’ın zamanında dahi ma‘mûr olup, Cengiz Hân (Çingiz) tarafından muhâsara olundukda 40.000 ve bir rivâyette 110.000 kişi tarafından müdâfa‘a olunmuşdu.

c. IV, s. 2628

Semerkindî: (Ebû'l-Hâmid Necîbuddin Muhammed b. Ali) Bu dahi meşâhir-i etıbbâdan olup, Fahreddin Râzî ile muâsır idi. <<Kitâb-ı a'ziyeti'l-merdâ>>, <<Kitâbü'l-esbâb ve'l-'alâmât>>, <<Kitâb-ı akrabâzîni'l-kebîr>>, <<Kitâb-ı akrabâzîni's-sağîr>> vesâire unvânlarıyla birkaç te'lifâtı vardır.

c. IV, s. 2630

Semuel: (İbn-i Yahya b. Abbâs) Meşâhir-i etıbbâ-yı İslâmdan olup, an-asl Mağriblidir. Yahudiyyü'l-mezheb olduğu halde, şarka rihletle, tûl-i müddet Bağdad'da ve ba'dehû Meraga ve Musul ve Diyâr-ı Bekir'de ikâmet iderek, şeref-i İslâmla müşerref olmuş ve bazı mülûk ve vüzerâ ve ümerânın hizmet-i tabâbetinde bulunmuşdur. 570 (1174-75) tarihlerinde Meraga'da vefât itmişdir. Cebir ve Hendese'de dahi yed-i tûlâsı var idi. Te'lifâtı ber vech-i âtîdir <<el-Müfîdi'l Evsad>> ki Vezir Müeyyidü'd-dîn'in nâmına yazmışdır, <<Risâletü'l ilâ İbn Hudûd fî Mesâil Hisâbiyyeti Cebir ve Mukâbele>>, <<Kitâb-ı İ'câzi'l-Mühendisîn>> ki Melikşah-ı Selcukî nâmına te'lif itmişdir, <<Kitâbü'r-redd ale'l Yahûd>>, <<Kitâbu'l Kivâmî fî'l-hisâbi'l-Hindî>>, <<Kitâbü'l-müsellesi'l-kaimi'z-zâviye>>, <<Kitâbu'l minber fî mesâhati ecsâmi'-cevâhir el-muhtelita li'stirâci mikdâri mechûlihâ>>, <<Kitâb fî'l-bâh>>.

c. IV, s. 2654

Sencer: (Ebû'l Hares) Mu'izzü'd-dîn Sultan İran'da hükûmet süren mülûk-ı Selcûkiyye'nin altıncısı olup, Melikşah b. Alb Arslan'ın üçüncü oğludur. 479 (1086-87) tarihinde Sencer'de doğup, bu münâsebetle (Sencer) tesmiye olunmuş; ve birâderleri Berkyaruk ve Muhammed'in zaman-ı saltanatlarında yirmi sene Horasan hâkimi olup, 512 (1118-19) tarihinde müşârün-ileyh Sultan Muhammed'in vefâtı üzerine, yerine geçmiş idi. mülûk-ı Gaznevîyye'den Hindistan cihetlerine dahi hükûm-i bâri olan

Behramşah'ı mağlûp idüp, sâir muvaffâkıyetiyle dahi el-kâsi Hindistan'dan Şam'a ve Mâverâünnehr'den Yemen'e kadar tevsi' itmiş; ve hazâin ve emvâlî dârât ve debdebesi nihâyet dereceye varup, bunun zamanında Selcukîler'in azâmet ve ikbâli uç bâlâya vâsıl olmuş idi. Ba'dehû Türkmenlerin eline esir düşüp; zevcesi Terken Hatun hâkim olmuşdu. 551 (1156-57) tarihinde Terken Hatun'un vefâtı haberini aldıktan sonra Tirmiz hâkimi Emir İlyas'ın yardımıyla Türkmenlerin elinden halâs bulup, Merv'e vâsıl olmuş ve eski kuvvet ve azâmetini istirdâd için, teşebbüsâta girişmiş ise de, muvaffak olamayarak, 552 (1157-58) tarihinde Merv'de vefât idüp orada defn olunmuştur. Müdebbir ve âkil bir hükümdâr idi. Edib Sâbir, Reşid ve Tavat, Abdü'l-vâsi', Ferid Kâtib, Enverî, Zûzenî, Seyyid Hasan Gaznevî, vesâir meşâhir-i asrının şu'arâsı cümlesinden bulunmuştur. Ava çok merakı olup, çuvalları sırmaları ve tasmaları altından 400 zağar ve tazısı olduğu, debdebe ve dârâtı hakkındaki rivâyât cümlesindedir. Birâderzâdesi mezkûr Sultan Mahmud halefi olmuşdur.

c. IV, s. 2654

Sencersah: Doğanşah'ın oğlu Harzimşâhândan Sultan Tekiş'in muâsırı olup, hükümdâr müşârün-ileyhe vâlikesini tezevvüc, ve kendisini oğulluğa kabul itmiş idi.

c. IV, s. 2665

Sungur: Yahud Sunğur (Muzafferü'd-dîn) Fars'da hükûmet süren Atabekân mülûkünün birincisi ve bu devletin müessisi olup, (Mevdud b. Salgur)'un oğludur. Ceddi ve pederi ve kendisi dahi Atabek unvânıyla Selâcıkâ'nın hizmetinde bulunup, Sultan Me'sud Selcukî zamanında 543 (1148-49) tarihinde Fars hâkimi olmakla Şiraz'ı merkez ittihâz itmiş ve ba'dehû Selcukîlerin za'afıyla ahvâlden bi'l-istifâde ilân-ı istiklâl eylemiş idi. Adl ve hakkâniyyetle 13 yıl hükûmet sürüp, birçok hayrat te'sisine muvaffak olmuş ve 565 (1169-70)'da vefât itmiştir. Birâderi Zengî halefi olup, oğlu

Tuğrul dahi Zengî'nin oğlu Tekle'den sonra dördüncü hükümdâr olmuş ve ba'dehû hükûmet yine Zengî'nin nesline intikâl idüp, Sungur'un zürriyyetinden başka hükümdâr gelmemiştir.

c. IV, s. 2703

Sühreverdî: (Ziyâü'd-dîn Ebû'n-Necib Abdü'l-kâhir b. Abdullah el-Bekrî) Meşâhir-i ulemâdan ve sûfiyyûndan olup nesebi on üç kuşakda Hazret-i Ebû Bekir Sıddık (r.a.) efendimize vâsıl olur. 490 (1096-97) tarihinde Sühreverd'de doğmuş şâbb iken Bağdad'da vürûdla, Ali b. Benhan'dan ilm-i hadîs'i ve Es'ad Mübhenî'den fikhî vesâir ulemâdan diğer ulûmu tahsil ve Isfahan'da da Ebû Ali el Haddad'dan istimâ-i ehâdis-i şerîfe itmiş ve ba'dehû zühd ve takvâya düşmüş; ve bir müddet Bağdad'da su satarak, ked-i yeminiyle yaşamış; ve Dicle'nin garbinde mürîdân için ribatlar binâ yaptırmış idi. 545 (1150-51)'de Medrese-i Nizâmiye müderrisliğine ta'yîn olunarak, iki sene tadrîs ile meşgûl olmuş; ve 558 (1162-63)'de Beytü'l Mukaddes'i ziyâret etmek üzere, Dımaşk'a varup, Ehl-i Salib muhaberâtından dolayı Kudüs'e gidemeyerek, bir müddet Dımaşk'ta tadrîsi hadîsle ve va'azla iştigâl itmiş; ve Melik Âdil Nureddin Mahmud tarafından pek çok iltifâta nâil olmuş idi. Ba'dehû Bağdad'a avdet idüp, 563 (1167-68) tarihinde arada vefât itmiştir.

c. IV, s. 2703

Sühreverdî: (Şehabeddin Ebû'l-Hafs Ömer b. Muhammed el-Bâkirî) Meşâhir-i sûfiyyûndan ve fukahâ-i Şâfiyye'den olup, ânîfüt-terceme Ziyâü'd-dîn Sühreverdî'nin birâderzâdesidir. Fıkıh ve Hadîs ve Tasavvuf vesâir ulûmda asrının ferîdi idi ve meclis-i va'az ve tezkirinde pek çok murîdân ve müstemîin hazır bulunurdu. Ammi allâme-i müşârün-ileyhden vesâir allâme ve meşâyihden ahz-ı ulûm idüp, Abdu'l-kâdir Geylânî hazretleriyle dahi sohbeti var idi. Defaâtle Hacca gidüp, mücârevet dahi itmişti. 539 (1144-45) tarihinde Sühreverd'de doğup 632 (1234-35)'de Bağdad'da vefât itmiştir. Birkaç te'lifâtı oldu. En meşhûru <<Avârifü'l-ma'ârif>>dir. Birçok eş'âr-ı Arabiyyesi

تصرفت وحشة الدنيا لي
وصار بالوصولي حسودا
و قكم بعد ان حصلتم
احييتوني و كنت ميتا
واقبلت درنة الوصال
من كان في هجركم رني
بكل ما فات لا ابالي
وبعتوني بغير ثالي انخ.

dahi olup, Őu beyit o cümledendir:

c. IV, s. 2743

Seyyid Battal Gâzi: Meşâhir-i Kahramânan-ı İslâm'dan bir gâzi-i nâmdar olup, rivâyete göre 121 (738-39) tarihinde Rumlara karşı vâki' olan gazâda Şehid olmuşdur. Hüdâvendigâr vilâyeti'nin Eskişehir kazasında vâki' (Seyyid Gâzi) kasabasında kabri keŐfonularak, mülûk-ı Selcukîyye'den Alâeddin'in vâlidesi tarafından türbesi binâ olunmuş ve selâtin-i Osmâniyye cânibinden câmi', tekke vesâir hayrat ilâve olunmuşdur. Kasabanın dahi ism-i kadîmi (Nâkuliye) iken, bu zâtın ismiyle (Seyyid Gâzi) tesmiye olunmuşdur.

c. IV, s. 2743

Seyyid Gâzi: Hüdâvendigar vilâyeti'nde Kütahya sancağının Eskişehir kazasında ve Eskişehir'in 35 kilometre cenûb-i Şarkisinde nahiye merkezi bir kasaba olup, ...

Seyyid Gâzi kasabası (Seyyid Battal Gâzi) hazretlerinin Alâeddin-i Selcukî'nin vâlidesi tarafından yapılmış türbesi altında teşekkül idüp, türbe bir eski manastırın yerine ve kasaba, zannolunduğuna göre, (Piriminsiya) Şehr-i kadîminin mahalinde te'sis olunmuşdur.

c. IV, s. 2745

Side (veya Seyvide): Hulefâ-i Abbâsiye'nin yirmi altıncısı olan Kâimbi'emrillah'ın kızı olup, Selâcıkayı Irak'dan Rükne'd-devle Tuğrul Bey'e varmışdı.

c. IV, s. 2765

Sevfeddin: (İbn-i Alâeddin Hasan) Mülûk-ı Guriye'den olup, 551 (1156-57) tarihinde pederine halef olmuş ve 7 sene Gur ve Gazne cihetlerinde hüküm sürdükden ve Sultan Sencer'in vefâtında Belh cihetini dahi zapt ittikten sonra, 558 (1162-63)'de tâife-i Gazan'la ittiği muhârebede maktûl olup, ammizâdesi Gıyâseddin Muhammed b. Sâm halefi olmuştur. Âdil ve kerim ve mütevâzi bir zât idi.

c. IV, s. 2765

Sevfeddin: İran şu'arâsından ve meşâhir-i sûfiyyûndan olup, Horasan'da havâf tevâb'inden (Bâhrez) kasabasından olduğu halde, Buhara'da Şeyh Necmeddin Kübrâ'ya intisâb idüp, az zamanda derece-i kemâl-e vâsıl ve umûmun hürmetine nâil olmuş idi. 658 (1259-60) tarihinde Buhara'da vefât itmiştir. Bir meyyitin telkininde söylediği şu rubâî cümle-i eş'ârındandır:

کر من کنه خلق جو سان کردستم
 عفو تو امیدست که کیرد دستم
 کفتی که بروز عجز دست کیرم
 عاجز ترا زین میخواه که اکنون هستم

c. IV, s. 2766

Sevfeddin Rüstem: (İbn-i Nureddin Muhammed b. Ebûbekir) Lerbezerk'de hükûmet süren Atabekân mülûkunun ikincisi olup, devlet-i mezkûrenin bânisi olan ammi Şecâeddin Hurşid'den sonra 621 (1224-25)'de mesned-i imârete geçerek, bir müddet icrâ-yı hükûmet itdikten sonra, vefât itmiştir.

c. IV, s. 2766

Seyfeddin Gâzi: Musul'da hükûmet süren Atabekân sülâlesinden iki kişinin ismidir:

Birincisi ümerâ-yı mezkûrenin ikincisi olup devlet-i mezkûrenin müessisi olan pederi İmâdü'd-dîn Zengî'nin vefâtında yani 541 (1146-47) tarihinde yerine geçen birâderi Nureddin Mahmud'un menşûriyle Musul ve Diyâr-ı Bekr ve Cezîre hâkimi olmuş ve ekser evkâtını Ehl-i Salib'e karşı gazâ ile geçirüp, üç senelik imâretten sonra 544 (1149-50)'de vefat itmiştir.

İkincisi mülûk-ı mezkûrenin dördüncüsü olup, 565 (1169-70) tarihinde, pederi Kutbeddin Mevdud b. İmâdü'd-dîn Zengî'nin vefâtı üzerine, ammi Nureddin Mahmud'un menşûriyle Musul imâretine ta'yîn olunarak 10 sene hükûmet sürdükten sonra, 575 (1179-80)'de vefât itmiştir.

c. IV, s. 2793

Sivas:

... Hilâfet-i Abbâsîye zamanında Emir Ahmed Danişmend tarafından fetholunarak, Devlet-i Danişmediyye'ye pâyitaht olmuşdu. Mülûk-ı Selcukîyye-i Rum'dan İzzeddin Kılıç Arslan Sivas'ı zapt iderek, mülûk-ı Danişmediyye'ye hitam verilmiş ve Sivas bir aralık Devlet-i Selcukîyye'nin pâyitahtı olmuş idi. Ba'dehû Selâcık-ı Rum'dan Alâeddin Keykubâd Sivas'ı tevsi' ve tezyîn itmiştir. Eski yerinden şimdiki mahale nakli Danişmendân zamanında mı yoksa müşârün-ileyh İzzeddin veya Alâeddin-i Selcukî devrinde mi vuku' bulmuş olduğu kestirilemiyor. Herhalde şimdiki şehir İslâm binâkerdesi olup, müşârün-ileyh Alâeddin-i Selcukî zamanında 120.000

ahâlisi var idi ve medârisi pek parlak olup, adeta bir darul-fünûn hükmünde idi. Çingizîlerin zaptına geçdikden sonra, tevâif-i mulûkundan Celâyiriyye'nin elinde, ve bunların nesli münkarız oldukça bil-münâsebe Türkmen ulemâsından Kadı Burhaneddin'in taht-ı tasarrufunda kalmışdı. ...

Sivas vilâyeti Kapadokya hatta-i kadîmesinin şark-ı şimâlî kısmından ibâret olup, ahâli-i kadîmesi akvâm-ı Âryâniyye'den oldukları maznun ise de, tarihleri tamamıyla mazbut değildir ve lisânlarından eser kalmamıştır. Keyhüsrev zamanında İrânîlerin ve ba'dehû İskender'in zaptına geçüp, tevâif-i mulûk zamanında Selcûkîlerle sâirlerinin ve ba'dehû Mehrdâd'ın hükmü altına girmiş ve nihâyet Romalılara tâbi' olup, Roma Devleti'nin inkisâmında Şark İmparatorluğu hissesine düşmüş idi. Benî Ümmiyye ve Hilâfet-i Abbâsiyye zamanlarında defaâtle guzzât-ı müslimîn ve ale'l-husus Seyfeddin Hamdân Sivas cihetlerine girüp Amasya'ya kadar ilerlemişler idi. Nihâyet Selcukîler tarafından kat'iyyen memâlik-i İslâmiyye'ye ilhâk olunarak, o sırada birçok Türk ve Türkmen kabâili bu tarafa hicret ve tevattun itmiş; ve giderek Türkçe lisân-ı mahâlli hükmüne geçmiştir. Selcukîlerin inkirazında Danişmendiyye devlet-i sağîresi hüküm sürüp, ba'dehû Yıldırım Sultan Bayezid Hân cânibinden fetholunmuştur. ...

2.4. (şın) harfinde yer alan maddeler

c. IV, s. 2824

Sam: [Syrie] Her ne kadar beynel-a'vâm bu isim, Dımaşk şehrine veriliyorsa da, asıl Şam lisân-ı Arabî'de kadîmen (Sûriye) denilen hatta-i vâsi'anın ismi olup, merkezi olan şehrin ismi ise (Dımaşk)'dır. Arabî'de hemze ile (Şam) telaffuz olunur. <<sol>> ma'nâsını ifâde itmekle, Hicaz'a nisbeten ve <<sağ>> demek (Yemen)'e mukâbil bu isim vazî' olunmuştur. ...

...Hilâfet-i Abbâsiyye zamanında Şam bir aralık Mısır'da imaret iden Benî Tulun tarafından idâre olunmuş ve ba'dehû Fâtımiyyûn'nun zaptına geçüp, bir müddet Abbâsilerle Fâtımiyyûn arasında tereddüd itmiş; ve Âl-i Hemedân'dan Seyfeddin Gâzi zamanında ma'mûriyeti ve ma'ârif ve medeniyeti bir şu'le-i cedîde ile parlamaya başlamış; ve ba'dehû Selcukîlerin bir şu'besi idâresine geçüp, Benî Merdas, Benî Artuk, Atabekândan Benî Ak Sungur ve Benî Dağtekin gibi bazı tevâif-i mülûk dahi birer tarafında hükm-ü fermâ olmuş idi. ...

c. IV, s. 2834

Savur: (Ebû'ş-Şüccâ'— İbn-i Mucîr) Nesebi mürzî'a-i hazret-i risâlet-penâhî Halime (r.a)'nin pederi Ebû Zü'eyb Abdullah'a müntehî olur. Mülûk-ı Fâtımiyye'nin ahîri olan Azudü'd-dînullah'ın vezîri Salih b. Zerik tarafından Sa'id Mısır vâililiğine nasb olunarak, Salih'in vefâtından sonra oğlu Âdil b. Zerik'in vezâreti zamanında ve 558 (1162-63) tarihinde hurûcla, vahâtı ihrâk, ve İskenderiye'ye kadar geçdiği yerleri istilâ ile, mezkûr Âdil Zerik'i katl, ve Mısır vezâretini zapt eylemiş idi. Yine o sene Ebû'l Eşbâl Zarğâm b. Âmirullahmî hurûcla, sahib-i tercemeyi Kâhire'den ihrâc, ve oğlu (Tay)'ı katl ittiğinden, Şavur Şam sâhibi Melik Âdil Mahmud b. Zengî'den istimdâd'a gitmiş; ve hükümdâr müşârün-ileyh Esedü'd-dîn Şirkuh'un kıyâdetiyle bir fırka-i imdâdiye gönderüp, Şavur'u mesned-i vezârete iâde itmiş ise de, ba'dehû Kudüs'deki Frenkler Mısır'a tecâvüz itmekle, müşârün-ileyh Esadü'd-dîn Şirkuh'a daha iki defâ imdâd için Mısır'a gitmiş; ve nihâyet Şavur'un bu bâbda bazı gizli fesadları tebeyyün itmekle, Esedü'd-dîn müşârün-ileyh'in ve bir rivâyetde yeğeni Selahaddin Şehîr'in emriyle 564 (1168-69)'de katl onularak, Mısır vezâreti Esedü'd-dîn Şirkuh'a kalmış ve bunun vefâtında yeğeni Selahaddin geçüp, Azudü'd-dînullah'ın bilâ-vâris vefâtında, müşârün-ileyh Selahaddin-i Eyyübî taht-ı saltanata cülûs itmiş ve Hulefâ-i Abbâsiye nâmına hutbe okutarak, Mısır'da mezbebe-i Sünnîyi iâde itmiştir.

c. IV, s. 2832

Sâhidar: İsfahan dağlarında metânetiyle meşhûr bir kal'a olup, mülâhede-i İsmâ'îliyye'nin elinde iken, 500 (1106-07) tarihinde Melikşah-ı Selcukî tarafından feth olunmuştur.

c. IV, s. 2838

Sâhfur: (İbn-i Muhammed) İran meşâhiri şu'arâsından ve meşhûr Ömer Hayyam'ın ahfâdından olup, Nişaburludur. Zahîrû'd-dîn Fâryâbî'nin telâmizesinden olup, ulûm-ı akliye ve nakliyede iktisâb-ı mahâret itmiş; Harzemşâhândan Sultan Muhammed Tekiş'in inşâ' hizmetine ta'yîn olunmuşdu. Fenn-i inşâ'da bir risâlesi dahi vardır. 600 (1203-04) tarihinde Tebriz'de vefât idüp, Zahîrû'd-dîn Fâryâbî ve Afzalü'd-dîn Hâkânî'nin yanlarında medfundur. Şu bir iki beyt bir gazelindedir:

روزگار آشفته تر یا زلف تو یا کار من
ذره کمتر یا دهانت یا دل اوکار من
شب سیئه تر یا دلت یا حال من یا خال تو
شهد خوشتر یا لبنت یا لفظ کوهر بار من

c. IV, s. 2843

Süccâ'ü'd-dîn Hursîd: Lerkûçek'de hükûmet süren Atabekân mülûkunun birincisi olup, Selcukîler tarafından Lerkûçek vâlisi bulunan Hüsâmeddin-i Sühel'in hizmetinde bulunmağla, vâli-i mu'mâ-ileyhin vefâtında 590 (1193-94) tarihlerinde yerine vâli olmuş; ve giderek, kesbi istiklâl idüp, Atabek unvânı almış idi. 30 sene kadar

hükûmet sürdükden sonra, 621 (1224-25)'de pek müsinn olarak vefât itmiştir. Âdil ve müttakî bir zât olmağla, kendisine velâyet isnâd olunarak, mezarı hayli vakt ziyâretgâh bulunmuştur. Birâderzâdesi Seyfeddin Rüstem halefi olup, ba'dehû bunun birâderleri ve Şüccâ'ü'd-dîn'in torunları hükûmet sürmüşlerdir.

c. IV, s. 2848

Serîf'ü'd-devle: (Müslim b. Kareş) Dördüncü karn-ı hicrî evâhiriyle beşinci karnde Irak'a müstevlî olan Benî Akîl sülâlesinin beşinci hükümdârı olup, 453 (1061-62) tarihinde pederi Kareş'e halef olmuş ve 472 (1079-80)'de Musul'u ve 474 (1081-82)'de Harran'ı alup, Rehâ sahibiyle sulh itmiş idi. Melikşah-ı Selcukî tarafından Amîdü'd-dîn-devle Cehir ve Nureddin Şehîd'in cediti Kasım'üd-devle sahib-i terceme'ye karşı sevk-i askere me'mur olup, Amîd'ü'd-devle Şerîf'ü'd-devle'nin bulunduğu (Ân) kal'asının muhâsarasını (Artuk)'a havâle itmiş olduğu halde, Şerîf'üd-devle Benî Mervan tavassutuyla merkûm Artuğa mâl-ı feravân vererek Diyâr-ı Bekr'den çıkup, Halep'e müteveccih olmuş; ve Halep'i zapt itdikden sonra, 477 (1084-85)'de Antakya'yı Süleyman Selcukî'den zapt itmeye çalışırken, muhârebede maktûl olmuştur.

c. IV, s. 2849

Serafeddin: (Ebû Bekir) Lerkûçek'de hükûmet süren Atabekân mülûkundan üçüncüsü olup, Nureddin Muhammed'in oğlu ve devlet-i mezkûrenin müessisi Şüccâ'ü'd-dîn Hurşîd'in yeğenidir. Birâderi Seyfeddin Rüstem'in vefâtından sonra 563 (1167-68) tarihlerinde tahta kuûd itmiş ise de, bir yıl sonra vefât eylemiştir.

c. IV, s. 2849

Serafeddin: (Ebû'l-Hasan Ali b. Yûsuf er-Râcî) Meşâhiri etıbbâ ve hükemâ-i İslâm'dan olup, şi'ir ve edebden dahi behre-i vâfresi var idi. Tıbbı pederinden ve Müvaffikuddîn Abdü'l-latîf Bağdadî'den tahsil idüp, pek çok kitap mütâlaa ve istinsah itmişti. Mülûk ve ekâbire tereddüden mucutenib olup, ekser evkâtini vahdet ve mütâlaa ile geçirirdi. Maâ hazâ icrâyı tabâbetden ve tedrîsden çekinmeyüp, Melik Âdil Nureddin Zengî'nin te'sîs itdiği bimaristân'ı kebîr baş tabâbetine ve Mehezzübidîn Abdurrahîm'in vakf-kerdesi olan Medrese-i Tıbbiyyenin müderrisliğine nasb olunmuşdu. 583 (1187-88) tarihinde Dimaşk'da doğup, 667 (1268-69)'de "zâtülcenb"den vefât itmiştir. <<Kitâbı fî halkı'l-insan ve hey'et-i a'zâ'ihî ve menâfi'ihâ>> unvânıyla Fisyolocyâ'ya dâir pek mu'teber bir te'lîfâtı ve İbn-i Sînâ'nın <<Kanun>>'uyla İbn-i Ebi Sa'd'ın <<Şerh-i mesâ'ili hanîn>> unvânlı kitabına hâşiyeleri vardır. Birçok eş'ârı dahi olup, şu iki beyt o cümledendir:

تساق بنو الدنيا الى الحتف عنوة
ولا يشعر الباقي بحالة من يمضى
كانهم الانعام في جهل بعضها
بماتم بسفك الدماء على بعض

c. IV, s. 2849

Serafeddin: İran şu'arâsından ber vech-i âti altı zâtın ismidir.

Birincisi (Fazlullah) İsfahanlı olup, (Şakar-muh) lakabıyla meşhûrdur. Hazır cevap ve tîz-zebân olmağla, melîkü'ş-şu'arâ unvânıyla ihrâz itmişti. Bazı hicviyyâtı dahi vardır. Zemahşerî'nin <<Atvâk-ı Zeheb>>'ine nazîre olarak <<Atbâk-ı Zeheb>> unvânıyla bir risâle-i belîğa yazmıştır. Atabekândan Sultan Tuğrul b. Arslan'ı bazı kasâidle medh itmiştir. Şu iki beyt cümle-i eş'ârındandır:

دی که پایش شکسته باد برفت
 کل که عمرش دراز باد آمد
 کل چو در جلوه آمد از سرشاخ
 رنگ و روی کسیم یاد آمد

c. IV, s. 2870

Semseddin: (Yahud Şems) İran şu‘arâsından ber vech-i âti yedi zâtın ismidir:

Birincisi meşhûr Şems-i Tebrîzî’dir. [<<Şems-i Tebrîzî>> maddesine mürâcaat buyurula.]...

Üçüncüsü (Kadı Şemseddin) an-asl (Tabs)’lı olup, Herat’da yaşamış ve Sadruşşeri‘a Kadilkudat Mansur Fergânî’nin telâmizesinden olup, ekser ulûm ve fûnûna vâkîf bulunmuşdur. Sultan Melikşah’ın vezîri sahib-i medrese meşhûr Nizâmü’l-mülk’ün sohbet ve iltifâtına nâil olmuşdu. Vefâtı 473 (1080-81)’e vâki‘ olmuşdur. Şu rubâî onundur:

کم نشین بایدان که صحبت بد
 کرچه پاکی ترا پلید کند
 آفتاب ارچه روشنت اورا
 پاره ابر نابدید کند

Altıncısı [Muhammedü’l-Müeyyid-i Hâlid] An-asl Buharalı olup, hayli vakt Bağdad’da yaşamış ve Hoca Nizâmü’l-mülk ile Sultan Sencer’e mensup bulunmuşdur. Şu rubâî Nizâmü’l-mülk hakkında söylediği eş‘ârındandır:

کر درد کند پای فلک فرسایت
 مریست درین عرضه کنم بر وایت
 چون از سر دشمنت بجان آمد درد
 آمد بتظلم که فتد بر پایت

c. IV, s. 2870

Semseddin Alb Argun: Lerbezerk Atabekânın dördüncü hükümdârı olup, Hazâr Âsâf'ın oğludur. Birâderinin vefâtından sonra, Hülâgü'nün fermânıyla 656 (1258) tarihinde Lerbezerk hükümdârı olup, 15 sene hükûmet sürmüş ve 671 (1272-73)'de vefât itmiştir. Selefının zamanında memleket Moğollar tarafından yağma ve tahrîp edilmiş olduğu halde, sahib-i terceme dağıtılmış olan ahâliyi cem'i ile, hayli imârâta muvaffak olmuştur.

c. IV, s. 2872

Sems-i Tebrîzî: (Şemseddin Muhammed b. Ali b. Melik) Meşâhir-i sûfiyyûndan olup, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin mürididir. Diyâr-ı Rûm'a yani Konya'ya gelüp, hazret-i müşârün-ileyhi irşâd itmiş; ve ba'dehû ulemâyı zâhirin gulüvv ve dahilleri üzerine, Şam'a kaçırılıp, sonra Mevlânâ oğulları Sultan Veled'i oraya i'zâmla, kendilerini Konya'ya iâde itmiş; ve bu defa rivâyete göre birtakım mutaassıbın tarafından şehîd olmuştur. Haklarında birbirine mübâyin ve tarihle gayri musaddak birtakım ahvâl ve vuku'ât hârikülâde menkuldur. Birtakım eş'ârı mervî olup, müretteb dîvânı dahi matbu' ise de, bu eş'ârın Hazret-i Mevlânâ'nın olup, Şems'in olduğu mütevâtirdir.

c. IV, s. 2897

Sirkuh: (Esededdîn— İbn-i Şâ'dî) Ümerâ-i Ekraddan ve Râvendiye kabîlesinden olup, Şam melîki bulunan Nureddin Şehîd'in nâibi idi. Mısır'da hükûmet süren Hulefâ-i Fâtîmiyye'nin ahîri olan Azudü'd-dînullah vezîri sâlifüt-terceme (Şavur)'un talep ve istimdâdı üzerine, askerle Mısır'a i'zâm olunarak, birinci azîmetinde Şavur sözünde durmadığıçün, Şirkuh Şam'a avdet itmiş ise de, 564 (1168-69) tarihinde Ehl-i Salib'in Mısır'a musallat olmaları üzerine, bitekrar Âzid tarafından da'vet olunarak, birâderzadesi Yûsuf b. Eyyûb ile beraber, askerle Mısır'a gidüp, karşı duran merkûm Şavur'un vefât itmesiyle, cânib-i halîfeden yerine vezîr nasb olunmuş ve yalnız iki ay vezâret iderek, Frenklerle muhârebe idüp, muvaffak olduktan sonra, vefât itmekle, yeğeni Selahaddin Yûsuf b. Eyyûb yerine vezîr olmuş ve ba'dehû Âzid'in bilâ-veled vefâtı üzerine, taht-ı saltanata geçerek, Devlet-i Eyyûbîyye'yi te'sis eylemiştir. Şirkuh'un (Nâsıruddîn Muhammed) isminde bir oğlu olup, pederinin hayatında Nureddin Zengî cânibinden Humus vâlisi bulunduğu halde, pederinin vefâtında azl olunmuş ve Selahaddin-i Eyyûbî Şam'ı zapt ettiğiinde, kendisine Humus hükûmetini verüp, orada hükûmet süren şu'be-i Eyyûbîyye'nin başı olmuştur.

2.5. (sad) harfinde yer alan maddeler

c. IV, s. 2910

Sâbir: İran şu'arâsından beş zâtın mahlasıdır:

Birincisi (Şihâbü'd-dîn Edib) Eâzım-ı şu'arâdan olup, Tirmizlidir. Sultan Sencer'in manzûru olup, Enverî ve Hâkânî'nin medh ve takdîrine mazhar olmuştur. Reşîdü'd-dîn ve Tuvât ile dahi muhâcâtları vuku' bulunmuştur. Sultan Sencer'in mu'temedi olmakla, Haverzemşâhân'dan Sultan Atsız'ın hükûmete karşı vâki' olan serkeşliğinde li ecl-it-tehaffus Hârizm'e göndermiş idi. Atsız bunu haber alınca, Edib Sâbir'i elleri ve ayakları bağlı olarak Ceyhun'a atup itlâf itmiştir. Bu vechîle 546 (1151-52) tarihinde vefât itmiştir. Birçok kasâidi ve müretteb dîvânı vardır. Enverî:

چون سنایی هستم آخر ارنه همچون صابرم

mısrâ'ıyla sahib-i tercemeyi kendi nefesine tercih idüp, takdim itdirmiştir. Şu bir iki beyt cümle-i eş'ârındandır:

درین برف و سرما دوچیرست لایق
 شراب مروق رفیق موافق
 بیاران شرابی ییاکی وصافی
 چورخسار معشوق و چون چشم عاشق
 اگر کل برفت و شقایق نماید
 می نعل و آتش کل است و شقایق

c. IV, s. 2913

Saruhan: Aydın vilâyetini terkip eden beş sancağın biri olup, vilâyetin şimâli şarkî kısmından ibâretidir...

...Roma Devleti'nin inkısamında bi't-tab'î Şark İmparatorluğu'nda kalup, hicret-i nebevî'nin 700 (1300-01) tarihlerinde selâtîn-i Selcukîyye'den Alâeddin-i sâlis tarafından feth olunarak, umerâ-ı Selcukî'den (Saruhan) idâresine verilmekle, bu isimle şöhret bulmuştur.

c. IV, s. 2928

Sâlih: (Melik—) Musul cihetinde hükûmet süren mülûk-ı Atabekiyye'nin üçüncüsü olup, Nureddin Mahmud'un oğlu ve devlet-i mezkûrenin bânisi olan İmâdü'd-dîn Zengî'nin torunudur. 569 (1173-74) tarihinde Dımaşk'da pederine halef olup, bir müddet sonra Dımaşk ve Hama ve Humus Selahaddin-i Eyyübî tarafından zapt olunmağla, bunun elinde yalnız Halep kalup, orada 7 sene hükûmet sürdükden sonra, 577 (1181-82)'de 17 yaşında vefât itmiştir.

c. IV, s. 2931

Samsun: Trabzon vilâyeti'nde ve Trabzon'un 293 kilometre garb-i şimâlisinde, Canik sancağının merkezi bir kasaba ve iskele olup...

...Romalılar tarafından zaptı sırasında tahrîp olunarak, ba'dehû şimdiki mevkî'inde yeniden binâ olunmuş ve Selcukîler zamanında Amisus ismi Samsun'a tahvil olunmuş idi...

c. IV, s. 2944

Sadreddin Konevî: (Ebû'l-Me'âlî Muhammed b. İshak) Kibâr-ı meşâyih ve ulemâdan olup, Konyalıdır. Tıfıl iken pederi vefât itmekle, dul kalan vâlidesini o vakit Şam'dan Konya'ya gelmiş olan Muhyiddin Arâbî hazretleri tezvic itmi; ve kendisinin terbiyesine sebep olmuştur. Ulûm-ı zâhiriyye ve bâtniyyede asrının ferîdi olup, şâkirdândan nice meşâhir-i ulemâ yetiştirmiştir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin dahi sahib-i tercemeden ahz-ı ulûm eylemiş olduğu mervîdir. <<Nusûs>>, <<Hukuk>>, <<Nefâhâtü İlâhiye>>, <<Mefâtihi'l-ğayb>>, <<Tefsiru Fâtihâ>> <<Şerhu'l-Hadîs>> unvânlı kitapları cümle-i te'lifâtındandır. 671 (1272-73) tarihinde vefât idüp, Konya'da medfundur.

c. IV, s. 2964

Selahaddin-i Eyyûbî: (Melik Nasır Ebû'l-Muzaffer Yûsuf b. Eyyûb b. Şâ'dî) Mısır ve Şam ve Hicaz ve Yemen cihetlerinde hükûmet süren ve birçok şu'belere inkısam iden Devlet-i Eyyûbiyye'nin müessisi ve birinci hükümdârı olup, kabâil-i Ekraddan (Revâdiye) kabîle-i kebîresine mensup idi. Âba ve ecdâdı Azerbaycan'ın Arran cihetinde vâki' (Devîn) kasabasından idi. Büyük pederi Şâ'dî Necmeddin Eyyûb, Esedü'd-dîn Şirkuh nâm iki oğlunu ahz ile, kasaba-i mezkûreden çıkarak, Bağdad'a ve

oradan Tikrit'e gidüp, orada vefât itmiş; ve oğulları Irak'da Sultan Mes'ud Selcukînin şahnesi olan Mücâhidü'd-dîn Behruz'un hizmetine girüp, Tikrit muhafızlığı bunların büyüğü olan Necmeddin Eyyûb'a verilmiş idi. O sırada Tikrit'den geçen Musul hâkimi İmâdü'd-dîn Zengî'nin Dicle'yi geçmesine yardım-ı vuku' bulmağla, bunun tarafından maiyyetine celb olunarak, İmâdü'd-dîn Zengî Bâlebek'i feth ittikte, muhafızlığını Necmeddin Eyyûb'a vererek, İmâdü'd-dîn Zengî'nin vefâtından sonra dahi iki kardeş bunun oğlu Nureddin Mahmud'un hizmetinde kalmışlardı. Sahib-i terceme Selahaddin Yûsuf dahi 532 (1137-38) tarihinde Tikrit'de doğup, Bâlebek ve Dımaşk'da pederinin yanında terbiye olunmuş ve Ehl-i Salib'e karşı vuku' bulan muharebâda ibrâzı şecet ve cesâret itmiş idi. 558 (1162-63) tarihinde Esedü'd-dîn Şirkuh maiyyetinde imdad için ve ba'dehû 562 (1166-67)'de ve 564 (1168-69)'de vezîr-i Mısır Şavur'un Ehl-i Salib'le olan ittifâkı bozmak için üç kere Mısır'a sefer idüp, üçüncü seferde ammi Esedü'd-dîn Şirkuh, Şavur'un yerine hâlîfe-i Fâtımiyye'nin ahîri olan Azidüdinullah'ın vezîri olamağla, Selahaddin dahi mukarrer ve muâvini olmuşdu. Yine o sene Esedü'd-dîn Şirkuh vefât itmekle, yerine Selahaddin vezîr-i Mısır olup, memleketin ulemâ ve üdebâsını ve bütün ahâliyi tarafına celb ile, büyük bir kuvvet ve, meknet kesb itmiş; ve 575 (1179-80)'de Azidü'd-dînullah'ın vuku'-u vefâtıyla, Selahaddin onun yerine melîk-i Mısır olmuş; ve Fâtımiyye'nin hutbesini ref'-i ile, Hulefâ-i Abbâsiye'den Mustazî binurullah'ın nâmına hutbe okudmuş; ve mezheb-i Şîî'yi ref'-i iderek, Mezheb-i Şâfîî üzere kadılar nasb eylemiştir. Her ne kadar Selahaddin ismen Şam ve Halep sahibi Nureddin Şehîd b. İmâdü'd-dîn Zengî'ye tâbi' olunurduysa da, hakikâtte müstakil olup, nihâyet 569 (1173-74)'da müşârün-ileyh dahi bilâveled vefât itmekle, Şam hattası dahi kâmilen Selahaddin'in zaptına geçmiş; ve Cezire ve Diyâr-ı Bekr taraflarını Atabekân-ı Musul'dan vesâir mülûk-ı tuvânifûn yediden aldığı gibi, mukaddemâ birâderzadesi Turanşah'ı Yemen'e göndererek, hatta-i Yemeniye'yi dahi feth itdirmiş, ve kesîrû'l adet olan akrabâ ve ta'allukâtını Dımaşk, Halep, Hama, Humus vesâir bilâda hâkim ve emir nasb iderek, Kudüs'ün ve Şam sevâhilinin bazı cihetlerine müstevlî olan Ehl-i Salib'e karşı şiddetli hücûm ve müdâfa'alara girişmiş; ve memâlik-i mezkûrenin tamamını istihlas iderek, Avrupa'nın her tarafından seyl-i belâ gibi akın akın gelen Ehl-i Salib gürûh-u müteassibîni her yerde külliyyen münhazım ve perişan ve nice prens ve

krallarını esir itmişti. 220 sene hükümet sürüp, 589'da Dımaşk-Şam'da 57 yaşında irtihâl itmişti. Cesur, şeci', âdil, kerim, merhametli, kâffe-i ulûma ve hatta ilm-i tıbbâ dahi vâkıf idi. Frenkler Selahaddin'in etvâr ve ahlâkına meftûn olup, düşmanları oldukları halde, ilâ yavminnâ ve hezâ nâmını hürmet-i mahsusa ile yâd iderlerdi. Selahaddin'in devrinde Frenklerin memâlik-i İslâmiyye'de gördükleri âsârı ümrân ve medeniyet ve adâlet Avrupalıların târik-i temeddüne sülûk etmelerine sebep ve numûne olmuşdur. [Te'sîs itdiği devlet için <<Eyyûbîler>> maddesine mürâcaat buyurula.]

c. IV, s. 2966

Samsamuddin Mahmud: (Bedreddin b. İzzeddin b. Nureddin) Lerkûçek'de hükûmet süren atabekân mülûkundan on birincisi olup, akrabâsından Hüsâmeddin Ömer'e halef olmuş; ve 695 (1295-96)'de Gazan Hân'ın fermânıyla katl olunmuşdur.

2.6. (dad) harfinde yer alan maddeler

c. IV, s. 2980

Ziyâü'd-dîn: İran şu'arâsından iki zâtın ismidir:

...

İkincisi Hocendli olduğu halde, Şiraz'da neş'et itmiş; ve mülûk-ı Selcukîyyeden Peykûn Yabgu hizmetinde bulunmuşdur. Çok muammer olup, 610 (1213-14) tarihinde vefât itmiştir. Şu rubâî onundur.

امروز کرم کن ای کرمها پرو بان
کرنیستیم شده است مرد را حلال
فردا که ز اخترم نکو کردد فال
کوهر ز کف تو بر نکیرم بسفان

2.7. (ti) harfinde yer alan maddeler

c. IV, s. 2994

Tobruk: (Rey)'in karşısında küçük bir dağın üzerinde pek metin ve meşhûr bir kal'a olup, Sultan Tuğrul b. Arslan Selcukî tarafından tahrîp olunmuşdu.

c. IV, s. 3012

Dağtekin: Melikşah-ı Selcukî'nin birâderi (Tutuş)'un ricâlinden olup, müşârün-ileyh'in vefâtında dul kalan zevcesini tezvicle, bunun oğlu (Dukak b. Tutuş) Şam'da atabeklik itmiş; ve Dukak'ın fevtinde oğlu nâmına hutbe okutmuşdur. Hama'yı dahi zapt, ve 520 (1126-27) tarihinde Şam'a hücum iden Frenkleri hile ile def' itmişti. Zamanında Mescid-i Tudmâ harâb olmağla, Hazret-i Osmân (r.a.) cânibinden muharrir Mushaf-ı Şerîfi bu zât Câmî'-i Ümmiyye'ye nakl itmişdir. 522 (1128)'de vefât idüp, oğlu yerine geçmekle, Benî Dağtekin Devleti'nin müessisi olmuşdur.

c.IV, s. 3012

Dağtekin: (Benî-) Tutuş Selcukî'den sonra Şam'da hükûmet sürmüş bir küçük devlet olup, bu devlet 497 (1103-04) tarihinde ânifüt-terceme Dağtekin tarafından binâ

olunmuş; ve neslinden kendisiyle beraber 6 hükümdâr gelüp, cem'en 52 hükûmet sürmüşlerdir. Bunların esâmisiyle tarih-i hükûmetleri ber vech-i âtidir:

1- Dağtekin	497 (1103-04)
2- Ebû Sa'id Bûrî b. Dağtekin	522 (1128)
3- İsmâ'îl b. Bûrî	526 (1131-32)
4- Mahmud b. Bûrî	(?)
5- Şehabeddin Muhammed b. Bûrî	533 (1138-39)
6- Mucirü'd-dîn Âbık	535 (1140-41) ile 549 (1154-55)

İsmâ'îl Bûrî'den sonra hüküm ve nüfuz zevcesi eline geçüp, bu hatun atabek Zengî'ye varmışdı. Ahîrleri olan Mucirü'd-dîn Âbık sabî olmağla, vezîri bulunan Muyinü'd-dîn mûdir-i umûru idi. Bu vezîrin vefâtından sonra Mucirü'd-dîn idâreye muktedîr olamamakla, 549 (1154-55) tarihinde Nureddin Şehîd, Dimaşk'ı zapt idüp, bu devlete hitam vermişdir.

c. IV, s. 3013

Tuğrâi: (Ebû İsmâîl Müeyyinü'd-dîn b. Ali el-Münşî el-İshânî) Meşâhir-i şu'arâ ve menşe'inden olup, Musul'da hükûmet süren Sultan Mes'ud b. Muhammed Selcukî'nin vezîri idi. Üstâd unvânıyla meşhûr idi. Müşârün-ileyh Sultan Mes'ud ile birâderi Sultan Mahmud arasında muhârebe vuku'unda, sahib-i tercüme Hâsım-ı Gâlib'in eline geçüp, onun vezîri Nizâmeddin sa'yiyle ilhadla ittiham olunarak, 513 (1119-1120) tarihinde kalt olunmuşdur. Büyük dîvân-ı eş'ârı ve <<Lâmiyyetü'l-

'Acem>> unvânıyla meşhûr bir kasîdesi vardır. Bu eserlerinin ikisi de birkaç sene mukaddem şehrimizde <<El-cevâib>> matbaasında tab' ve neşr olunmuştur. Şu iki beyt cümle-i eş'ârındandır:

اجبا البكى يا مقلتي فائنا
على موعده نبيين لا شك واقم
اذا جمع العشاق موعدهم غدا
فوا خجلتا ان لم تعنى مدا معى

c. IV, s. 3013

Tuğrul: İran'da hükûmet süren Devlet-i Selcukîyye hükümdârlığında üç zâtın ismidir:

Birincisi (Tuğrul Bey) devlet-i mezkûrenin müessisi olup, Mikâil b. Selçuk'un oğludur. Pederi Horasan'da tâifesinin reisi olduğu halde, kendisi, dirâyet ve ehliyeti hasebiyle, ahâli-i Horasan'ın teveccüh ve muhabbetini kazanarak, hatta-i mezkûrenin emrine tâbi' olmağla, Sultan Mes'ud Gaznevî üzerine asker gönderdik. Gâlib geldikde, 429 (1037-38) tarihinde Nişabur'da taht-ı saltanata cülûs itmiş ve Sultan Mes'ud bizzat asker sevk iderek, Damgan Ovası'nda yine mağlûp olmağla, Tuğrul Bey Irak Acem'i dahi teshîr iderek (Rey) şehrini payitâht ittihâz itmiş ve terdîcen Azerbaycan, Kürdistan, Huzistan ve Fars'a dahi zapt ile büyük bir devlet teşkil eylemiştir. 447 (1055-56) tarihinde îfâ-yi hacc-ı Şerîf itmiş ve 26 sene icrâ-i hükûmetden sonra 545 (1150-51) tarihinde vefât itmiştir. Kendi vasiyeti üzere Horasan vâlisi bulunan birâderzâdesi Alb Arslan b. Çağrı Bey halefi olmuştur. En evvel Selcukîler saltanatı te'sîs iden bu zât olup, Selcukîler'in diğer şu'beleri sonradan teşa'ub ve tehassul itmiştir.

İkincisi (Sultan Muhammed b. Melikşah b. Alb Arslan)'ın oğlu olup, birâderi Mahmud'un vefâtından sonra ammi Sultan Sencer'in meşûriyle Irak ve Azerbaycan

hâkimi olmuşdu. Âdil ve hâlim ve keremle mevsuf olup, hezeliyat ve müctenib idi. Büyük birâderi Mes‘ud ile bir hayli vakit harb ve cidal itmişti. Üç sene ile iki ay icrâ-yı hükûmetden sonra, 529 (1134-35) tarihinde yirmi beş yaşında Hemedan’da vefât idüp, orada defn olunmuşdur. Birâderi Mes‘ud’un halefî olmuşdur.

Üçüncüsü (Arslan b. Tuğrul Muhammed b. Melikşah)’ın oğlu olup, İran’da hükûmet Âl-i Selcuk’un 14’üncü ve son hükümdârıdır. 571 (1175-76) tarihinde pederi Arslan’ın vefâtı üzerine, taht-ı saltanata geçüp, vâlidesi tarafından birâderi olan Kızıl Arslan müdür-i umûru idi. (Rey) kurbunda Hârzemşâhân’dan Sultan Tekiş’le itdiği muhârebede 590 (1193-94) tarihinde maktûl olmağla, bununla İran’daki Selçukîyan devleti münkarız olmuşdur. Bu zâtın tabiat-ı şî‘iriyesi dahi var idi.

c. IV, s. 3013

Tuğrul: Fars’da hükûmet süren Atabekân’ın dördüncü hükümdârı olup, devlet-i mezkûrenin müessisi olan Sungur b. Mevdud b. Salgur’un oğludur. 590 (1193-94) tarihinde ammizâdesi Tekle b. Zengî’nin vefâtı üzerine, mesned-i saltanata geçüp, diğer ammizâdesi Sa‘d b. Zengî ile bir hayli nizâ‘ ve muhârebe itdikten sonra, 599 (1202-1203) tarihinde mumâ-ileyhin eline esir düşmüşdür.

c. IV, s. 3014

Tuğrul Bey: (Yahut Tuğrul Bey) Devlet-i Selcukîyye’nin müessisi olan Tuğrul’dur. [<<Tuğrul>> maddesine mürâcaat buyrula.]

c. IV, s. 3014

Tuğrulşah: Kirman'da hükûmet süren Selâcika'nın yedincisi olup, 550 (1155-56) tarihinde pederi Muhammedşah b. Arslanşah'ın vefâtı üzerine, taht-ı mevrûsuna geçmiş ve 12 sene icrâ-i hükûmetden sonra 562 (1166-67) tarihinde vefât itmiştir. Oğlu Behramşah ve ba'dehû diğer oğulları Arslanşah ve Turanşah halefleri olmuş ve torunu Muhammedşah b. Behramşah'da Kirman Selacıkası Devleti pâyâna ermiştir.

c. IV, s. 3018

Tanturâni: (Mûiniddîn Ebû'n-Nasr Ahmed b. Abdurrezzâk) Meşâhir-i ulemâ ve şu'arâdan olup, Hoca Nizâmü'l-mülk zamanında Bağdad'da Nizâmiye Medrese-i meşhûresi müderrislerinden bulunmuş ve birkaç âsâr ve te'lifâtla bir hayli eş'âr ve <<Kasîde-i Tanturâniyye>> unvânıyla zûkafiyeteyn bir kasîde-i meşhûre bırakmıştır ki mütâlaası şudur:

يا خلى نبال قد بليت بانبيال بن
بانوى زلزنتى والعقل فى الزلزال زال

c. IV, s. 3021

Tûs: Horasan'da Meşhed'in 20 kilometre kadar şimâli garbîsinde virâneleri mevcut bulunan bir şehir-i kadîm olup, kable'l-İslâm meşhûr bulunmuş olduğu gibi, evâil-i devri İslâm'da dahi Horasan'ın ma'mûr ve en büyük büldânından idi. ...

...Medeniyet ve maârif-i İslâmiyye'nin en parlak merâkizinden olup, İmâm-ı Gazâlî ve Nasîrû'd-dîn gibi hükemâ ve Firdevsî gibi şu'arâ yetiştirmiştir...

2.8. (zı) harfinde yer alan maddeler

c. IV, s. 3035

Zahîr: (Zahîrû'd-dîn) İnan ve Hint şuarâsından ber vech-i zîr dört zâtın isim ve mahlasıdır:

Birincisi (Ebû'l Fazl Zâhir b. Muhammed Faryânî) Eâzım-ı şuarâdan olup, Harizm'deki (Ürgenc) kasabasından olduğu halde, ekser-i ömrünü Tebriz'de geçirmiş ve 598 (1201-02) tarihinde orada vefât idüp, Serhâb dağında Hâkânî'nin yanında defn olunmuştur. Doğanşah Atabek Muhammed b. İldeniz'in meddahlarından bulunmuştur. Eş'ârını Enverî'nin eş'ârına tercîh idenler vardır. Birçok hicviyeleri ve müretteb dîvânı vardır. Şu bir iki beyit cümle-i eş'ârındandır:

مرا زدست هنرهای خویشتن فریاد
که هر یکی بدگر کونه داردم ناشاد
بزرگتر زهنر در عراق عیبی نیست
زمن میپرس که این نام بر تو چون افتاد

2.9. (ayn) harfinde yer alan maddeler

c. IV, s. 3038

Âdil: (Melik—) Musul cihetinde hükûmet süren Atabekân'ın altıncısı olan (Nureddin Arslanşah)'ın dahi lakâbıdır. [<<Arslanşah>> mürâcaat buyurdu.]

c. IV, s. 3059

Âbbâdî: (el-Emîr Kutbeddin Ebû Mansur Muzaffer b. Ebi'l Hasan el-Merkezi) Va'az'da ve talâkat-ı lisânda meşhûr ulemâdan olup, ismi sûret-i müessirede ve va'az etmede darb-ı mesel hükmüne geçmiştir. Bağdad'a gelüp, üç sene ikâmet itmiş ve her gün meclis-i va'az kurub umûmun muhabbetini ve Halîfe Muktefi Liemrillah'ın teveccühünü kazanmış idi. Ba'dehû cânib-i halîfeden risâletle Sencer b. Melikşah Selcukî'nin yanına gönderilerek, 547 (1152-53) tarihinde Asker-i Mükerrerem'de vefât itmişti. Hadîs'de dahi yed-i tûlâ sahibi idi. Ancak umûr-ı diniyyede çok mübâlâtı olmayup, ibâhe-i hamr hakkında bir risâlesini görmüş olduğunu İbn-i Hallikân beyân ediyor.

c. IV, s. 3062

Abbâsîler: (Yahud Benî Abbâs ve Hulefâ-i Abbâsiye) Ahd-i İslâm'da Hulefâ-i Râşidîn (r.a.)'dan sonra te'essüs iden iki büyük hânedân-ı hilâfet ve saltanatın ikincisi olup, amm-i hazret-i nebevî Abbâs (r.a.)'ın nesline mensup bulunmağla, bu isimle şöhret bulmuşlardır...

...İkinci karn-ı hicrî evâlinde Hilâfet-i Abbâsiye'ye tâbi' ve Hulefâ-i Abbâsiye nâmına hutbe okudur birtakım imâretler tahassul itmişdi ki Afrika'da Benî Ağleb ve Horasan'da Benî Tâhir ve ba'dehû Benî Leys ve Âl-i Sâ mân ve Mısır'da Benî Tolon hükûmetleri bu kabîlden idi. Bu hükûmet-i tâbi'a gitdikçe tâbiyet ve revâbitîni köşletmede alup, nihâyet Âli-Büveyh ve ba'dehû Selcukîler Irak'a dahi müstevlî olarak, emîr-ül ümerâlık unvânıyla Bağdad'da dahi hüküm sürmeye başlamış ve hakîkatte Hulefâ-i Abbâsiye'de yalnız bir hilâfet unvânı kalmış idi...

... Selahaddin-i Eyyübî Mısır'da Hulefâ-i Abbâsiye'nin hutbesini ihyâ itmiştir. O sırada Ehl-i Salib Şam ve Filistin cihetlerine müstevlî olup, Atabekyân vesâir Türk

hükûmâtiyle Mısır'daki Eyyûbîler bunlarla uğraşmakta ve şark cihetinde dahi birçok düvel-i sağîre hüküm sürmekte ve Hulefâ-i Abbâsiye'nin hüküm ve nüfûzu gitdikce azalmakta idi...

c. IV, s. 3073

Abdurrahman b. Hevâzin: (b. Abdu'l-kerim el-Kuşeyrî) Eimme-i ulemâdan olup, Nişaburludur. Pederinden vesâir asr-ı ulemâsından Usûl ve Tefsir vesâire ulûmu öğrendikten ve şi'ir ve edebde dahi iktisâb-ı meleke itdikten sonra Bağdad'a gelerek bir va'az meclis-i tertîb itmiş; vasiyyet ve şöhet kazanmış idi. Ba'dehû mezheb-i Eş'arî'yi iltizâm itmekle, kendi tarafgîrleri ile Hanâbile arasında birtakım münâzaât zuhûr itdiğinden ahâlinin iltimâsı üzerine Nizâmü'l-mülk tarafından muazzezen Nişabur'a kaldırılarak, bekâ-i ömrünü orada va'az ve tadrîsle geçirmiş ve 514 (1120-21)'de vefât itmişdir. Şu bir iki beyt cümle-i eş'ârındadır:

تقبيل ثغرك اشتهى
املن اليه انتهى
نولت ذلك لم امل
بالروح ملى ان تهى

c. IV, s. 3129

Osmânî:

...Osmânîlar Gâzi Sultan Osmân Hân'ın cediti Süleymanşah'la Mâverâünnehr'den gelen bir aşîretle Selcukîlerden Anadolu'da kalmış olan Etrakdan ve ba'dehû kâfile kâfile Türkistan'dan gelen Türk ve Türkmen aşâyir ve kabâîliyle dini'l-

İslâm'a dâhil olup, Türklere katılan Anadolu ahâli-i kadîmesinden akvâm ve ümem-i muktedirlerinden mürekkeb (dir.) ...

c. IV, s. 3130

Osmâniyye: (Devlet-Empire Ottoman) Dünyanın en büyük ve en eski devletlerinden olup, 699 (1299) tarih-i hicrîsinde Gâzi Sultan Osmân Hân tarafından te'sîs ve müşârün-ileyh'in nâmına nisbetle Devlet-i Osmâniyye tesmiye olunmuşdur.

...Münkarız olan Devlet-i Selcukîyye'nin enkâzı üzerine Anadolu'da Sultan Osmân müşârün-ileyh'den başka ümerâyı Selâcıkadan birkaç kişi birer küçük devlet te'sîs idüp iki üç vilâyetlik yer olan Anadolu'nun kısmı garbîsinde Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşâ, Teke, Hamid, Karaman, Germiyan, Kastamonu nâmlarıyla sekiz on hükûmet teşekkül itmiş olduğundan, Âl-i Osmân, bunlara galebe çalabilmek için, Rumeliye doğru tevsi'-i fütûhâtla, tezelzüle başlamış olan Kostantiniyye Run İmparatorluğu'ndan vesâir Hristiyan hükûmâtından yerler zapt itmeye ve ba'dehû oradan kesb idecekleri kuvvetle Anadolu'daki hükûmât-ı mevkutenin hakkından gelmeği düşünerek, Sultan Orhan Gâzi Bursa civârlarını ve Marmara sevâhilini, ba'de-t-te'mîn Rumeli'ye geçerek Gelibolu ve Tekfurdağı ve İpsala'yı zaptla, ahlâfına Rumeli fütûhâtı yolunu açmışdı...

c. IV, s. 3145

İzzeddin: Lerkûçek'de hükûmet süren atabekân şu'besinin dördüncü hükümdârı olup, devlet-i mezkûrenin müessisi olan Şüccâ'ü'd-dîn Hurşîd'in birâderi Nureddin Muhammed'in oğludur. Yedinci karn-ı hicrî evâlinde Şüccâ'ü'd-dîn Hurşîd'den sonra az bir müddet hükûmet süren birâderleri Seyfeddin ve Şerâfeddin'e halef olmuş ise de, bu dahi pek az müddet hükûmet sürüp, müessis-i devletin torunu Hüsâmeddin Halîl

Bağdad'dan askerle üzerine gelerek, mülkü elinden almış ve bir sene sonra kendisi de vefât itmiştir.

c. IV, s3146

İzzeddin Hüseyin: Lerkûçek'de hükûmet süren atabekân şu'besi mülûkundan olup, 677 (1278-79) tarihinde pederi Tâcü'd-dîn'in vefâtı üzerine, birâderi Felekü'd-dîn ile müştereken 15 sene hüküm sürmüş ve mülk-i mevruslarını hayli tevsi' itmişlerdir. 692 (1292-93)'de vefât itmiştir.

c. IV, s. 3146

İzzeddin Kaykavus: Konya'da hükûmet süren Selâcika-i Rum'un dokuzuncusu olup, Gıyâseddin Keyhüsrev'in vefâtından sonra ammizâdesi İzzeddin Kılıç Arslan tahta iclâs olunmuş ise de, altı ay sonra sagîr'üs-sinnden dolayı iskât olunarak, sahib-i terceme ku'ud itmiş ve yalnız bir sene hükûmet sürdükden sonra sellü-ra'-i marazından vefât itmiştir. Zamanında Sinop fetholunmuştur.

Mülûk-ı mezkûrenin on birincisi olan Gıyâseddin Keyhüsrev-i sâni'nin oğlu diğer bir İzzeddin Kaykavus dahi vardır ki taht-ı saltanatda bulunan Rükneddin Süleyman-ı sâni'ye karşı hurûc idüp, gâlib gelmiş ise de, birâderi Hülâgûhan'a ilticâ ile Moğol askeri ile dönüp mülkünü istirdâd idince sahib-i terceme Kostantiniyye'ye ve oradan Kırım'a kaçıp, on sekiz sene diyâr-ı gurbetde kaldıktan sonra, Kırım'da vefât itmiştir.

c. IV, s. 3146

İzzeddin Muhammed: Lerkûçek’de hükûmet süren Atabekân sülâlesinin on ikinci hükümdârı olup, sâbıku’t-terceme İzzeddin Hüseyin’in oğludur. Birâderi Bedreddin Mes‘ud zamanında Encü hâkimi olup, müşârün-ileyhin vefâtında velâyi dahi kendisine intikâl itmiş ise o vakit hüküm Moğolların elindeydi. Yirmi sene ismen hükûmet sürdükden sonra 716 (1316-17)’da vefât itmiş ve hükûmet nâmı zevcesi Devlet Hatun’a intikâl itmiştir.

c. IV, s. 3146

İzzeddin Mes‘ud: (Ebû’l Muzaffer—İbn-i Kutbeddin Mevdud b. İmâdü’d-dîn Zengî b. Ak Sungur) Musul’da hükûmet süren mülûk-ı Atabekân’ın beşincisi olup, büyükleri Seyfeddin Gâzî zamanında Halep hâkimi bulunan ammizâdesi Melik Salih İsmâ‘îl b. Nureddin’i Selahaddin-i Eyyûbî’nin tecâvüzünden müdâfa‘aya gitmiş ise de Selahaddin’in kuvveti pek ziyâde olduğundan sulh’a mecbûr olmuş ve 576 (1180-81) tarihinde birâderi Seyfeddin Gâzî vefât itmekle sahib-i terceme Musul’da taht-ı neşîn olup, bir sene sonra Halep hâkimi müşârün-ileyh Melik Salih dahi vefât itmekle İzzeddin Mes‘ud Selahaddin’e fırsat vermeksizin Halep’i zaptetmeye şitâb itmiş ve bu sûretle Selahaddin’le muhâsamât kabusu açılıp, müşârün-ileyh Halep’i zapt itdikten sonra Cezîre’nin birçok yerlerini dahi ahz ve Musul’u iki defa muhâsara itmiş ve ancak müteâkıben Selahaddin hastalanup vefât itmekle sahib-i terceme gayb itdiği memâliki istirdâd iderek 589 (1193) tarihine dek hükûmet sürmüş ve tarih-i mezkûrede vefât idüp, Musul’da binâ itmiş olduğu mükemmel bir medrese ittisâlında defn olunmuştur. Oğlu Nureddin Arslanşah halefi olmuştur.

c. IV, s. 3147

İzzeddin Mes‘ud: (Melik Kahir— İbn-i Nureddin Arslanşah b. Ebû’l-Muzaffer İzzeddin Mes‘ud) Musul mülûk-ı Atabekiye’sinin yedinci hükümdârı olup ânifüt-terceme hemnâmının torunudur. 607 (1210-1211) tarihinde vefât iden pederi Nureddin Arslanşah’a Musul hükûmetinde halef olup sekiz sene hükûmet sürdükden sonra, 615

(1218-19)'de vefât idüp bundan sonra mülk babasının mürebbâsı Bedreddin Lü'lü yedine geçmiş; ve merkûmdan sonra Moğollar tarafından zapt olunarak Musul Atabekânı sülâlesi münkarız olmuştur. Sahib-i terceme dahi pederi ve cediti gibi Musul'da mükemmel bir medrese binâ itmiştir.

c. IV, s. 3151

Azîzü'd-dîn el-Müstevfi: (Ebû'n-Nasır Ahmed b. Hâmid el-İsbehânî) Devleti Selcukîyye'nin eâzım-ı ricâlınden Sultan Mahmud b. Muhammed b. Melikşah'ın hazînedârı idi. Hükümdâr müşârün-ileyh sahib-i tercemeye ammi Sultan Sencer b. Melikşah'ın kızını tezvic itmiş; ve bir müddet sonra bu kadın vefât idüp pederi kıymetli olan metrûkâtı talep itdiği halde Sutan Mahmud bunları ketm itmekle, sahib-i terceme şehâdetinden korktuğu için kendisini Tikrit kal'asına göndererek haps ve bir sene sonra 525 (1130-31)'de orada katl itdirmiştir. Selahaddin-i Eyyûbî ve birâderi o vakit Tikrit kal'sının muhafızları bulunan sahib-i tercemeyi kurtarmağa çalışmışlarsada muvaffak olamamışlardır. Azîzü'd-dîn allâme-i şehir İmâd Kâtib İsbehânî'nin ammidir. fevkalâde kerîm ve sehâvet sahibi olmakla şu'arâyı asrı mehdinde pek çok kasîdeler söylemişlerdir.

c. IV, s. 3159

Ataü'l-mülk: İran meşâhiri şu'arâsında ve küberâsından olup, Cüveynlidir. Sahib-i dîvân denmekle meşhûr Hoca Şemseddin Muhammed'in birâderidir. Melikşah'ın <<Cihan-küşâ>> unvânlı tarihinin sahibidir. Ecdadları dahi neslen ba'de nesil erbâb-ı kemâl'den bulunmuş ve ehl-i kemâli himâye itmişler idi. Birâderi müşârün-ileyh Hoca Şemseddin Muhammed Mecdü'l-mülk Yezidî seâyetiyle felâkete uğradıktan sonra sahib-i terceme sadâkat ve istikâmetiyle Argunhan'ın hizmetinde terakkî idüp, Mecdü'l-mülk'ü ikbâlden düşürmüş ve katl itdirüp yedi parçaya

kesdirerek, her parçasını bir diyâra göndermiş idi. Bu bâbda söylemiş olduğu şu rubâî cümle-i eş'ârındandır:

روری دوسه سر دفتر تذویر شدی
 جوینده ملک و مال و توقیر شدی
 اعنای توشریکی ککرفت اقلیمی
 القصه ییک هفته جهانگیر شدی

c. IV, s. 3159

Attâr: (Şeyh Ebû't-Talib Ferîdü'd-dîn Muhammed b. İbrahim) Eâzım-ı şu'arâ-ı İran'dan ve ecille-i meşâyih ve urefâdan olup, 513 (1119-20) tarihinde Nisapur'a tabi' (Kedken) karyesinde doğmuş, ve Nişapur'da ve Şâdbâh kasabasında yaşamıştır. Mevlidi olan karyede kibâr-ı meşâyihden Kutbeddin Haydar nâmında bir mürşid-i ârif bulunup, pederi İbrahim Attâr bu zâtın murîdânından bulunmak hasebiyle sahib-i terceme dahi şebâbetinde şeyh müşârün-ileyhin meclisine devâmla, enfâsından istifade, ve nâmına <<Haydar-nâme>> unvânıyla bir manzûme nazm itmiş idi, ki bunun iddiâsında mübtedîlik âsârı zâhir olup, hazret-i şeyh'in âsâr-ı sâiresine benzemiyor. Pederi Şâdbâh' attâr yani edviye ve attâriyat tâciri olmağla, vefâtında sahib-i terceme yerine geçüp, alışverişle meşgûl iken, muhtelif sûretlerde rivâyet olunan bir vaka' yani bir ehl-i dilde müşâhede itdiği hâl üzerine ve daha doğrusu sinn-i şebâbetden Şeyh Kutbeddin Haydar'dan aldığı derslerin ve mütâlaasıyla meşgûl olduğu kütüb-ü tasavvufun ve terâcim-i ahvâl-ı arifânın te'sîrâtıyla bir gün dükkânı terk ve içindeki envâl ve eşyâyı tasadduk idüp, vaktinin meşâyih ve ârifânından Rükneddin Ekkâf'ın hânegâhına şitâb iderek, bir müddet bunun halka-i murîdân ve dervîşânında mücâhede ile iştigâl itmiş ve ba'dehû ziyâret-i Beytullahu'l-Harâm idüp, azîmet ve avdetinde

meşâhir-i erbâb-ı tasavvuf ve arifândan birçok zevâtla görüşmüş ve ba‘dehû tasavvuf ve tarîkate müteallik kitabın mütâlaasıyla ve Nush ve Pend ve Tasavvuf ve Hakîkate müteallik eş‘âr-ı ârifâne nazmyla ve zühd ve takvâ-ı ve ibâdetle iştigâl itmiştir. Eş‘ârından fevkalâde bir selâset ve letâfet, nesâyihinde büyük bir te’sir ve akvâl-ı ârifânesinde muhayir-ül-ukul bir hâl vardır. Dîvân-ı eş‘ârı kırk bin beyte bâliğdir. Gazeliyyât, kasâid, mukattaât, rubâiyât ve mesnevî olarak cümle-i eş‘ârı yüz bin beyte bâliğ olur. Mevcud âsâr-ı manzûmesi: <<Esrar-nâme>>, <<Îlâhî-nâme>>, <<Musîbet-nâme>>, <<Ester-nâme>>, <<Vasiyet-nâme>>, <<Muhtâr-nâme>>, <<Cevher’üz-zât>>, <<Mantiku’t-tayr>>, <<Bülbül-nâme>>, <<Gül ve Hürmüz>>, <<Haydar-nâme>>, <<Seyyâh-nâme>>, <<Hallac-nâme>>, <<Mazharü’l-Acâib>> ve <<Pend-nâme>>’den ibâret ise de nüshaları nâ-bûd olan diğer manzûmeleri dahi olup, cümlesi kırka bâliğ olduğu mervîdir. Resâil-i ihvân’üs-safâsı dahi vardır. Diyârımızda en mütedâvilleri Pend-nâmesileyle Mantiku’t-tayrıdır. Şeyh Attâr çok zaman ma‘mur olup, Çingiz fetretinde 627 (1229-30) tarihinde Çingiz’in hurûcunda Hazret-i Şeyh bir Moğol’un eline esir düşüp, Moğol’a Şeyh Attâr’a mukâbil hayli büyük meblağlar teklif olduğu halde, Şeyh bu benim kıymetim değildir diyerek feruhtuna mâni’ olmuş ve nihâyet biri: “Bu ihtiyârı bana ver sana arkadamdaki bir cuval samanı vereyim” deyince Şeyh: “İşte, benim kıymetim budur. Şimdi sat!” demekle Moğol hiddet idüp, derhal Hazret-i Şeyhi şehîd itmiştir. Şehâdetinde 114 yaşında idi. Merkadi Şâdbâh kasabası hâricinde ziyâretgâhdır. Şu rubâî-i eş‘ârından ve irâd olunur:

مرغی بودم پریده از عالم راز
تا بوکه برم ز شیب سفلی بشر از
چون هیچ کسی نیاقتم محرم راز
زان در که در آمدم برون رقم باز

Şeyh Attâr'ın kemâlât-ı ma'nevîyâtdaki derecesi ma'lûm-ı en'âm olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin şu beyti kadr-i şinâsânelerinden münfehim olur:

عطار روح بود سنایی دو چشم او
ما از پی سنایی و عطار آمدیم

c. IV, s. 3169

Alâeddin Hasan Gûrî: Gûryân Devleti'nin müessesesi olup, nesli Gûr cibâlinde icrâ-yı hükûmet itmekde bulunmuş idi. Pederi Hüseyin b. Sâm'ın fevtinden sonra hâkim-i Gûr olup, o esnada Gaznevîler Devleti'ne za'af-ı târî olmuş bulunduğundan, asker sevk iderek, Gazne'yi ve Horasan'ın bir kısmını zapt ve Herat'ı pâyitaht ittihâz iderek, birâderzâdesi Gıyâseddin Muhammed'i Gazne'ye vâli nasb etmişti. Gazne'yi kâmilen ihrâk ve ahâlisini katli'âm itdikten, *cihânsuz* lakâbıyla talkîb olunmuşdu. Sultan Sencer Selcukî ile dahi muhârebeye cür'et idüp, müşârün-ileyhin eline esir düşmüş ise de, kendisinden haz itdiğinden, müte'âkiben Gur'a avdetine müsâ'ade olunmuş ve 6 senelik hükûmetden sonra 549 (1154-55)'da vefât idüp, yeğeni Gıyâseddin Muhammed halefi olmuşdur.

c. IV, s. 3172

Alâeddin-i Karamânî: Karaman beylerinin birincisi olan Karaman'ın oğlu olup, Devlet-i Selcukîyye'nin inkırazında pederi elyevm Karaman denilen Konya cihetini zapt etmiş ve vefâtından sahib-i terceme geçüp Yıldırım Sultan Bayezid Hân ile itdiği

muhârebede kendisi maktûl ve iki oğlu Ali ve Muhammed esîr olarak, Bursa'da mahbus oldukları halde, Timurlenk tarafından tahlis ve Karaman'a iâde olunmuşlardı.

c. IV, s. 3172

Alâeddin Keykubâd-ı Evvel: (İbn-i Gıyaseddin Keyhüsrev) Konya ve Anadolu'da hükûmet süren Selâcika-i Rum mülûkunun onuncusu olup, selefi olan birâderi İzzeddin Keykavus zamanında 610 (1213-14) tarihinde, birâderinin vefâtı üzerine, mahbusdan tahta cülûs itmiş ve âdil ve muktedir bir hükümdâr olmağla, hayli yerler fethine ve memâlikinde nice i'mârât ve ıslahâta muvaffak olmuş ve Konya ve Sivas şehirlerini tahkîm eylemiş idi. 26 sene hükûmet sürdükdün sonra 636 (1238-39) tarihinde Rumlar hududu kurbünde vefât itmiş; ve oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev-i sâni halefi olmuştur.

c. IV, s. 3172

Alâeddin Keykubâd-ı Sâni: (İbn-i İzzeddin Keykavus b. Gıyâseddin Keyhüsrev b. Alâeddin Keykubâd-ı Evvel) Selâcika-i Rum sülâlesinin on beşinci hükümdârı olup 697 (1297-98) tarihinde birâderi Gıyâseddin Mesud'un vefâtı üzerine, Gazan Hân'ın fermânıyla hâkim-i Rum olmuş ve ba'dehû Moğollar'ın itâ'atından inhirâf idüp, asker-i Tatar'la birçok muhârebeler itdikden sonra, bunların eline esir düşüp 700 (1300-01) tarihlerinde vefât itmiştir. Sultan Osmân Hân Gâzî'ye tabl ve ilm ve imâret veren bu zâtdır. Oğlu Gıyâseddin sefih ve zâlim ve âciz bir adam olmağla ümerânın ittifâkıyla katl olunarak sülâleden başka vâris dahi olmadığından Selâcika-i Rum memâliki ümerâ beyninde taksîm olunmuş ve o tarihten i'tibâren Devlet-i Osmâniyye te'sîs itmiştir.

c. IV, s. 3173

Alâiye: Konya vilâyeti'nin Teke sancağında Antalya'nın 14 kilometre şark-ı cenûbiyesinde olarak Antalya körfezinin cenûb-i şarkiyesinde ve sâhil-i bahrda olarak denizin içinde uzanmış kayalık bir burnun şarkî eteğinde vâki' kazâ merkezi bir kasaba ve iskele olup...

...Rum selâtîn-i Selcukîyyesi'nden Alâeddin Keykubâd-ı Evvel Alâiye'yi te'sîsle kendi ismine nisbetle tesmiye itmiş ve i'mâr ve terakkîsine çok himmet idüp Alâiye'yi o vakitlerde pek ma'mûr ve bilâdı Selcukîyye'nin en işlek iskelesi idi. Alâiye ve alelhusus buna tabi'î Pürâvâdi karyesi kadılar yetiştirmekle meşhûrdur...

c. IV, s. 3174

İlmü'd-dîn: (Ebû Ali Hasan b. Sa'id eş-Şâtânî) Meşâhir-i fukahâ ve şu'arâdan olup, Diyâr-ı Bekr'e tabi' Şâtân kasabasında doğmuş ve Musul'da sâkin olmuş idi. Bağdad'a çok gider ve vezîr Ebû'l Muzaffer b. Haybere'nin iltifât ve ihsânına nâil olur idi. 599 (1202-1203) tarihinde vefât itmiştir. Şu beyt Selahaddin-i Eyyûbî hakkında söylemiş olduğu bir kasîdesindendir:

أرى النصر معقوداً برايتك الصنفا
فسر وافتح الدنيا فانت بها أحرى

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂMÛSÛ'L- A'LAM'IN BEŞİNCİ CİLDİNDE GEÇEN SELÇUKLU TARİHİ İLE İLGİLİ MADDELERİN GÜNÜMÜZ ALFABESİNE DÖNÜŞÜMÜ

3.1. (ayın) harfinde yer alan maddeler (devamı)

c. V, s. 3204

İmâdü'd-dîn b. Yûnus: (Ebû Hamîd Muhammed) Meşâhir-i fukahâ-ı Şâfiyyeden olup, Fıkıh ve Usûl ve Hilâfda zamanının ferîdi idi. Aktâr-ı bâideden dersine talebe gelüp, bunlar meyanında birçok meşâhir yetiştirmiştir. Erbil'de dünyaya gelüp pederinden itdikden sonra Bağdad'a azîmetle Medrese-i Nizâmiye'de ikmâl-ı tahsil itmiş; ve ba'dehû, Musul'a avdetle birkaç medresede tadrîsle ve te'lif-i kütüble iştigâl iderek <<el-Muhît>> unvânıyla büyük ve mükemmel bir kitap vesâir bir hayli âsâr yazmış ve Gazâlî'nin <<el-Vecîz>>'ini şerh itmiş idi. Nureddin Arslanşah'ın zamanında kadr ve i'tibârı ziyâde olup, müşârün-ileyh tarafından mükerreren sefâretle Bağdad'a gönderilmiş; ve huzûr-u halîfede mübâhese itmişdi. Bir aralık da Musul'da kadı olmuş; ve hâkim-i müşârün-ileyhin vefâtından sonra dahi oğlu Melik Kâhir Mes'ud'un indinde kadr ve i'tibârı ziyâde bulunmuşdur. 608 (1211-12) tarihinde Musul'da vefât itmişdir. Ailesi efrâdından da birkaç meşâhir yetişmiştir.

c. V, s. 3204

İmâdü'd-dîn Zengî: (İbn-i Aksungur) Musul ve Halep'de hükûmet süren Atabekân devletinin müessisi ve birinci hükümdârı olup an-asıl Devlet-i Selcukîyye ümerâsından olduğu halde, 521 (1127-28) tarihinde Sultan Mahmud b. Muhammed b. Melikşah Selcukî tarafından Bağdad ve Musul hükûmetine ta'yîn olunmuş ve bir müddet sonra Halep'i dahi zapt itmiş idi. 524 (1129-30)'de Dımaşk kurbünde Ehl-i

Salib'le muhârebe idüp gâlib geldiği gibi 528 (1133-34)'de dahi Reha yani Urfa'yı bunların elinden tahlis 534 (1139-40)'de Diyâr-ı Bekr'i dahi zapt itmiş ve bu vechîle iktisâbı kuvvet idüp kalem-rev dâiresini tevsi' itmekle 19 sene müstakil bir halde hükûmet sürdükden sonra 540 (1145-46) tarihinde Caber Kal'asını muhâsara ile meşgûl iken vefât itmiştir. Kendisinden sonra mülkü ikiye taksîm olunarak büyük oğlu Nureddin Mahmud Halep'i ve ba'dehû Dımaşk'ı payitâht ittihaz itmiş ve ikinci oğlu Seyfeddin Gâzî Diyâr-ı Bekr ve Musul'da hükûmet sürüp vefâtında birâderi Kutbetdin Mevdud halefî olmuştur. Dımaşk ve Halep'deki hükûmet çok sermeyüp münkarız olmuş ise de, Musul'daki şu'be Moğolların hurûcuna dek devam itmiştir.

c. V, s. 3204

İmâdü'd-dîn Kâtib: (Ebû Abdullah Muhammed b. Safiyü'd-dîn Ebû'l Ferec Muhammed el-İsbehânî) Eâzım-ı ulemâ ve üdebâ-i İslâm ve fukahâ-i Şâfiyyeden olup 519 (1225-26) tarihinde İsfehan'da doğmuş ve küçük yaşında iken Bağdad'a intikâl iderek, meşhûr Medrese-i Nizâmiye'den Fıkıh ve Hadîs ve Ulûm-ı Edebiyye'yi tahsîl itdikten sonra vezîr Avnü'd-dîn Yahya b. Haybere'ye intisâbla Basra ve ba'dahu vâsıt nâzırlığına ta'yîn olunmuş ve vezîr müşârün-ileyhin vefâtında hâmîsiz kalup perîşan hâl olmağla 562 (1166-67) tarihinde Dımaşk-ı Şam'a giderek orada hüküm sürmekte olan Melik Âdil Nureddin Mahmud b. İmâdü'd-dîn Zengi'nin mütevellî-i umûeu Kadı Kemâleddin Ebû'l Fâzıl ibn-üş-Şehr-i Zûrî ile ve Emir Kebîr Necmeddin Eyyûb'la kesb-i muarefe itmiş ve kadı müşârün-ileyh ilm ve fazlını takdîr itdiği gibi Selahaddin-i Eyyûbî'nin pederi olan emir müşârün-ileyh dahi Tikrit'de sahibü't-tercemenin ammi azîzi tanımış olduğundan bunların fevkalâde iltifât ve muâvenetlerine mazhar olmuş ve kadı-i müşârün-ileyh'in tavsiye ve takdîmiyle Melik Âdil'in menşîsi olup Arabî ve Farisî inşâ'da, az zaman zarfında kesb-i mümârese ve iştihâr itmiş idi. Bu arada Emir Kebîr'in oğlu Selahaddin-i Eyyûbî ile beynlerinde büyük bir muhabbet ve muhâlasat hâsıl olmuşdu. Melik Âdil'in indinde kadri günden güne berter olup mahrem-i esrârı olmuş ve halîfe Müstencid'in zamanında sefâret-i mahrûsa ile Bağdad'a i'zâm olunarak

avdetinde kendi ismine izâfetle Medrese-i İmâd tesmiye olunan medresenin müderrisliği dahi uhdesine teferrüz olunmuş; ve 568 (1172-73) tarihinde eşrâf-ı dîvâna yani meclis-i hassa dâhil olmuş idi. Melik Âdil'in vefâtından bu vechîle devlet ve i'tibârda bulunup oğlu Melik Salih tahta neşîn olunca hisamâ rukabâ'sı bunun sabâvetinden istifâde ile aleyhinde tezvirine başladıklarından İmâdü'd-dîn nâil olduğu câh ve devleti Bağdad'a azîmet itmiş ise de Musul'a vusûlünde ağır bir hastalığa dûçar olmağla orada ikâmet itmekte iken Mısır'da devlete nâil olmuş olan Sultan Selahaddîn Eyyûbî'nin Şam'ı istilâyâ geldiğini haber almağla 570 (1174-75) tarihinde o tarafa avdet idüp bir hayli vakt Sultan müşârün-ileyhin misâfir-i hassı olarak seferlerinde mâiyyetinde bulunmuş ve ba'dehû vezîr mütemâdî ve müşâvir-i hassı olup sultan müşârün-ileyhin vefâtına dek bu halde kaldıktan sonra müşârün-ileyhin vefâtında yine hâmîsiz kalmış ve gûşe-yi inzivâyâ çekilüp te'lfâtla meşgûl olduğu halde 597 (1200-01) tarihinde Dimaşk'da vefât iderek mekâbir-i sûfiyyede defn olunmuşdur. Sadece kâtib-i İsfehânî ve İbn-i Ahîl Azîz denmekle dahi ma'rûfdur. Selahaddin-i Eyyûbî vesâir ekâbir-i zamanî hakkında birçok kasâid ve medâyihi ve Kadı-i Fâzıl ile birçok mekâtıbat-i belige ve mülâtafat-ı nükte âmizi vardır. Dört cild üzere müretteb dîvânı eş'ârı ve müfredâtı hâvî dîvânıyla, dîvân-ı mürâselâtı yani mecmuâ-i münşeâtı mürettebdir. Bundan mâadâ ber vech-i âti pek kımetdâr ve nefî' te'lfâtı vardır. <<Haridetü'l kasr ve Ceridetü'l asr>> ki seâlibînin <<Yetîmetü'd-dehr>>'inin zeylinin zeyli olup 500 (1106-07) tarihinden 572 (1176-77) tarihine dek zuhûr iden şu'arânın terâcim-i ahvâl ve bazı eş'arını hâvî ve on cildden mürekkebdir. <<el Berku's-Şâmî>> ki kendi terceme-i hâlini ve Melik Âdil Nureddin Mahmud ile Selahaddin-i Eyyûbî'nin ahvâlini ve bunun fütûhâtını hâki olup yedi cildden mürekkebdir: <<Kitâbü'l-fethi'ü'l-kudsî fi'l fethiü'l-Kudsî>> ki Selahaddin-i Eyyûbî'nin Kudüs'ü Ehl-i Salib'in elinden sûret-i zaptını mübeyyin olup iki cild üzeredir. <<Kitâbü's-seyl alez-zeyl>> ki mezkûr <<Haridetü'l Kasr>>'ının zeylidir ki mülûk-ı Selcukîyye'nin mükemmel tarihidir. Sahib-i terceme ile Kadı Fâzıl'ın fūrrehi zekâ ve behre i edebîlerini delâlet itmek üzere şu fıkranın irâdî kâfidir.

İmad esb-süvar gitmekte olan Kadı Fâzıl'a: “Sir fe-la ke-babike feras” diyüp, Kadı Fâzıl bedâheten “Dame ale'l-İmad” diye cevap vermiş ki bu cümlelerin ikisi de

yukarıdan ve aşağıdan kırâât okunur. Şu iki beyt cümle-i eş'ârından olup vefâtından evvel hasta iken ziyâretine gidenlerden birine hitâben söylenmiştir:

انا ضيف بر بعكم اين اين المشيف
انكرتني معارف مات من كنت اعرف

c. V, s. 3205

İmadü'd-dîn Zûzenî: İran meşâhiri şu'arâsından olup İmâm-ı Gazâlî'nin muâsırlarındandır. İmâm müşârün-ileyhin, işaretiyle terk-i alâyiş-i dünya idüp tarîk-i zühd ve tasavvufa sülûk etmiş olduğu mervîdir. İmâmın meclisine duhûl-i istizân-ı muarrızında söylenmiş olduğu şu rubâî cümle-i eş'ârındandır.

خرد را دوش می‌گفتم که این کهنه جهان از کی
شد از غوغای شیطان وز سوید ای هوا خالی
خرد گفتا عجب دارم که میدانی و می‌پرسی
بعهد علم غزالی بعهد علم غزالی

c. V, s. 3206

İmâdî: İran şu'arâsından olup (Rey) şehrinde neş'et itmiştir. Devlet-i Selcukîyye'nin ümerâsıdından olup Tuğrul b. Arslan'ın meddahı ve Seyyid Hasan Gaznevî ile Evhadü'd-dîn-i Enverî'nin memdûhu bulunmuş ve 587 (1191-92)'de vefât itmiştir. Şu beyt onundur.

مرا از شکستن چنان درد ناید
که از ناکسان خواستن مومیبانی

c. V, s. 3206

İmâdiyye: Van vilâyeti'nin Hakkâri sancağında vilâyet ve sancağın muntehâ-ı cenûbundaki merkezî bir kasaba olup, Van'ın 15 km cenûbunda ve Musul'un 80 km şimâlinde güzel ve münbit bir vadinin üstünde kâin müstahkem bir tepenin üzerindedir.

...

Kal'ası kadîm olup Devlet-i Atabekiyye müessisi İmâdü'd-dîn Zengî tarafından binâ ve nâmına nisbetle tesmiye olunmuştur.

c. V, s. 3218

Ömer Hayyam: (Şeyh b. Muhammed) Meşâhir-i şu'arâyı İnan'dan ve ulemâ ve hükemâdan olup Hikmet ve Hey'et vesâir fûnûnda yed-i tûlâ sahibi idi. Ester-âbâd muzâfâtından Dehistan'a tâbi' Firuz nahiyesinin Dehk karyesinden dünyaya gelüp Hâkim Senâyin'in üstâdı olan Şeyhü'l-İslâm Nâsîrû'd-dîn Muhammed Mansur'dan vesâir asr-ı meşâhirinden tahsil itmiş; ve gençliğinde ekseriye Belh'de ba'dehû Nişapur'da imrâr-ı ömr itmişdir. Medrese-i Nizâmiye sahibi vezîr şehid Nizâmü'l-mülk ve mülâhede-i İsmâiliyye'nin başı olan Hasan Sabbah yanına giderek, matlubları sul olundukda Hasan Sabbah hizmete girmek arzusunu beyân itmekle Hemedan vâliliğine ta'yîn olunmuş ve Ömer Hayyam bakiye-i ömrünü Nişapur'da geçirmek üzere maişetine medâr olarak cüz'i bir maâş talebiyle kanâat etmişdi. Ömründe tehhül etmeyüp eyyâmını mütâlâa ile ve iştigâlât-ı zihniye ile geçirmiştir. Mülûk ve ekâbir-i zamanî indinde kadr ve i'tibârı ziyâde olup alel-husus Sultan Sencer Selcukî kendisini kendi tahtı yanında kürsi-i mahsûsa oturarak sohbet ederd. Menâhiden pek de

müctenib olduğu halde, kendisinden ahvâl-ı fevkalâde menkuldur. Eş‘ârı rubâîyatdan ibâret bunların ekseri hakâyık-ı ilmiyeye ve hükûmet ve ahlaka müteallikdir. Bunların bazılarında efkâr-ı müteassibîne karşı birtakım tenkîdât ve sohbetinde dahi bu meslek ve tarîki iltizâm itdiği bazı Avrupalılar kendisine Şarkın Volteri demişlerdir. Rubâîyatı İngilizce’ye vesâir Avrupa lisanlarına terceme ve neşr olunmuştur. Asrımız üdebâsından ma‘lûm Feyzî bazı müntehibâtını Türkçe tercemesiyle beraber şehrimizde neşr etmiştir. 515 (1121-22)’de ve bir rivâyetde 517 (1123-24)’de Nişapur’da vefât etmiştir. Şu rubâî onundur.

گر کوهر طاعت نسفتم هرگز
 ور کرد کنه زرخ نرفتم هرگز
 نومید نیم زبارگاه کرمت
 زیرا که یکیرا دو تکفتم هرگز

c. V, s. 3222

Am‘ak: (Mevlana—) Meşâhir-i şu‘arâyı İran’dan olup Buharalıdır. Türkistan Hânı Mürşid Hân’ın manzûru ve melikü’ş-şu‘arâsı idi. Bütün Mâverâünnehr kendisini üstâd ve reis tanıyup yalnız hânın baş hâtununun meddâhı olan Reşidî Am‘ak’a rekâbet iderdi. İki bahr üzere okunabilecek sûretde bir (Yûsuf ve Züleyhâ) manzûmesi yazmıştır, ki en makbul âsâr-ı edebiyededir. Yüz yaşlarına kadar yaşayup, 540 (1145-46) tarihinden sonra vefât etmiştir. Mersiye söylemede dahi mahâreti olup Sultan Sencer Selcukî’nin ziyâde sevdiği kızı Mah-ı Melek Hatun vefât etdikde, padişah

müşârün-ileyhe mersiye söylemek üzere Am‘ak‘ı dâvet itmiş ise de o vakit pek ihtiyar ve gözleri görmez olduğundan beyân-ı i‘tizârla beraber bir mersiye yazup oğlu Hamidî ile göndermiş idi. Şu iki beyt o kasîdedindendir:

هنكام آن كه كل دود از دهن بوسستان
رفت آن كل شكفته و درنماك شد نهان
هنكام آن كه شاخ شبر تم كشد زابر
بي آب ماند نرگس آن تازه بوسستان

c.

V, s. 3222

Amîdü'l-mülk Künderî: (Ebû Nasr Muhammed b. Mansur) Selâtin-i Selcukîyye'den Tuğrul Bey'in vezîri olup edebiyat ve kitâbetdeki iktidârı ve sehâvet ve kerem vesâir fazâili sebebiyle padişah müşârün-ileyhin teveccühünü kazanmış; büyük bir devlet ve servete nâil olmuşdu. Devlet-i Selcukîyye'de en evvel vezîr olan bu zâtdır. Dâiresi merci'î ulemâ ve şu'arâ olup, şu'arâ ve muâsırîni medhinde birçok kasîdeler söylemiştir. Şâfîilerin ve Râfizî ve Eş'ârîlerin pek aleyhine olup Alb Arslan'ın zamanında Râfizî minberlerde lanet okumak için padişah müşârün-ileyh fermânını istihsâl itmiş; ve bunun için Horosan'dan birçok eimme ve ulemâ terk-i vatan iderek Hicaz'la vesâir cihete hicret itmişler idi. Tuğrul Bey'in vefâtından sonra tahta geçen müşârün-ileyh Alb Arslan kendisini vezâretde ibkâ itmiş ise de; ba'dehû Hârizmşâhın kızını talep itmek için Hârizm'e gönderildiği halde, sahib-i tercemenin kızı kendi nefsiçün talebettiği şuyu' bulmuş, ve esnâ-i avdetinde bu şâyâyı haber almağla medâr-ı afv ve tekzîb olmak üzere, sakalını tıraş ve hayalarını kat' itmiş ve bir rivâyetde Alb Arslan tarafından bu cezaya dûçar ve ba'dehû azl olunarak yerine meşhûr Nizâmü'l-mülk ta'yîn olunmuş; ve bunun emriyle sahib-i terceme habs, ve 456 (1063-64) tarihinde katl olunmuşdur. Katlinde 40 yaşlarında idi.

c. V, s. 3224

Anteri : (Ebü'l-Müeyyed Muhammed b. Meclî el-Cezî) Meşâhir-i etibbâ ve üdebâ-i İslâm'dan olup, gerek fûnûn-i tıbbiye ve hikmette ve gerek ulûm-ı edebiyede yed-i tûlâ sahibi idi. Edib ve şâir ve feylesof bir zât idi. İmâdü'd-dîn Zengî zamanında Cezire'de yaşamışdır. Oğlu Müeyyidü'd-dîn'e hitâben hikmet ve ahlak ve tıb ve hıfzı's-sıhhate dâir nasihât-ı âmiz birçok akvâl ve eş'âr-ı hekimânesi vardır. Dîvân-ı eş'ârından başka ber vech-i âti te'lîfâtın sahibidir: <<Nûru'l Müctena min Ravzi'l Nüdebâ>>, <<Tezkâru'l fûdalâi'l-hukemâ ve Nüzhetü'l-hayâti'd-dünyâ>>, <<Kitâbü'l Akrâbâzîn>>, <<Risâletü's-şi'iri'l Yemâniyye ile's-şi'ir-iş Şâmiyye>>, <<Risâletü'l Harakati'l Â'lam>>, <<Risâletü'l-fark mâ beyne'd-dehri ve'z-zamân ve'l-küfr ve'l-imân>>, <<Risâletü'l-işkuu'l-ilâhî ve't-tabî>>. Şu iki beyt cümle-i eş'ârındandır:

من لزم انصت اکتسى هيبه
تنفي عن الناس مساويه
لسان من يعقل في قلبه
وقلب من يبطل في فيه

c. V, s. 3231

Aynü'l Kuzât: (Ebû Fazâil Abdullah) Meşâhir-i muhakkikîn ve şu'arâdan olup, Hemedanlıdır. Huccetü'l İslâm Gazâlî sohbet itmiş; ve 533 (1138-39) tarihinde rahmet-i Hakk'a piyuste olmuşdur. Bazı te'lîfât ve resâil vesâir âsârı vardır. Şu rubâî cümle-i eş'ârındandır:

تا بادل من عشق تو آمیخته شد
صد فتنه و آشوب بر انگیخته شد
از خنجر آبدار آتش بارت
تا چشم زدم خون دلم ریخته شد

3.2. (gayın) harfinde yer alan maddeler

c. V, s. 3239

Gâzî: Ma'lûm olduğu üzere, feth ve gazâyâ muvaffak olan selâtin ve ümerâyı İslâm'a mahsus olan bu unvân Musul mülûk-ı Atabekiyyesi'nden Sayfeddin b. İmâdü'd-dîn Zengî ve Seyfeddin b. Kutbeddin Mevdud b. İmâdü'd-dîn Zengî ile Benî Eyyûb'dan melik Zâhir Ebû'l-feth Gıyâseddin b. Selahaddin-i Yûsuf'a alem olmuştur. [«Seyfeddin Gâzî» ve «Zahir (Melik-)» maddelerine mürâcaat buyurula].

c. V, s. 3277

Gazâlî : (Hucetü'l-İslâm Zeyneddin Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmet-Tûsî) Eâzım-ı ulemâ-i İslâm'dan ve ekâbiri fukahâ-ı Şâfiyyeden olup 450 (1058-59) tarihinde Horosan'da Tus şehri civârında (Gazâla) karyesinde doğmuştur. İbtidâ Tus'da Ahmed er-Râzkânî ve ba'dehû Nişapur'da İmâmü'l Harameyn Ebû'l-Me'âlî Cüveynî'nden tahsil-i ulûm iderek üstâdının hayatında kesb-i şöhret ve te'lîfe mübâşeret itmekle müşârün-ileyh tarafından tahsîn ve teşvîk olunmuş; ve üstâdının vefâtında Nişapur'u terkle (Sermen-i Re'y)'e azîmet iderek vezîr Nizâmü'l-mülk ile görüşmesi ve müşârün-ileyhin ikrâm ve ta'zîmine mazhar olup, huzurunda meşâhir-i ulemâ ile itdiği mübâhasât-ı ilmiyede cümlesine teveffukla derece-i ilm ve kemâlini isbât itdikden, 484 (1091-92) tarihinde Bağdad'da Medrese-i Nizâmiye'nin bir müderrisliğine nasb olunarak dört sene tadrîs-i ulûm ile kesb-i istihâr itdikden sonra 488 (1095)'de kâffe-i meşâgilini terkle bir müddet gûşe-i zühd ve takvâyâ çekilmiş; ve ba'dehû cânib-i Hicaz'a azîmetle ifâ-yı hacc-ı şerîf idüp, avdetinde bir zaman Dımaşk-ı Şam'da Câmi'-i Ümeyye'den garb cihetindeki medresede tadrîsle ba'del iştigâl, Beytü'l Mukaddes'e azîmetle ibâdetle ve ziyâret-i meşâhidle vakit

geçirmiş ve oradan İskenderiye'ye gidüp bir müddet kaldıktan sonra Sultan Yûsuf b. Tâşiffî'nin dâveti üzerine Mağrib'e gitmek üzere gemiye binmiş ise de, esnâ-yı râhda sultan müşârün-ileyhin vefâtı haberini almağla yarı yoldan dönüp, vatanına avdet itmiş idi. Tus'da bir müddet tadrîs ve te'lifle iştigâl idüp ba'dehû Nişabur'da Medrese-i Nizâmiye müderrisliğini kabul etmesine ibrâm olunmağla oraya azîmete mecbûr olmuş, ve nihâyet bunu da terk ve vatanına avdetle mensup bulunduğu tarîk-i sûfiyyûna mahsus bir hânegâh ve yanında bir medrese ittihaz idüp bâkiye-i ömrünü ibâdet ve irşâd ve tadrîsle geçirmiş; ve 505 (1111-12) tarihinde 55 yaşında irtihâl itmişdir. Te'lifâtı çok olup en meşhûrları ber vech-i âtidir: <<İhyâ'u Ulûmi'd-dîn>> Fıkıh'da <<el-Basît>>, <<el-Vasît>>, <<el-Vecîz>>, <<el-Hülâsa>>, <<el-Mustasfâ>>, Cedelde <<el-Münhal>>, <<el-Müntehal>>, <<Tehâfütü'l Felâsefe>>, <<Muhikkü'n-nazar>>, <<Mi'yârü'l İlm>>, <<el-Makâsıd>>, <<el-Madnûn bih alâ gayri ehlihî>>, <<el-Maksûdü'l Esnâ fî Şerhî Esmâ'ü'l-Hüsânâ>>, <<Mişkâtü'l Envâr>>, <<el-Munkızu mine'd-dalâl>>, <<Hakikatü'l-kavleyn>> vesâire. Kendisi sûfiyyûn mesleğinde bulunmağla, felâsefenin efkârını red ve cerh yolunda mezkûr <<Tehâfütü'l Felâsefe>> kitabını yazmış ve muâsır bulunan meşhûr İbn Rüşd Endülüs'den buna cevâben <<Tehâfütü Tehâfütü'l-felâsefe li'l-Gazâlî>> unvânıyla bir kitap te'lif iderek aksâ-yı şarkda zuhûr iden bir esere aksâ-yı garbdan cevap vermişdi. İmâm-ı Gazâlî Arabî ve Farisî bazı eş'ârı da menkûl olup şu kıt'a o cümledendir:

هبنی صبوت کا ترون بز عمکم
 وحظیت منه بلثم خد ازهر
 انی اعتزلت فلا تاوموا انه
 اضسی یقا بلنی بوجه اشعری

Vefâtında şâirin biri şu beyti söylemişdir:

نصیب حجة اسلام ازین سرای سینج
حیات پنجہ و پنج و ممت پانصد و پنج

c. V, s. 3278

Gazâlî: (Ebû'l Futuh Mecdü'd-dîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed) Meşâhir-i ulemâ ve fukahâ-i Şâfiî'den olup, ânifü't-terceme İmâm-ı Gazâlî'nin birâderidir. Kuvve-i nâtıkâsı ve hüsn-ü menzûresi olmağla, va'azı pek müessir olup, en ziyâde va'azıyla şöhret bulmuşdur. Birâderi İmâm-ı müşârün-ileyh Bağdad Nizâmiyesi'nden çekülüp, ihtiyârı inzivâ etdiğinde, sahib-i terceme niyâbeten medrese-i mezkûrede tadrîsle iştigâl itmişdi. Birâderinin <<İhyâ'u Ulûmi'd-dîn>> kitab-ı meşhûrûni <<Libâbü'l-İhyâ>> unvânıyla bir cild üzere ihtisâr itmişdi. <<ez-Zâhire fi ilmi'l-basîret>> unvânıyla bir te'lifi dahi vardır. Bunun dahi tarîk-i sûfiyyûna intisâbı ve uzlet ve inkitâ'a meyli var idi. Bir hayli müddet dahi sâhat ve devr-i bilâd iderek, 520 (1126-27) tarihinde (Kazvin)'de vefât itmişdi.

c. V, s. 3318

Gıyâseddin Keyhüsrev: Rum'da yani Konya ve Anadolu'da hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye'den üç zâtın ismidir:

Birincisi sülâle-i mezkûrenin altıncı hükümdârı olup, İzzeddin Kılıç Arslan'ın oğlu ve veliahdı olmağla, 578 (1182-83) tarihinde, pederinin vefâtı üzerine, tahta cülûs itmiş ise de, bir buçuk sene sonra büyük birâderi Rükneddin Süleymanşah kıyâm iderek, sahib-i terceme mukâvemet edemeyüp, Kostantiniyye'ye kaçmış, ve 23 sene sonra 603 (1206-07) tarihinde, birâderinin vuku'u vefâtı üzerine, mülk-i mevrusunu istirdâd idüp,

bu defa dahi altı sene hüküm sürdükden sonra, 609 (1212-13) tarihinde Lazkiye’de Ehl-i Salib’e karşı harb iderken şehid düşmüştür.

İkincisi Rum Selâcıkası’nın on birincisi olup, birinci Gıyâseddin’in torunudur. 636 (1238-39) tarihinde pederi Alâeddin Keykubâd’a halef olup, o sırada Moğollar hurûc itmiş olmağla, kendisi yetmiş bin askerle kırk bin Moğol tarafından mağlûp olmuş; ve sekiz sene ismen hükümdârlık idüp, 614 (1217-18) tarihinde vefât itmiştir.

Üçüncüsü, mülûk-ı mezkûrenin on üçüncüsü olup, ikincinin torunudur. 664 (1265-66) tarihinde, pederi Rükneddin Süleyman’ın katli üzerine, Abaka Hân fermânıyla mesned-i hükûmete geçürülüp, on sene ismen hükümdârlık itdikten sonra, 682 (1283-84)’de Keyhatu Hân fermânıyla katl olunmuştur.

c. V, s. 3318

Gıyâseddin Mes’ud: Konya ve Anadolu’da hüküm süren Selâcıkâ-i Rum’un on dördüncü hükümdârı olup, İzzeddin Keykavus’un oğlu ve Gıyâseddin Keyhüsrev-i sâni’nin torunudur. Pederi Kırım’a kaçmış olmağla, orada vefât etdiğinde, sahib-i terceme Sinop tarîkiyle Azerbaycan’a kaçıp, Abaka Hân’a ilticâ itmiş ve bir müddet sonra 682 (1283-84)’de Argun Hân’ın fermânıyla ammizâdesi Gıyâseddin Keyhüsrev-i sâlis’in yerine Rum hükûmetine nasb olunarak, 14 sene ismen hükûmet sürdükden sonra, 697 (1297-98)’de vefât itmiştir.

3.4. (fe) harfinde yer alan maddeler

c. V, s. 3322

Fahrî: (Ebû'l Mefâhir) İnan şu'arâsından olup, Sultan Gıyâseddin Muhammed b. Melikşah-ı Selcukî zamanında yaşamışdır. Şu bir iki beyit cümle-i eş'ârındandır:

بال صرّصع بسوخت مرغ بلع بان
اشك زلیخا بر یخت یوسف کار پیرهنین
زهره چو خاتون صبح خنده ربادرنقاب
ماه چو طاوس سبز جلوه کنان درچمن

c. V, s. 3327

Fârisî: (Ziyâü'd-dîn) Meşâhir-i şu'arâ ve fukahâdan olup, Mâverâünnehr'in Hocend kasabasında neş'et itmişdir. Sultan Muhammed İldeniz zamanında yaşayup, bir müddet Buhara'da kadılık itmişdir. Fıkıh'da bir te'lifi ve hayli eş'ârı vardır. Selmân-ı Fârisî (r.a) sülâlesinden olup, bu münâsebetle Fârisî tahsil itmişdir. Ecdâdı dahi riyâsetde bulunmuşlardı. Şu bir iki beyt cümle-i eş'ârındandır:

شب تا بروز کارمن وروز تا بشب
تا اید نست از غم تو یا کریستن
کشتی ز درد من تکریستی و برحق
فرقت از فشاندن خون تا کریستن

c. V, s. 3329

Fâryâbî: (Zâhirü'd-dîn) Meşâhir-i şu'arâ-ı İran'dan olup, ânifü'l-beyân Fâryâb kasabasında neş'et itmiştir. Reşid Semerkandî'nin şâkirdi ve Mecîd Beylekânî, Kemâleddin Nahcivânî, Şerâfeddin Şakravî, Muhammed b. Ali Kervâc İsfahânî ve Cevherî-i Zerker'in muâsırı idi. Vatanından Nişabur'a gidüp, bir müddet Selâcıkâ'dan Doğanşah'ın hizmetinde bulunmuş; ve oradan Azerbaycan'a giderek Kızıl Arslan Atabek İldeniz'e intisâb itmiş; ve ba'dehû Dergâh-ı Kübrâ'ya mülâzemetden vaz geçüp, gûşe-i inzivâya çekilmiş; ve 598 (1201-02) tarihinde Tebriz'de vefât itmiştir. Bazı tezkire nevisler şâir (Zâhirü'd-dîn Fâryâbî) ile hekim (Ebû Nasır Fârâbî) beyninde tefrîke muktedir olamamışlardır. Müretteb dîvânı vardır. Şu bir iki beyit cümle-i eş'ârındandır:

تراست نعل شکر بار و در میان کوهر
 میان نعل چرا کرده نهان کوهر
 بخنده چون نب یاقوت رنگ بکشایی
 ز شرم زرد شود همچو زعفران کوهر
 زخم چو زرد شد و از جزع دیده عرساعت
 فشانم از غم آن نعل در فشان کوهر

c. V, s. 3343

Fahrü'l-İslâm: (Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed el-Müstezherî) Fukahâ-ı Şâfiîn'den olup, ecdâdı an-asl Mâverâünnehr'in (Şâş) hattasında olduğu halde, 429 (1037-38) tarihinde Meyyâfârikîn'de doğmuş; ve ibtidâ orada ba'dehû Ebû İshak Şirâzî'den ve Ebû Nasır b. es-Sabbağ vesâir meşâhir-i asrından tefakkuh itdikden sonra, Ebû İshak Şirâzî ile birlikde Nişabur'a giderek, İmâmü'l-Harameyn'in huzurunda mübâheseye girişmekle isbât-ı ehliyyet itmiş; ve yine Bağdad'a avdet idüp, üstâdı Ebû İshak müşârün-ileyhin vefâtında fukahâ-ı Şâfiyye'nin reisi olmuş; ve 504 (1110-11)

tarihinde Medrese-i Nizâmiye’de tadrîse me’mur olup, vefâtına dek devam itmiş; ve 507 (1113-14) tarihinde Bağdad’da vefât idüp, bâb-ı Şiraz makberesinde üstâdının yanına defn olunmuşdur. Fıkıh’da birçok te’lîfâtı olup, en meşhûru <<Hilyetü’l-ulemâ>> unvânlı kitabıdır, ki halîfe Müstazhir bi’llah’ın nâmına yazdığından, Müstazhirî unvânıyla dahi ma’rûfdur.

c. V, s. 3344

Fahreddin: Fars şu‘arâsından ber vech-i âti dört zâtın ismidir:

İkincisi (Mevlânâ—) Heratlı olup, Sultan Sencer’in nüdemâsından idi. Şu rubâî onundur:

در چشم من اشك چيست سيل غم او
در تن دل و جان كيند خيل غم او
دوش آمدد بود شادىء در دل من
كفتم چه كسى گفت طفيل غم او

c. V, s. 3344

Fahreddin: (Ebû Mansur İsâ b. Mevdud) Ümerâ-i Etrâkdan ve şu‘arâdan olup, 584 (1189-90) tarihinde birâderleri tarafından katl olunmuşdur. Arabiyyü’l-ibare belîğ resâili ve hayli eş‘ârı vardır. Şu beyt cümle-i eş‘ârındandır:

القبيل لذيك في الهوى والبسط
يا من املى حذاره الختط
قالوا رشاد قلت له لا تنطوا
من اين ساكن الدنيا في قرط

c. V, s. 3345

Fahreddin Râzî: (Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer et-Teymî el-Bekrî) Eâzım-ı ulemâ ve hükemâ-i İslâm'dan olup, Kureşiyü'n-nesebdir. Pederi Ziyâü'd-dîn Ömer dahi kendisi gibi fasih ve beliğ ve hutbe-i İran'da fevkalâde mahir olmağla, sahib-i terceme (İbnü'l-Hatib) ve (İbnü'l-Hatîbi'r-Re'y) denmekle dahi ma'rûfdur. Fıkıh, Kelam, Tefsir, Edebiyât, Hikmet ve Tıb, ulûm-ı Riyâziye vesâir ulûm-ı akliye ve nakliyenin cümlesinde yed-i tûlâ sahibi olup, bi'hakkın allame denmekle sezavârdır, ve (Şeyhü'l- İslâm) unvân-ı mefharet-bahşasına nâil olmuştur. 544 (1149-50) tarihinde (Rey) şehrinde doğup, ibtidâ şehri mezkûrede pederinden tahsil-i ilm itmiş; ve pederinin vefâtından sonra Kemâl Sem'ânî'nin yanına azîmetle, bir müddet bunun halka-ı tadrîsine devam itmiş; ve ba'dehû vatanına avdetle, (Mecd-i Ceylî)'den kıraat-ı ilm idüp, bunun tedris için Merağa'ya dâvetinde maiyyetinde giderek, hayli vakit müşârün-ileyhden ilm-i Kelam ve Hikmet dersleri almağa devam itmiş; ve ikmâl-ı tahsilden sonra Harizm'e azîmet idüp, ora ulemâsıyla ilm-i Mezhebiyye'ye müte'allik itdiği mübâhaseden dolayı memleketden ihrâc olunarak, Mâverâünnehr'e gitmiş; ve oradan dahi böyle bir mübâhaseden dolayı mufarekata mecbûr olup, (Rey)'e avdet itmiş; ve orada fevkalâde zengin bir tabib-i hâzık bulunmağla, vârisleri olan iki kızını Fahreddin'in iki oğluna verüp, müteâkıben kendisi vefât idince, servet ve sâ mânâ Fahr-ı Râzî'nin ailesine intikâl iderek, bundan Şehabeddin Gûri'ye bir büyük meblağ ikrâz itmiş; ve ba'dehû meblağ-ı mezkûrun istifâsı için Gazne'ye gidüp, müşârün-ileyhin ikrâm ve ihsânlarına nâil olarak, servet ve câhı bir kat daha artmış; ve oradan Horasan'a avdet idüp, Sultan Muhammed Hârizmşâh'a intisâbla fevkalâde câh ve menzilet ve ikrâm ve hürmete nâil olmuşdu. Rey'de ve Herat ve Harizm'de vesâir bulunduğu

memleketelerde tedris ve ifâza ile meşgûl olup, meclisi ders-i maksud talebe ve ulemâ olmağla, pek uzak yerlerden teşnegân-ı ilm ve mağfîret gelüp, istifâde ederlerdi. Hânesinden medreseye giderken her vakit rikâbı etrafında üç yüzü mütecâviz talebe yürüyordu. Va‘az ve hutbesi dahi pek müessir olup, minber ve kürside Arâbî ve Fârisî söylerdi. Tabiat-ı şî‘iriyesi dahi olup, bu iki lisanda eş‘âr-ı selise ve hâkimânesi vardır. Mütâlaa-yı kitaba bir derecede merakı var imiş, ki yemek yerken mütâlaasız geçirdiği zamanlara pek çok acıdığını hert vakit söylermiş. 606 (1209-10) tarihinde Herat’da vefât idüp, orada medfundur. Ulûm ve fûnûn-u mütenevviada ber vech-i âti te’lifât-ı ciddiye ve mu‘teberesi vardır: <<Mefâtihu’l-Gayb>> ki *Tefsir-i Kebir* denmekle meşhur 13 cildten mürekkebe bir tefsir-i şerifdir, <<Tefsiru Sûreti’l-Bakara ale’l Vechi’l Aklî Le’n-naklî>>, <<Şerhu Vecîzi’l-Gazâlî>>3 cild, <<Kitâbü’l-Levâmi’il Beyyinât fî Şerhi’l Esmâ-i İlâhî>>, <<es-Saffat>>, <<Kitâbü’t Tarîkatü’l Alaiye fî’l Hilâf>>, <<Kitâbü’l Mahsûl fî İlmi Usûl el-Fıkh>>, <<Kitâbü fî İbdal el-Kıyas>>, <<Şerhü Kitâbü’l Mufasssal li’z-Zemahşerî fî’n-nehu>>, <<Kitâbü Fezâil es-Sahabe>>, <<Kitâbü Münâkıbü’s-Şâfiî>>, <<Kitâbü Nihâyetü’l Ugûl fî Dirâyetü’l Usûl>>, <<Kitâbü’l Muhassal>>, <<Kitâbü’l Muttalibü’l Âliye>>, <<Kitâbü’l Erbein fî Usûli’d-Dîn>>, <<Kitâbü’l Muallim>>, <<Kitâbü Te’mis en-Negdîs>>, <<Kitâbü’l Gazâ ve’l Kader>>, <<Risâletü’l Hudüs>>, <<Kitâbü Te’ciz el-Felâsife>>, <<Kitâbü’l Letâifü’l Gıyasiye>>, <<Kitâbü’l Hulk ve’l Ba’s>>, <<Kitâbü’l Hamsin fî Usûli’d-Dîn>>, <<Kitâbü Umdetü’n Nezar ve Zinetü’l Efkâr>>, <<Kitâbü Ahlak>>, <<Risâletü’s-Sahabiyye>>, <<Risâletü’l-Mücdiyye>>, <<el-Mulahhas>>, <<Kitâbü’l Mübâhis eş-Şargiyye>>, <<Kitâbü’l Enarat fî Şerhü’s Şarat>>, <<Şerh-ü Kitâbü İynü’l Hikme>>, <<er-Risâletü’l Kemâliyye fî’l Hakayıku’l lehi>>, <<Kitâbü’l İhtiyârâtü’l Alaiye>>, <<Kitâbü fî’l İhtiyârâtü’s Semâviye>>, <<Kitâbü Ehkamü’l Ehkam>>, <<Kitâbü’l Meusûm fî’sırrı’l Mektûm>>, <<Kitâbü’r Riyaz el-Müvennega>>, <<Risâletü’n fî’n-Nefs>>, <<Risâletü’l fî’n-Nebevât>>, <<Kitâbü Denklûşa>>, <<Kitâbü Mübâhis el-Vücûd>>, <<Kitâbü Nihâyetü’l İ‘caz fî Dirâyetü’l İ‘caz>>, <<Kitâbü Mübâhis el-Cedel>>, <<Kitâbü’l Mübâhis el-Hudud>>, <<Kitâbü’l Âyâtü’l Beyyinât>>, <<Risâletü’l fî’-Tenbiye ale Ba’zıl Esrâr el-Mevdu’ah fî Ba’zı Sûru’l-Kurânü’l Azîm>>, <<Kitâbü’l Câmi’ü’l Kebîr>> ki <<Kitâbü’t-Talebü’l Kebîr>> denmekle dahi ma‘rûf

olup nâtamamdır, <<Kitâb'ü fi'n-Nebz>>, <<Şerh-i Külliyyât-ı Kânûn>> nâtamam, <<Kitâbü't-Teşrih mir-re's ile'l Halk>> nâtamam, <<Kitâbü'ş şerbet>>, <<Mesâil fi't-Taleb>>, <<Kitâbü'l Zebdet>>, <<Kitâbü'l Müfresat>> Eş'âr-ı Arabiyye ve Fârisiyye'sinden birer numûne îrâd olunur:

أرواحنا نيس تدرى اين مذهبيها
وفي انتراب تواري هذه الخشت
كون يري وفساد جاء يتبعه
الله اعلم ما في خلقه عبت

شركن دن من زعلم محروم نشد
كم ماند ز اسرار كه مفهوم نشد
هفتاد و دو سال عمر حاصل كردم
معلوم شد كه شيع معلوم نشد

c. V, s. 3348

Fahrî: Fars şu'arâsından ber vech-i-i zîr altı zâtın mahlasıdır:

İkincisi (Fahrullah) Cürcanlı olup mülûk-ı Selcukîyye'den Tuğrul Bey'in meddahlarından bulunmuş; ve Veys ve Râmîn hikâyesini silk-i nazma çekmiştir. Şu bir iki beyt manzûme-i mezkûrundandır:

بلرزم چون فرو کریم ز شجران
چو کنبشکی که تر کردد ز باران
کذازان شد تم از بیم و امید
چو برف نوبهار از تاب خورشید

c.

s. 3350

V,

Ferrâî: (Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes‘ud el Bağurî) Meşâhir-i üdebâ ve ulemâdan olup, Fıkıh ve Hadîs ve Ulûm-ı Edebiyye’de asrının ferîdi idi. Kadı Hüseyin’den vesâir ulemâ-i asrıdan ulûm idüp, ömrünü tadrîs ve te’lifle geçirmiş; ve 510 (1116-17) ve bir rivâyette 516 (1122-23) tarihinde Horasan’ın Mevrud şehrinde vefât itmişdir. Miskat re’s-i Horasan’da Merv ile Herat arasında vâki‘ (Bağ) veya (Yağşur) kasabasıdır. Fıkıh’da <<Kitâbü’l Tehzîb>>, Hadîs’de <<Kitâbu’s Şerhü’s-Sünne>>, Tefsir’de <<Kitâbü Muallimü’t Tenzîl>>, <<Kitâbü’l Mesâbih>>, <<Kitâbü’l Cem’i Beynü’s-Sâbihîn>>.

c. V, s. 3354

Feramrez: Rum’da hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye’nin âhiri olan Alâeddin Keykubâd’ın pederi ve mülûk-ı mezkûrenin on dördüncüsü olan Gıyâseddin Mes‘ud’un birâderi olup kendisi saltanat sürmemişdir.

c. V, s. 3378

Ferâvî: (Ebû Abdullah Kemâleddin Muhammed b. el-Fâzıl es-Sâ‘idî) Meşâhir-i fukahâ ve müheddisinden olup 441 (1049-50) tarihinde Nişapur’da doğmuş ve orada tahsil-i ilm itdikden sonra Bağdad’a azîmetle Ebû İshak Şîrâzî ve Ebû Bekir Beyhâkî ve Ebû’l Kâsım Kuşeyrî ve İmâmü’l Haremeyn gibi eimmeden istima‘ idüp, Hicaz’a dahi seyâhat ve ifâ-yı hacc itmiş ve Bağdad ve Nişapur’da va‘az ve tadrîs ve ifâde ile iştigâl idüp 530 (1135-36) tarihinde vefât itmişdir. Rivâyetinde emin ve mu‘temid olup, hakkında “el-Ferâvî elf-i Râvî” yani Ferâvî bin râvî değer derlerdi. Ecdadı Harezm’in (Ferav) kasabacığından olmağla bu nisbetle şöhet bulmuşdur.

c. V, s. 3405

Ferid Kâtib: İran meşâhir-i şu‘arâsından meşhûr Enverî şakirdi idi. Sultan Sencer Selcukî'nin hizmet-i kitâbetinde bulunup bunun tarafından 535 (1140-41) tarihinde me'muriyet-i mahsûsa ile Karahıtay cânibine i'zâm olumuşdu. Şu bir iki beyt cümle-i eş'ârındandır:

کنتم بدن زبکار که نورشید انوری
 کنتا زوی زکوترم ار ینک بنکری
 کنتم ما چهار دشی در سپهر حسن
 کنتامه امرات زدر نوع مشتری

c. V, s. 3412

Fasihî: (Ali b. Ebû Zeyd] Meşâhir-i üdebâ ve nahviyyûndan olup Ester-abadlı'dır. Yaşlı olduğu halde Abdu'l-fâhir Cürcânî'den Nahiv'i ta'lim itmiş ve ba'dehû Bağdad'a intikâl ile meşhûr Nizâmiye Medresesi'nde tûl-i müddet Edebiyât dersini verüp Ebû Nizar ve Hays Bays gibi şakirdân yetiştirmiştir. Ekser-i evkatda Sâlib'in el-Fasih kitabını tedrîs itdiğiçün Fasihî telkib olmuştur. Ba'dehû Şîilikle ithâm ile medrese-i mezkûreden azl olunarak, hânesine çekilmiş ise de talebesi halefinin dersine devam itmeyüp bunun hânesine ictimâ' itmeye başlamıştır. 516 (1122-23) tarihinde Bağdad'da vefât itmiştir.

c. V, s. 3423

Felekü'd-dîn: (Hasan) Lerkûçek'de hükûmet süren atabekânın sekizincisi olup 677 (1278-79) tarihinden i'tibâren birâderi İzzedin Hüseyin ile müştereken ve birâderinin vefâtından sonra biraz müddet yalnız hüküm sürmüştür.

c. V, s. 3461

Fîruz Hüsrevşah: (el-Melik'ür-Rahîm Ebû'n-Nâss) Âl-i Büveyh'in on altıncı ve son hükümdârı olup. 440 (1048-49) tarihinde pederi İmadü'd-dinnullah'ın vefâtı üzerine Bağdad'a emirü'l-ümerâ olmuş ve 447 (1055-56)'de Sultan Tuğrul Selcukî Bağdad'a duhûlünde, istikbâline çıkmış iken Ahz ve Isfahan kurbunda Taberîn Kal'ası'na habs olunarak orada vefât itmiştir. Birâderleri Melik Ebû Mansur ve Ebû Ali, Fars'da Selcukîlerin taht-ı itaatında olarak biraz müddet daha hüküm sürmüşlerdir. [<<Celalüd-Devle>> maddesine dahi mürâcaat]

3.5. (kaf) harfinde yer alan maddeler

c. V, s. 3491

Kâpâdokya: Yahud Kapâdokye (Cappadoce, Cappadocia) Asyâ-yi sağîr yani Anadolu kıt'asının taksimâtı kadîmesinde bir büyük hatta. Sivas vilâyeti'yle Mar'aş, Kayseriye, Niğde, Kırşehir, Yozgad sancaklarından ibâret idi...

... 1017 tarih-i milâdisinde Selcukîlerin yed-i zabıtına geçmekle hicret iden Türk ve Tatar aşâyiri ahâli-i asliye ile birleşerek, ve bunlar dahi dini'l-İslâm'ı kabul iderek cümlesi Türkleşmiş ve lisânı kadîmelerini unutup Türkçe lisân ile tekallüme başlamışlardı. Ahâli-i hâzırânın ırk-ı Kafkasiye mensup simâları ahâli-i kadîmenin Türklerle ihtilat iderek Türkleşmiş ahfâdından bulduklarına delâlet itdiği gibi, Müslümanlarla Hristiyanların dahi bir cinse mensup buldukları simâ ve lisân vesâir ahvallerinden anlaşıldığı halde, Hristiyanları mücerred mezhepleri sâikasıyla Ermeni cemâatine ittihak itmişlerdir. Selcukîlerin inkırazında oralarda dahi birtakım hükûmât-ı sağıre teşekkül idüp, nihâyet 800 (1397-98) tarihlerinde Yıldırım Sultan Bayezid Hân devrinde memâlik-i Osmâniyye'ye zamm ve ilhâk olunmuşdur.

c. V, s. 3510

Kars: Rusya'ya tâbi' bilâd-ı Kafkas'da Aleksandrapol'un 70 kilometre garb-i cenûbiyesinde ve Erzurum'un 200 kilometre şark-ı şimâlîsinde olarak Arpa Çayı'na tâbi' Kar Suyu üzerinde ve 1905 metre irtifa' olan kayalık ve sarp bir boğazda ve eyâlet merkezi müstahkem bir kasaba olup...

...Pek eski kasaba olup Batlamyus'un kitabında (Hursa) ismiyle yâd olunur. Coğrafiyyun-u Arab âsârında Kars imlasiyla muharrerdir. En evvel Selcukîler tarafından memâlik-i İslâmiyye'ye ilhâk olunarak ba'dehû Moğolların ve sonra İrânilerin eline geçüp, Çaldıran muzafferiyetinde zamîme-i memâlik-i Osmâniyye olmuş(tur.) ...

c. V, s. 3522

Karye: Asyâ-yi sağîrin taksimât-ı kadîmesinde şu'be-i Cezîrenin garb-i cenûbî gûşesinde vâki' bir hatta olup elyevm Menteşâ sancağını teşkil iden yerden ibâret olduğu halde, garben ve cenûben denizle, şarken (Pisidiya) ve (Kilikya), şimâlen dahi (Lidya) hattalarıyla mahdûd idi...

...Bir aralık Arabların, daha sonra Selcukîlerin eline geçmiş, ve Devlet-i Selcukîyye'nin inkırazında Menteşâ Beylerinin taht-ı idâresinde kalup, müteakiben memâlik-i Osmâniyye'ye ilhâk olunduktan sonra dahi Menteşâ ismini muhâfaza itmiştir...

c. V, s. 3538

Kadı: (Ebû Tâlib Mahmud b. Ali et-Temîmî el-İsfehânî) Meşâhir-i fukahâdan olup en ziyâde ilm-i Ahlak'da şöhret bulmuş; ve bu ilmde <<et-Ta'likat>> unvânıyla meşhûr bir kitap te'lif itmiştir. İsfehan'da hayli vakt hatîp olup 585 (1189-90) tarihinde vefât itmiştir.

c. V, s. 3538

Kadı Hüseyin: (Ebû Ali b. Muhammed el-Mervrûzî) Meşâhir-i fukahâ-i Şâfiyye'den olup İmâmü'l-Haremeyn ve Gazâlî gibi kibâr-ı ulemânın te'lifâtında kemâl-i şöhretten el-Kadı diye zikr olunur. Tûl müddet tadrîs ve ifâde ile meşgûl olmuş; ve Fıkıh'da <<et-Ta'likat>> unvânıyla bir kitap vesâir bazı âsâr bırakmıştır. 462 (1069-70) tarihinde Mervrud'da vefât itmiştir.

c. V, s. 3541

Kadı-i Herevî: (Ebû Âsım Muhammed b. Ahmed el-Abbâdî) Meşâhir-i ulemâ ve fukahâ-i Şâfiyyeden olup, 375 (985-86) tarihinde Herat'da doğmuş ve orada ba'dehû Nişabur'da meşâhir-i ulemâ-i asrıdan tahsil-i ilm itdikden sonra, birçok vakit seyâhatla ikmâl-i tahsil itmiş; ve birçok talebe yetiştirdikten sonra, 458 (1065-66)'da vefât itmiştir. <<Edebü'l-Kuzzat>>, <<el-Hâdi>>, <<el-Mebûsât>>, <<Tabakatü'l-Fukahâ>> kütüb-ü mu'teberesi cümle-i te'lifâtındandır.

c. V, s. 3586

Kavurd: (İbn-i Çağrı Bey b. Mikâil b. Selcuk) Kirman'da hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye'nin birincisi ve bu devletin müessisi olup, İran mülûk-ı Selcukîyyesi'nin

birincisi olan ammi Tuğrul Bey tarafından, 433 (1041-42) tarihinde Kirman ve Tabs hâkimi olmuş; ve 455 (1063)'de Fars'ı dahi zapt ve iltihak eylemiş idi. Selâcıkâ-i İran'ın ikincisi olan birâderi Alb Arslan vefât idüp, oğlu Melikşah tahta cülûs itdiğinde sahib-i terceme verâsete dâvâ-yı istihkâk iderek hakkını talep için asker sevk itmekle, 465 (1072-73)'de mağlûp ve esir olup, Melikşah'ın mahbesinden mesmûmen vefât itmiştir. Sülâlesinden kendisiyle beraber 11 kişi Kirman'da hükûmet sürmüşlerdir.

c. V, s. 3591

Kaymaz: (Ebû Mansur Mücâhüdü'd-dîn— İbn-i Abdullah ez-Zeynî) Mülûk-ı Atabekiyeye vüzerâsından olup, an-asl Sicistanlı olduğu halde, Erbil sahibi Melik Muazzam Muzafferü'd-dîn'in pederi Ebû Sa'id Ali b. Beytekin'in azadlısı idi. 559 (1163-64) tarihinde melik müşârün-ileyh tarafından evladının atabeyliğine nasb olunarak dirâyet ve rû'yetine binâen radk ve fetk umûr-ı yed-i iktidârına tefvîz olunmuş; ve icrâ'yı adâlet ve hakkâniyetiyle şöhet bulup, Erbil'de bir medrese ve bir hânegâh dahi binâ ile, külliyetli evkâf-ı tereke ve tahsis itmişti. 571 (1175-76)'de Musul'a gidüp, oranın sahibi Atabek Seyfeddin Gâzî b. Mevdud kendisini vezâretinde istihdâm, ve bütün umûr-ı idâreyi yed-i kifâyetine ihâle itmişti. Orada dahi şehrin harcinde büyük bir câmi'-i şerîf ve medrese ve hânegâh ile yetimler için bir mektep ve Dicle üzerinde bir köprü inşâ itdirmiş ve müberrât-ı mezkûreye evkâf-ı kâfiyye tahsis eylemiş idi. Muâsırları bulunan mülûk ve ekâbirle muhârebâtı olup, (Mecdü'd-dîn Ebû's-Saâdât Mübârek ibni'l-Esîr el-Cezerî) sahib-i tercemenin kitâbetinde istihdâm olunmuşdu. Edebîyât ve eş'âra merâkî ve takdîre iktidârı olup, zamanî şu'arâsı kendisini birçok kasîdelerle medh, ve bazı ulemâ bunun nâmına kütüb-ü meşhûre te'lif itmiş; câize ve ihsânlarına nâil olmuşlardır. Seyfeddin Gâzî vefat idüp birâderi İzzeddin Mes'ud cülûs itdiğinde, husâması hakkında se'âyet itmekle, 589 (1193)'da tevkif olunmuş ise de, ande't-tahkik terbiye-i zimmet idüp, âhir ömrüne dek vezâretde ibkâ olunmuş; 595 (1198-99)'de Musul Kal'ası'nda vefât itmiştir.

c. V, s. 3591

Kâim bi'emrillah: (Ebû Câ'fer Abdullah b. Kâdir bi'llah Ahmed) Hulefâ-i Abbâsîyye'nin yirmi altıncısı olup, 422 (1030-31) tarihinde, 33 yaşında iken, pederine halef olmuş; ve 44 sene ile 8 ay hükûmet sürdükden sonra, 467 (1074-75) tarihinde Bağdad'da vefât itmiştir. Bunun zamanında mülûk-ı Fâtîmiyye'den Müstansır bi'llah Bağdad'ı ve bütün Irak-ı Arab'ı zapt iderek, şehir-i mezkûrede kendi nâmına hutbe okutmağla sahib-i terceme firâr itmiş, ve bir sene sonra mülûk-ı Selcukîyye'den Tuğrul Bey'in imdâdıyla Bağdad'ı istirdâd itmiş ise de Selcukîlere minnetdar kalup Tuğrul Bey'in ve ba'dehû Alb Arslan'ın ve nihâyet Melikşah'ın re'yiyle hareket itmek mecbûriyetinde bulunmuş idi. Vefâtında Melikşah ve meşhûr vezîri Nizâmü'l-mülk'ü gönderüp, torunu Muktedî bi'llah Abdullah'ı ik'âd itmişti.

c. V, s. 3602

Kutalmış: (Yahud Kutalmış b. İsrâil b. Selçuk) Mülûk-ı Selcukîyye'nin ceddidir. Ammizâdesi Tuğrul Bey tarafından Cezire vâililiğine nasb olunup ba'dehû isyan itmekle, üzerine sevk olunan asker tarafından mağlûp, Cezieretü'l Arab'a kaçmış ve Tuğrul Bey'in vefâtında zuhûr idüp, Alb Arslan'a iddiâyı verâset itmekle, itdiği muhârebede mağlûp ve maktûl olmuşdu. Oğlu Süleyman b. Kutalmış ibtidâ Melikşah'ın fermânıyla Rum hükûmeti'ne nasb olunarak ba'dehû kesb-i istiklâl itmekle, Selâcık-ı Rum'un birincisi olmuşdur.

c. V, s. 3621

Kara Arslan: (İmâdü'd-dîn b. Dâvud b. Sekmân b. Artuk) Benî Artuk'dan olup, Amid şehrinin sahibi iken Selahaddin-i Eyyûbî kendisine galebe çalarak, şehir-i mezkûru zapt itmişti.

c. V, s. 3626

Karahisar Sâhib: (Beyne'l-avâm Afyon Karahisarı) Hüdavendigâr vilâyeti'nde Bursa'nın 220 kilometre cenûb-i şarkisinde ve İzmir'in 310 kilometre şarkında...

... On ikinci karn-ı milâdide Rum Selcukîleri'nin zaptına geçüp, bunlar tarafından (Karahisar) tesmiye olunmuş; ve Devlet-i Selcukîyye'nin inkırazında Germiyan ümerâsına kalmış ise de; çok geçmeden Germiyan diyârından bi't-tefrik, Devlet-i Osmâniyye'ye ilhâk olunmuşdu.

c. V, s. 3645

Karaman: Rum Selcukîleri'nin inkırazında bu devletin enkâzı üzerine teşekkül iden düvel-i sağîrenin Âl-i Osmân'dan sonra en büyük ve kuvvetlisi olup, Devlet-i Selcukîyye'nin merkezi bulunmuş olan Konya cihetinde ve devlet-i münkarızanın teessüs-ü bâis-i ehemmiyet olmuş idi. Bu devletin müessisi olan (Karaman)'ın pederi (Nur Sûfi) Ermeni'den dönme bir şeyh olup, Amasya tarîkatı iktîâb-ı câh ve devlete vesîle ittihâz iden meşâyihden Baba İlyas'ın mürîdi olmuş ve bunun katlinden sonra tarîkini neşr ve tervîc etmeyi vazîfe ittihâz iderek Konya'ya vürûdla mürîdlerini çoğaltmağa başlamış idi. Hatta mülûk-ı Secukîyye'den saltanat sürmekte olan Alâeddin-i sâni dahi Nur Sûfi'ye i'tikâd-ı tamla mu'tekdir olup, oğlu Karaman'a hemşîresini tevzîc ile mîr-i ahurluk hizmetine nasb itmiş idi. Nur Sûfi bu vechile oğlunun istikbâlini te'min itdikten sonra Silifke civârlarına çekilüp, Rum imparatorlarının zaptında bulunan bu iskelenin muhafızıyla münasebet-i dostâne peydâ iderek, hile ile kal'ayı zapt itmiş; Alâeddin bunun muhafızlığını oğlu Karaman'a tevcih, ve müteâkıben Larende kasabasını ve o civârları dahi ilâve eylemiş idi. Karaman Ermenek'i dahi zaptla Larende'yi merkez-i hükûmet ittihâz, ve kendi ismiyle tesmiye iderek, adeta bir hükûmet kurmuş idi. Alâeddin Gazan Hân'ın askeri eline esir düştüğünde, Karaman,

Kırım'da vefât itmiş olan Selâcika-i Rum'dan İzzeddin'in oğlu olduğunu iddiâ eylediği (Cemri) isminde mechulu'l-ahvâl bir şahsı Konya tahtına iclas itmek bahânesiyle şehir-i mezkûru zapt itmiş ise de Moğol hükümdârı tarafından Alâeddin'in oğlu Gıyaseddin'i iclas itmek üzere Şemseddin Cüveynî askerle i'zâm olunarak vuku' olan muhârebede Karaman ve mültizimi olan Cemri katl olunmuş ve Karaman'ın Mahmud isminde henüz beşikde bir oğlundan başka kimsesi kalmamış idi. Devlet-i Selcukîyye'nin büsbütün inkirazında Karamanoğlu Mahmud sinn-i buluğa vâsıl olmağla, Bedrededin unvânıyla Ermenek'de te'sis-i hükûmet itmiş, ve vefâtında Yahşi Bey ve Süleyman Bey isimleriyle iki oğul bırakmıştır. ...

c. V, s. 3647

Karaman İli: (Caramanie) Anadolu'nun kısm-ı vasatisinin cenûb cihetine verilen isim olup, Konya, Niğde ve İçil sancaklarından ibâretdir. Bu hatta Devlet-i Selcukîyye'nin inkirazında kesb-i istiklâl ile oralarda hükûmet süren Karamanoğulları hânedânının ismiyle müsemmâdır. ...

c. V, s. 3658

Kızıl Arslan: Azerbaycan'da imâret ve hükûmet süren Atabekân'ın üçüncüsü olup, sülâle-i mezkûrenin bânisi olan Şemseddin Atabek İndeniz'in ikinci oğludur. Milâdi 815 tarihinde büyük birâderi Cihan Pehlivan Atabek Muhammed'in vefâtı üzerine mesned-i imârete geçüp, selefleri ratk ve fetk umûru büsbütün ellerine almış ve Selcukîlerin elinde bir hüküm bırakmamış oldukları halde bunun zamanında Sultan Tuğrul Selcukî umûr-ı hükûmeti kendi eline almağa kalkışup, sahib-i tercemeye mevkî' iktidârdan düşürmeye çalışmağla beynlerinde muhârebe zuhûr idüp, ibtidâ Sultan Tuğrul gâlib gelmiş ise de, ba'dehû mağlûp olmağla Kızıl Arslan kendisini, (Kırım)

Kal'ası'na habs idüp, yerine taht-ı saltana cülûs itmiş; ve altı sene hükûmet sürdükden sonra, 587 (1191-92)'de yatağında maktûl bulunmuşdur.

c. V, s. 3665

Kostantin: (Constantin) Kostantine'de hükûmet süren Roma Şark imparatorlarından yani Bizantiyyûn mülûkundan ber vech-i âti on iki kişinin ismidir...

Onuncusu (Monomak) yani <<Pehlivan>> lakabıyla mulakkab olup, 1046'da üçüncü Roma'nın dul zevcesi (Zev'e)nin sa'yiyle tahta geçmiş ve sefahete düşkün olmağla, Selcukîler memâlikinin birçok taraflarını zapt itmiş ve Peçenekler Sırbıyye'ye dâhil olmuşdu. 1054'de vefât itmiştir.

c. V, s. 3674

Kutbeddin Mevdud: Musul ve Şam cihetlerinde hükûmet süren Atabekân mülûkundan üçüncüsü olup, devlet-i mezkûrenin müessisi olan İmâdü'd-dîn Zengî'nin üçüncü oğludur. Birâderi Seyfeddin Gâzî'nin vefâtı üzerine 544 (1149-50) tarihinde Şam'da hükûmet süren büyük birâderi Nureddin Mahmud'un fermânıyla Musul ve Diyâr-ı Bekr ve Cezire hâkimi olup, 21 sene kemâl-i adâletle ve hakkâniyetle hüküm sürdükden sonra, 565 (1169-70)'de kırk yaşlarında vefât itmiştir. Birkaç oğlu olup, bunlardan Seyfeddin Gâzî kendisine ve İzzeddin Mes'ud buna Musul hükûmetinde halef olmuş idi.

c. V, s. 3674

Kutbeddin Abbadi: (Emir Kutbeddin Ebû Mansur Muzaffer b. Ebi'l Hasan) Meşâhir-i va'izîn'den ve erbâb-ı fesâhat ve belâgatdan olup, Merv kurrâsından (Senc

Abâd) karyesinde 491 (1097-98) tarihinde doğmuş ve tahsîl-i ulûm ile, iktisab ile şöhret itdikden sonra, Bağdad'a giderek, üç sene va'az ile iştigâl itmiş; ve umûmun hüsn-ü kabûlüne mazhar olup, halîfe-i zaman, Muktefi li'emrillah'ın teveccühünü dahi kazanmış; cânib-i halîfeden elçilikle Horasan'a Sultan Sencer Selcukî'nin nezdine i'zâm olunup ba'del-avde me'mûriyyet-i mahsûsa ile Huzistan'a gönderildiği halde 547 (1152-53) tarihinde orada vefât idüp tabutu Bağdad'a nakil ile, Cüneyd'in türbesi civârında defn olunmuşdur. Umûr-ı diniyyede mübâlâtsizliği mervî olup, hatta şarab-ı hamrın ibâhası hakkında bir risâlesi var imiş.

c. V, s. 3675

Katran: (İbn-i Mansur İclî) İnan meşâhir-i şu'arâsından olup, Tebriz'li olduğu bazı tezâkirde muharrer ise de an-asl Tirmizli olup, Tebriz'de hayli vakit ikâmet itmiş olduğu anlaşılıyor. Tebriz'de 438 (1046-47) tarihinde Nâsır Hüsrev'le görüşmüş bir müddet Belh'de bulunup, Sultan Sencer tarafından Belh hâkimi bulunan Emir Kamkaç nâmına <<Kus-nâme>> unvânıyla bir manzûme yazmıştır. Reşîdü'd-dîn-i Vatvat sahib-i tercemenin eş'ârını ziyâde takdîr edermiş. An-asl külliyyat-ı eş'ârı dokuz bin beyte balîğ oluyor, şu bir iki beyt bir kasîdesindendir:

یافت زین دریا دکریار ابر کوهر بار بار
باغ و بوستان یافت دیگر زا ابر کوهر بار بار
هر کجا کلزار بود اندر جهان کلزار شد
مرغ شب کیران سرایان بر کل کلزار زاد
باد بفشاند همی بر سنیل و عنبر عبیر
ابر بفرورد همی بر لاله و کلنار نار

c. V, s. 3692

Kılıç Arslan: Rum'da yani Konya'da hükûmet süren Selâcika'dan üç zâtın ismidir:

Birincisi mülûk-ı mezkûrenin üçüncüsü olup, Süleyman b. Kutalmış'ın ikinci oğludur. Birâderi Dâvud'un vefâtında, 500 (1106-07) tarihinde taht-ı saltanata geçmiş ve kırk seneye karib kemâl-i asâyişle hükûmet sürdürükden sonra, 539 (1144-45)'da halîfe-i Abbâsî Muktefi bi'llah'ın dâveti ile İran Selâcıkası'ndan Sultan Mes'ud'a karşı asker sevk itmekde iken Meyyâfârikîn kurbunda Habur nehrinden mağrûkan vefât itmiştir.

İkincisi (İzzeddin) mülûk-ı mezkûrenin beşincisi olup birinci Kılıç Arslan'ın torunu olup, Mes'udşah'ın oğludur. 558 (1162-63) tarihinde pederine halef olup, Sivas Kayseriyye'yi Danişmendliler elinden zapt itmiş; Rum İmaratorluğu'yla Almanya İmparatoru Frederic Barbaros'la karşı hayli vakt harb idüp, 20 sene kemâl-i şükûhla hükûmet sürdürükden sonra 578 (1182-83)'de vefât itmiştir. On oğlu var idi.

Üçüncüsü (İzzeddin) mülûk-ı mezkûrenin sekizincisi olup ikinci Kılıç Arslan'ın torunu ve Rükneddin Süleymanşah'ın oğludur. 602 (1205-06) tarihinde pederine halef olmuş ise de sağîrû's-sinn olduğundan, altı ay sonra ittifâk-ı ümerâ ile iskât olunarak, ammizâdesi İzzeddin Keykavus ik'âd olunmuşdu.

c. V, s. 3781

Konya: Anadolu'nun vasatlarından 533 metre irtifa'ı olan çölümsü vâsi' bir ovanın kenarında garb cihetinde bir küçük gölde hitam bulan bir çayın üzerinde olarak, İstanbul'un takrîben 450 kilometre cenûb-i şarkisinde vâki' vilâyet merkezi meşhûr bir şehir olup, ...

... Selcukîler'den kalma cami ve saray ve kal'a vesâir gibi birçok ebniye-i musanna' harâbeleri vardır. Şehir şimâlinde cenûbuna mûmde ve iki ucu sivri olup, bir balık şeklini ibraz ediyor. Ortasında iç kal'a nâmıyla harâb bir kal'ası olup, bunun içinde bulunmuş olan mülûk-ı Selcukîyye sarayının bazı tarafları el-yevm bâkîdir ve san'at-ı mâhirâneleri câlib-i enzâr dikkat olmaktadır. Selcukîlerden kalma câmi'-i şerîfe'nin en cesîm ve en musanna'ı Alâeddin'in câmi'i olup ahîren ta'mir olunmuştur. Konya'nın badi-i şöhreti olan esbâbın biri de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin menşe'i olması olup, velî müşârün-ileyhin derûn-u şehirdeki türbe-i şerîfesi ve dergâhı pek ma'mûr ve mezeyyendir. ...

... Ba'dehû Selcukîlerin yed-i zaptına geçince ihtisâren Konya tesmiye olunmuştur. Rum Selcukîleri bu şehri pâyitaht ittihâz idüp, bunlardan Alâeddin-i evvel şehri sur ve hendekle ihâta ve kılâ' ve kal'alarla tahkim idüp, halefleri dahi cevâmî' medâris ve saraylar vesâir ebniye ve hayratla Konya'yı ziyâde tevsî' ve tezyin etmişlerdi. Devlet-i Selcukîyye zamanında Konya şimdikininki birkaç misli büyüklüğünde idi. Devlet-i Selcukîyye'nin hitamında Karamanoğullarının eline geçüp, ba'dehû asâkir-i Osmâniyye'ye mukâvemetleri sırasında vuku' bulan muharebattan hayli harâb olmuş ve nihâyet Memâlik-i Osmâniyye dâiresine dâhil olmuştu...

c. V, s. 3795

Kırşehir: Ankara vilâyeti'ne ve Ankara'nın 145 kilometre şark-ı cenûbîsinde olarak Kızılırmak'a tâbi' bir çayın üzerinde ve Kızılırmak mecrâsının 10 kilometre kadar şark-ı şimâlisinde sancak merkezi bir kasaba olup, ...

... Cevâmî' şerîfesinden (Melik Gâzî) Câmi'i Selcukîler zamanından kalma olduğu gibi (Hoca Bey) Câmi'i civârında 20 metre yüksek tuğladan müsanna' bir minâre vardır. ...

c. V, s. 3801

Kayseriyye: Ankara vilâyeti'nde ve Ankara'nın 256 kilometre cenûb-i şarkiyesinde olarak Erciyes Dağı'nın şimâlî eteğinde ve Kızılırmak'a tâbi' Karasu nehrine dökülen bir küçük çayın üzerinde 1095 metrelik irtifa'da (yer alır.) ...

... Selcukîler zamanında şimdiki mevki'inden müceddeden binâ olunmuşdur. Bu halde şimdiki Kayseriyye sırf İslâm şehri olup, gerek harâb olan eski surunun virânelerinde ve gerek el-yevm bâkî olan iç kal'ada hutût-u Arabiyye'den ve âsâr-ı İslâmiyye'den başka hiç hat vesâir görülmüyor. ...

... Şimdiki şehrin etrafında Selcukîler devrinden kalma birçok âsâr mevcuttur. Cevâmi'-i şerîfesinin en eskisi olup, Selcukîler tarafından binâ edilmiş olan Arab tarzında büyük bir câmi' ile ittisâlindeki medrese el-yevm harâb olup kereste deposu yerine kullanmaktadır. ...

3.6. (kef) harfinde yer alan maddeler

c. V, s. 3815

Kâmil: (Melik— Ebû'l Me'âlî Nâsirü'd-dîn Muhammed) Mülûk-ı Eyyûbîyye'nin müessisi olan Selahaddin-i Eyyûbî'nin birâderzâdesidir. 615 (1218-19) tarihinde pederi Melik Âdil Seyfeddin Ebû Bekr'e halef olup, bir sene sonra Burc-u Silsileyi ve Dimyat'ı zapt itmiş olan Ehl-i Salib'i büyük bir inhizâma uğradup, gazâ-yı ekber itmiş; ve Firenkleri hatta-ı Mısıriye'den makhûran tard ve ihrâc itdikden sonra, Şam cihetine geçüp, o tarafa dahi Nizâm vermiş, ve Benî Artuk'dan Amid ve Rehâ cihetlerini alup, oğlu Melik Muazzam'ı dahi Hicâz ve Yemen'in zaptına göndererek bunun dahi muvaffak olmasıyla hutbede (Hâdimü'l-Harameyn) diye yâd olunmuş; ve'l-hâsıl mülk-i mevrûsunu hayli tevsi' ve te'mîn idüp, Şam cihetinde bir ikinci seferde Rum Selcukîlerine dahi galebe çalmış, 563 (1167-68) tarihinde, 60 yaşında olduğu halde, Dımaşk'da vefât itmiştir. Fıkıh ve Hadîs ve Edebiyât vesâir ulûmda yed-i tûlâ sahibi ve

muhibbi ulemâ ve hâmî-i maârif bir zât olmakla sarayı mecma-i ulemâ ve üdebâ olup, kendisi dahi her gece bunlarla mubâhese ve müzekarât-i ilmiyede bulunurdu. Beyne'l-kasreynde bir Dârü'l Hadîs vesâir birçok hayrât ve müberrât inşâ'sına ve külliyetli evkâf tahsîsine muvaffak olmuştur.

c. V, s. 3834

Gerboğa: Selâcıkı-i İran tarafından Musul hâkimi olup 492 (1098-99) tarihinde Berkıyaruk tarafından Ehl-i Salib'e karşı harbe me'mur olmağla külliyetli askerle varup, bunları Antakya'da muhâsara itmiş ve o sene esnâ-i muhâsarada vefât itmiştir. Yine ümerâyı Etrakdan diğeri bir Gerboğa dahi Filistin'de Ehl-i Salib'e karşı birkaç muhârebe kazanmış; ve ba'dehû 659 (1260-61) tarihinde Taberiye'de şehit olmuştur.

c. V, s. 3837

Gercü: Yahut Gürcü (Georgiens) Akvâm-ı Kafkasya'dan bir kavm olup, kendilerine nisbetle Gürcistan denilen bilâd-ı mezkûr hattada ve dağınık olarak bilâd-ı Kafkas'da sâkin bulunuyorlardı. ...

... Onuncu karn-ı milâdide Deyâliler ve ba'dehû Alb Arslan Selcukî bir müddet Gürcistan'ı zapt idüp, muhtariyet idâresini kaldırmış ve Selcukîlerden bir hayli Etrak Gürcistan'da tavattun itmişlerdi. 1089 tarih-i milâdisinde prenslerinden üçüncü Dâvid, Hazarların imdâdıyla istirdat-ı istiklâl itdikden sonra etrafından hayli yerler zaptla tesvi'-i memleket itmişdi. ...

c. V, s. 3849

Kirmansah: Kirman'da hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye'nin birincisi olan, Kavurd b. Çağrı Bey'in oğullarından olup kendisi hükûmete nâil olmamış ise de oğlu Aslanşah mülûk-ı mezkûrenin beşincisi olmuş ve ondan sonra salatanat bunun neslinde kalmıştır.

c. V, s. 3850

Germiyan: Rum Devlet-i Selcukîyyesi'nin hıtâmıyla Devlet-i Osmâniyye'nin te'sisi sıralarında Anadolu'nun garb cihetinde zuhûr iden hükûmât-ı muvakkateden biri olup, taht-ı hükûmette bulunmuş olan yerlere, idâre-i Osmâniyye zamanında dahi yakın vakitlere gelinceye kadar bu isim verile gelmiştir.

c. V, s. 3883

Kemâleddin b. Man'a: (Ebû Ümran Mûsa b. Yûnus) Ulemâ ve hükemâ-i İslâm'dan olup, ulûm-ı şer'îyye'de ve edebîyye ve hikemiyye'de yani Sarf ve Nahivde, ve Tefsir ve Hadîs'de, Hikmet ve Mantık'da, ulûm-ı Riyâziyye'de Hendese ve Mesâhede, Hey'et vesâir ulûm ve fûnûnda asrının ferîdi idi. 551 (1156-57) tarihinde Musul'da dünyaya gelüp, ibtidâ, yerinden tahsîl-i ulûm itmiş; ve 571 (1175-76)'de Bağdad'a azîmetle Medrese-i Nizâmîyye'de ulûm ve fûnûn-ı mütenevvia ta'lim itdikden sonra, Musul'a avdet itmiş; ve pederinin vefâtından sonra onun yerine kürsî-i tadrîse geçüp, mahallî tadrîsi olan Erbil sahibi az zamanda Emir Zeyneddin'in medresesi sahib-i tercemeye sûretle (el-Medresetü'l Kemâliyye) ismini almış idi. Zamanda sît ve şöhreti âfâk-gîr olup, her taraftan teşnegân-ı zılâl-i ilm ve mâ'rifet tadrîsine toplanmağa, ve kendisi 24 fende terdrîsle iştigâle başlamış idi. Fahreddin Râzî'nin ve Âmidî'nin te'lîfâtı Musul'a vâsıl oldukda ulemâ-i mevcûdeden kimse anlamağa muktedir olamadığı halde sahib-i terceme bir gecede bunları gözden geçirmekle ertesi günden kâffe-i gavâmızıyla terdrîse başlamışdı. Tarih ve Edebiyât ve Eş'âr ve Ahbar-ı Arab'da dahi yed-i tûlâsı ve

bu bâbda birçok müstâhzarâtı var idi. Hatta Tevrat ve İncil’i dahi tedkik ve şerh idüp Nasâra ve Yahûdî ulemâsının bu bi’ hakkın anlamak için, sahib-i tercemeye mürâcaat itdikleri ve bunlara kütüb-ü mezkûreden ders verüp, bunlara mahsus olmak üzere, mezkûr kitabları şerh ve tahşîye itmiş olduğu dahi mervîdir. Hele ulûm-ı Riyâziye’de ve Hikemiyye’de bir güna müşkilâta tesâdüf idenler uzakdan dahi meseleyi yazup sahib-i tercemeden istizah ederlerdi. Ve kendisi mukni‘ ve mûzih cevaplar yazardı. Ulûm-ı akliye ile kesret-i istiğalinden dolayı i’tikâtca medhûl idi. 639 (1241-42) tarihinde Musul’da vefât itmişdir. Evlâd ve ahfâdı birçok vakit Musul’da müderrislik itmişlerdir. Tefsir’e dâir << Keşfü’l müşkilât ve izâhü’l muazzalat>>, Fıkıh’da << Şerhu kitabi’t-tenbih>>, <<Kitâbu müfredâti elfazi’l-kânun>>, <<Kitâb fi’l usûl>>, <<Kitâbü ‘Uyûmi’l Mantık>> Hey’et’de <<Kitâbü’l esrârü’s Sultâniyye>> vesâir te’lifâtı vardır. Şu iki beyt cümle-i eş’ârındandır:

ما كنت من بطيع عند أبي
 ولا جبري شجرة علي باني
 حدثت كما حدثت غادراً وكما
 أرخصت أرخصت قدرك انغالي

c. V, s. 3910

Kütahya: Hüdâvendigâr vilâyeti’nde ve Bursa’nın 120 kilometre cenûb-i şarkıyyesinde olarak Porsuk Dağı’nın eteğinde 930 metrelik irtifa‘da vâki‘ Livâ merkezli bir şehir olup, ...

... Cevâmi‘-i şerîfesinin en büyüğü olan (Ulucâmi‘) Yıldırım Sultan Bayezid Hân’ın binâgerdesi olup, diğerlerinden birkaçı Selcukîlerin ve Germiyan oğullarının âsârındandır...

... Selcukîler tarafından feth ve Memâlik-i İslâmiyye dâiresine idhâl olunarak, Devlet-i Selcukîyye'nin inkırazından sonra Germiyan oğullarının merkezi olmuştur.

c. V, s. 3933

Keyâ'l-herâsî: (İmâdü'd-dîn Ebû'l Hasan Ali b. Muhammed et-Taberî) Meşâhir-i fukahâ Şâfiyyeden ve Ebû Hâmid Gazâlî'nin rufâkâsından olup, 450 (1058-59) tarihinde Taberisdan'da doğmuş; Nişabur'da İmâmü'l Haremeyn'den tahsîl-i Fıkıh ile İmâm-ı Gazâlî ile birlikde müşârün-ileyhin müid dersi olmuş, ba'dehû Beyhak'a gidüp bir müddet tadrîsle meşgûl oldukdan sonra, Irak'a giderek, Medrese-i Nizâmiyede müderris olmuş; ve bir müddet Mecdü'l-mülk Berkyaruk b. Melikşah-ı Selcukî'nin hizmetinde bulunup, bu devletde kadılık itmiş; ve müşârün-ileyhin birçok ihsân ve ikrâmlarına nâil olmuş idi. İlm-i Hadîs'de dahi yed-i tûlâsı var idi. 504 (1110-11) tarihinde Bağdad'da vefât idüp, Şeyh Ebû İshak Şirâzî'nin türbesine defn olunmuştur.

c. V, s. 3945

Kilikya: (Cilicie) Asyâ-yi sağîrin yani Anadolu'nun taksimâtı kadîmesinde kıt'a-i mezkûrenin müntehâ-yı şark-ı cenûbiyesinde bir hatta olup şimdiki Adana ve İçil sancaklarından ibâret olmağla garben Pamfilia ve Pisidia, şimâlen Likaonya ve Kapadokya, şarken Suriye hattalarıyla, cenûben dahi Akdeniz'le muhât ve mahdûd idi.

...

... Ehl-i Salib zamanında Benî Liyon nâmıyla ma'rûf bir Hristiyan hükûmete tabi' bulunmuş ve Rum Selcukîleri devrinde bu hükûmete de tadrîcen hitam verilerek Devlet-i Selcukîyye'nin inkırazında bu hatta Karaman ve Ramazanoğullarıyla, Zülkadiriyye hükûmeti arasında münkasım olup, nihâyet Sultan Mehmed Hân-ı sâni ve Bayezid-ı Sâni ve Yavuz Selim Hân hazerâtı zamanlarında kat'iiyen memâlik-i Osmâniyye'ye ilhâk olunmuştur.

3.7. (lam) harfinde yer alan maddeler

c. V, s. 3974

Lâmi'i: Fars şu'arâsından üç zâtın mahlasıdır:

Birincisi an-asl Cürcanlı olup, ekseriya Horasan ve Kirman'da yaşamış ve Devlet-i Selcukîyye zamanında şöhret bulup, Hüccetü'l İslâm İmâm-ı Gazâlî ile sohbet itmiş ve Nizâmü'l-mülk'ün teveccüh ve ihsânına nâil olmuşdu. Eş'ârı pek metîn ve ulûm-ı muhtelifedeki iktidârı şi'iriyle mütenâsib idi. Semerkand'da vefât itmişti. Şu bir iki beyt bir kasîdesindendir:

هست این دیار یار اکر شاید فرود آرم جل
 ترسم رباب وعدرا حال از رسوم و از ملل
 جویم رفیق را اثر کو دارد از نیلی خبر
 داند کزین منزل قورکی رفت و کی آمد زخل

c. V, s. 3988

Lur: İran'ın garb cihetindeki Luristan hattasının nâm-ı diğeridir. Altıncı ve yedinci karn-ı hicride Atabekân'dan iki sülâle bu memleketde hüküm sürüp, birincisi Atabekân-ı Lerkûçek ve ikincisi Atabekân-ı Lurberzk isimleriyle şöhret bulmuşlardır. [<< Atabekân >> maddesine mürâcaat]. Asıl Ler veya Lur, Kürd aşâirinden büyük bir aşîretin ismidir. [<< Luristan >> maddesine mürâcaat]

c. V, s. 3995

Lekkan: Rum'da yani Anadolu'da bir kasaba olup, Seyfû'd-devle b. Hamdân tarafından fethedilmiş olduğu Kitâb-ı Arabiyye'de mestûr ise de, ism-i hâzırıyla tatbik olunamadı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÂMÛSÜ'L- A'LAM'IN ALTINCI CİLDİNDE GEÇEN SELÇUKLU TARİHİ İLE İLGİLİ MADDELERİN GÜNÜMÜZ ALFABESİNE DÖNÜŞÜMÜ

4.1. (lam) harfinde yer alan maddeler (devamı)

c. VI, s. 4053

Lidya: (Lydie) Asyâ-yi sağırin yani Anadolu'nun taksimât-ı kadîmesinde bir hatta olup, ... Merkezi (Sard) şehri idi...

... Roma devletinin inkısamında Şark İmparatorluğu'na kalup, ba'dehû Selcukîler tarafından zamîme-i memâlik-i İslâmiyye olmuş; ve bu devletin inkirazında Saruhan ve Aydın Beylerin tasarrufunda kalup, ba'dehû Devlet-i Osmâniyye tarafından feth olunmuştur.

c. VI, s. 4058

Likya : (Lycie) Asyâ-yi sağırin (yani Anadolu'nun) taksimât-ı kadîmesinde kıt'a-i mezkûrenin sâhil-i cenûbiyesinde bir hatta olup, şimdiki Teke sancağının kısm-ı garbîsiyle Menteşâ sancağının kısm-ı şarkîsinden ibâret idi.

... Şark İmparatorluğu'ndan sonra Selcukîlere ve ba'dehû Karamanoğullarına geçüp nihâyet memâlik-i Osmâniyye'ye ilhâk olmuşdur.

4.2. (mim) harfinde yer alan maddeler

c. VI, s. 4142

Mâh-Melek: Sultan Sencer'in pek sevdiği bir kızı olup vefâtında pederi pek müteessir olmayla, hakkında mersiye nazmıyla kendisi teselli itmek ve daha doğrusu ağlamak için Am'ak Buhari'yi yanına celb itmek istemiş ve Am'ak ise pek yaşlı ve alil olduğundan gitmekden imtinâ idüp, ancak bir mersiye irsâl eylemişti ki şu iki beyt ondandır:

هنكام آن كه كس دمد از صحن گلستان
رفت آن گل شكفته و درخاك شد نهان
هنكام آن كه شاخ شيبه نم كشد ز ابر
بي آب ماند تركس آن تازه بوستان

c. VI, s. 4167

Mecdü'd-dîn Hemker: Meşâhir-i şu'arâ-ı İnan'dan olup (Mecd) ve (Rehi) tahallus iderdi. Şirazlı olup Nuşirevan-ı Âdil neslinden olduğu mervîdir; ve neseb ve fazlına binâen mecâlis-i selâtin ve küberâyâ müdâvim idi. Atabekân-ı Fars'dan Ebû Bekir Sa'id b. Zengî'nin teveccüh ve muhabbetini, kazanup dâimâ beraber tavla oynardı. Ve Melikü's-şu'arâ unvânına nâil olmuşdu. Şeyh Sa'dî-i Şirâzî ile dahi muâsır idi. Moğolların tasallutundan sonra Abaka Hân tarafından Şiraz vâlisi olmuş ve 686 tarihinde 90 yaşlarında vefât itmiştir. Hem-ker çulha demek olup vech-i telakkubu anlaşılamadı. Müretteb dîvânı olup şu iki beyt cümle-i eş'ârındadır:

نه چرخه ميبرد همه كم وزه ختر
نه دن ميگردم رام و نه دبير
كي شميراد كردد سايه با من
چو روز من بود باش برابر

c. VI, s. 4172

Mucîrû'd-dîn Beylekânî: (Ebû'l Me'âlî) Meşâhir-i şu'arâyı İnan'dan olup Azerbaycan'ın Beylekan kasabasından idi. Zahirü'd-dîn Faryâbî ve Hakânî akranından olup Atabek İldeniz'in teveccüh ve iltifâtına ve melikü's-şu'arâ unvânına nâil olmakla, mahsûd-u akran olmuşdu. Bir aralık İsfahan tahsildarlığına nasb olunup ehl-i İsfahan tarafından ikrâma mazhar olmakla haklarında bir hicviye söylemiş; ve Şerafeddin Şakruh ehli İsfahan'a vekâleten cevap vermiş idi. 594 (1197-98) tarihinde vefât itmişdir. Müretteb dîvânı vardır. Şu bir iki beyt cümle-i eş'ârındandır:

شیعہ دن کس نیر پس چه سبب حسبو شیعہ
 مرد نفس میزتم بر سرین خاکدان
 دهر مراد حسبو شیعہ بی کنه تو بختت
 کبر بشور شد رواست کر بکد نزد خیمان

c. VI, s. 4183

Muhammed: İnan'da hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye'den iki zâtın ismidir:

Birincisi sülâle-i mezkûrenin beşinci hükümdârı olup (Melikşah b. Alb Arslan b. Çağrı Bey b. Mikâil b. Selçuk)' un oğludur. Pederinin vefâtından sonra Şam, Irak Arabı, Cezire, Azerbaycan Arran cihetleri kendisine aid olmak üzere, birâderi Berkyaruk ile sulh itmiş olduğu halde 498 (1104-05) tarihinde, Berkyaruk'un fevti üzerine, bi'l-istiklâl taht-ı saltanata cülûsla, Hindistan'a asker sevk iderek, büyük fütûhâta nâil olmuş ve mülk ve mevrûsunu hayli tevsi' itmişti. Âdil ve müstakim ve muhibbi ulemâ ve hünermendân bir padişah olup zamanında ulûm ve sanâyi' çok terakkî itmiş ve birçok

ulemâ ve üdebâ yetişmiştir. On üç buçuk sene hükûmet sürdükden sonra 511 (1117-18) tarihinde 37 yaşında olduğu halde Isfahan'da vefât itmiştir.

İkincisi sülâle-i mezkûrenin on birinci hükümdârı olup, Sultan Mahmud'un oğlu ve ânifü't-terceme olup, Sultan Muhammed b. Melikşah'ın torunudur. 547 (1152-53) tarihinde birâderi Melikşah-ı sâni'nin iskât ve habsi üzerine ittifâk-ı ümerâ ile, Irak tahtına ik'âd olunarak ammi Süleymanşah ile Aras nehri vadisinde itdiği muhârebede galib olmuş; ve ba'dehû halife-i Abbâsî Muktefi bi'llah ile dahi bozuşup, Bağdad'ı muhâsara itdikten sonra sulh idüp, kerimesi Kirman Hatun'u halife-i müşârün-ileyh tevzic eylemişti. Sekiz sene hükûmet sürdükden sonra 554 (1159-60) de Hemedan'da vefât itmiştir. Bu dahi hâmi-i mu'arif ve muhibb-i hüner olup zamanında ulemâ ve üdebâ ikbâlde idi.

c. VI, s. 4183

Muhammed: Fars'da hükûmet süren Atabekân mülûkundan iki kişinin ismidir.

Birincisi sülâle-i mezkûrenin beşinci hükümdârı olup (Sa'd b. Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî b. Mevdud b. Salgur)'un oğludur. 658 (1259-60) tarihinde yalnız on iki gün hükûmet süren pederi Sa'd'a halef olup kendisi sağîrû's-sinn olmağla vâlidesi (Terken Hatun) vesâyet-i idâreye umûr itmiş ve yalnız iki sene saltanat nâmını hâiz oldukdan sonra 661 (1262-63)'de vefât itmiştir.

İkincisi (Salğur b. Sa'd b. Zengî)'nin oğlu olup; ammizâdesinin oğlu olan ânifü't-terceme Muhammed-i evvel'in vefâtı üzerine 661 (1262-63)'de tahta ku'ud ve sekiz ay icrâ-ı hükûmet itdikten sonra, selefinin vâlidesi merkûma Terken Hatun'la itdiği muhârebede mağlup ve esir olup katl olunmuştur.

c. VI, s. 4184

Muhammed: Azerbaycan'da hükûmet süren Atabekân sülâlesinin ikinci hükümdârıdır. [«Cihan Pehlivan» maddesine mürâcaat.] Lerkûçek'de hükûmet süren Atabekân'dan da iki kişinin ismidir. [«İzzeddin Muhammed» ve «Nureddin Muhammed» maddelerine mürâcaat.]

c. VI, s. 4189

Muhammed b. Cüheyr: (Fahru'd-devle Ebû Nasr- el-Musûlî's-Salebî) Meşâhir-i vüzerâdan olup 398 (1007-08) tarihinde Musul'da tevellüd itmiş ve oradan Halep'e giderek ora sahibinin nâzır-ı dîvânı olmuş; ve ba'dehû Âmid'e giderek bir müddet ikâmetden sonra Meyyâfârikîn ve Diyâr-ı Bekr sahibi Emir Nasıru'd-devle Ahmed b. Mervânü'l-Kürdî'ye vezîr olmuş; ve bunun vefâtına dek vezâretinde kalup umûr-ı devlet yed-i istiklâlinde bulunduğu gibi müşârün-ileyhin vefâtından sonra dahi oğlu Nizâmeddin tarafından vezâretde ibkâ olunmağla umûr-ı devleti kıvâm-ı sâbıkında devam itdirmişdi. Ba'dehû 454 (1062-63) tarihinde Bağdad'a giderek halife-i Abbâsî Kaim Bi'emrillah tarafından hüsn-ü kabul görmüş ve Ebû'l Ganâim b. Dirâst yerine vezârete ta'yin olunmuş ve halife-i müşârün-ileyhin vefâtına dek bu makâmda kalup halefî ve hafîdi olan Muktedî Bi'llah tarafından ibkâ olunmağla birkaç sene daha icrâyı vezâret itdikten sonra, şeyhuhatine binâen oğlu (Amîdü'd-devle Şerâfeddin Ebû Mansur Muhammed) vekâlet itmekte olduğu halde Melikşah-ı Selcuki'nin vezîri olan meşhûr Nizâmü'l-mülk'ün sahâbetine mazhar olan selefî Ebû'l Ganâim'in sa'yiyle azl olunmuş ise de oğlu Amid'üd-devle müşârün-ileyh Nizâmü'l-mülk'le uyuşarak, kendini bi'l-asâle halîfenin vezâretine ta'yin etdirmişdi. 476 (1083-84) tarihinde sahib-i terceme Melikşah-ı Selcuki'nin yanına gidüp, padişah müşârün-ileyh tarafından kendisine Diyâr-ı Bekr tevcih olunmağla, ümerâdan Artuk b. Ekseb ile ve Türkmen ve Ekkraden bir cemâatle azîmet idüp, oğlu Ebû'l Kâsım Za'imü'r-Rû'esâ Âmid şehrini ve kendisi Meyyâfârikîn'i üç aylık muhâsaradan sonra 479(1086-87)'da eski efendisi Nizâmeddin'in oğlu Nasıru'd-devle Ebû'l-Muzaffer Mansur yedinden feth iderek, Benî Mervân'ın emlâk ve emvâlini zapt itmişdi. Ba'dehû Diyâr-ı Rebi'a dahi kendisine verilerek, Musul ve Sencer dahi taht-ı idâresine almış; ve hutbede mülûk-ı Selcukîyye'ye niyâbeten kendisininin dahi ismi zirk olunmağla başlamışdı. 483 (1090-

91)'de Musul'da vefât itmişdir. Kerim ve muhibb-i ulemâ ve şu'arâ olup, medhinde şu'arâ-i zamanî pek çok kasîdeler söylemişlerdir. Evlâd ve ahfâdı dahi tûl müddet devlet ve ikbâle nâil bulunmuşlardır.

c. VI, s. 4213

Muhammed Sa'deddin: (İbn-i Muhammed b. Ali b. el Arâbî et-Tâyî el Hatimî) Meşâhir-i üdebâ ve şu'arâdan olup, meşhûr Muhyiddin Arâbî (k.s.)'nin oğludur. 618 (1221-22) tarinde Malatya'da doğup, 686 (1287-88)'da Dimaşk-ı Şam'da vefât itmiş ve pederi yanına defn olunmuşdur. İlm-i Hadîs vesâir ulûm-ı tadrîs ile meşgûl olmuşdur. Müretteb dîvân-ı eş'ârı vardır. Şu bir iki beyt cümle-i eş'ârındandır:

الاياء ساقية عن شرح حالي
سوان المشفق انبر الرحيم
فا ما الجسم فهو كما تراد
سقيم مثل ناظر ك انسليم
واما حال قلبي يا حبيبي
فان من عن احباب الجديم

c. VI, s. 4213

Muhammedsah: Kirman'da hükûmet süren mülûk-ı Selcukiye'den iki kişinin ismidir.

Birincisi mülûk-ı mezkûrenin altıncısı olup, Arslanşah b. Kirmanşah b. Kavurd'un oğludur. 536 (1141-42) tarihinde pederine halef olmuş: ve 14 sene sulh ve asâyişle hükûmet sürüp, 550 (1155-56) tarihinde vefât itmişdir.

İkincisi mülûk-ı mezkûrenin on birincisi ve ahîri olup, Behramşah b. Tuğrulşah b. Muhammedşah'ın oğludur. Pederiyle ammileri Arslanşah ve Turanşah beylerinde birçok nizâ'lar ve muhârebeler iderek mülk-i Kirman'ı harâb itdikden ve üçü de telef oldukdan sonra 570 (1174-75) tarihinde hükûmet buna kalmış ise de, akrabasında Mübârekşah ve diğer birkaç kişi muhalefette bulunmakla, sahib-i terceme sultân-ı Irak olan Arslan b. Tuğrul Selcukî'nin yanına kaçıp onun imdâdıyla Kirman'ı zapt itmiş ise de, çok sürmeden kavm-i Gazandan Melik Dinar tarafından Kirman'dan ihraç olunarak, orada Selçukîyân hükûmetine hitam verilmiştir.

c. VI, s. 4221

Mahmud: Atabekân mülûkundan iki kişinin ismidir. [<<Samsamü'd-din Mahmud>> ve <<Nureddin Mahmud>> maddelerine mürâcaat buyurula.]

c. VI, s. 4221

Mahmud: (Emir—) Azarbeycan cihetinde hüküm süren Emir Çoban'ın evladından olup, pederi zamanında Erman ve Gürcistan hâkimi idi. Birâderi Emir Dımaşk'ın katlinden sonra sultan Ebû Sa'd üzerine sevk itdiği asker tarafından ahz ve Tebriz'e sevk ile katl edilmiştir.

c. VI, s. 4226

Mahmud Selçuki: İran'da hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye'in yedincisi olup (Muhammed b. Melikşah b. Alb Arslan b. Çağrı Bey)'in oğludur. 512 (1118-19) tarihinde pederinin vefâtı üzerine, Irak hükümdârı olup, ammi Sultan Sencer ile ibtidâ cenk; ve ba'dehû itiât idüp kızı Mah-ı Melek'i tezvîc etmekle damadı olmuşdu. 13 sene Sultan Sencer'in fermânıyla Irak ve Azerbaycan'da hükûmet sürdükden sonra, 525

(1130-31) tarihinde 27 yaşında vefât itmiştir. Edebiyât ve eş'ârdan mâ'il zen-dust ve ava meraklı olup ipekli ve sırmalı çuvallar ve murassâ tasmalarla müzeyyen yüz zağarı olduğu mervîdir.

c. VI, s. 4233

Muhyiddin Arâbî: (eş-Şeyh Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed et-Tâyî el-Endülüsî) Kibâr-ı meşâyihden ve eâzım-ı urafâ ve sûfiyyûndan olup, 560 (1164-65) tarihinde Endülüs'ün Mürsiye şehrinde doğmuş ve orada İbn-i Beşkeval'den ve sâir meşâhir-i ulemâden ba'de't-tahsil, şarka rihledle, Şam ve Bağdad ve Mekke'de ekâbir-i ulemâ ve meşâyih-i asrıyla görüşüp istifâde itmiş ve ikmâl-i ulûm-ı zâhire ve bâtime ile tasfiye-yi derûn itdikden sonra, kemâlat-ı sûriye ve ma'nevîyesiyle şöhret bulup, maksûd-u erbâb-ı taleb olmuşdu. Bir Aralık Konya'ya gelüp, Melik Selcukî tarafından ikrâm ve ta'zîm görmüş ve Sareddin Konevî'nin dul bulunan vâlidesini tezevvüc eylemiş idi. Ba'dehû Şam'a muâvedet idüp, 637 (1239-40) de orada irtihâl itmiş: ve Cebel-i Kasyun'da defn olunmuşdur. Şeyh-i ekber denmekle dahi ma'rûfdur. Ve ferret-i fikr ve zekâyâ ve hârikulâde bir kuvve-i hâfıza ile ve fesâhat ve belâgat ve tabiyat-ı şî'iriyeye mâlik idi. Asr-ı mülûk ve ekâbirinden birçok hedâyâ ve cevâiz olup, cümlesini erbâb-ı ihtiyaca tevzi' ve tasadduk iderdi. Te'lifâtı pek çok olup, ekserî tasavvufa mütteallıktır. Âsârındaki efkâr-ı âliyenin fehmi tasavvufa ve hakîkate âşinâ olmağla mütevakkıf olduğundan, bazı zâhir-i püristân te'lifâtında küfrüne hüküm edecek sözler bularak, tekfirine cür'et itmişlerse de hazret-i şeyhin böyle bir şâibeden müberrâ olup, akvâl-ı ârifâne ve hekimânesinin anlayanlar için ayn-ı hakîkat olduğundan şüphe yokdur. Başlıca te'lifâtı bir vech-i âtidir: <<el-Fütûhâtu'l Mekkiye>> 20 cild, <<et-Tedbîrâtu'l İlâhiye>>, <<et-Tenzilâtu'l Musiliye>> , <<Fusûsu'l Hakem>>, <<el-İsrâ ila Makâmü'l Esrâ>>, <<Şerh Hali-en-na'lin>> vs. (ve daha birçok eseri zikredilmiştir.)

c. VI, s. 4233

Muhyiddin Şhrezûrî: (Ebû Hâmid Muhammed b. Kadı Kemâleddin) Meşâhir-i fukahâ ve üdebâdan olup 510 (1116-17) veya 516 (1122-23) tarihinde dünyaya gelmiş; ve ba‘de’t-tahsîl pederinden niyâbeten Halep’de ve Mısır’da kadılık itmiş; ve ba‘dehû Musul’a avdet idüp, oranın kadısı olmuş; ve ora sahibi (İzzeddin Mes‘ud b. Kudbeddin Mevdud b. Zengî) nezinde kadr ve i‘tibârı tezayüd idüp, defaâtle elçilikle Badad’a izâm olunmuş idi. Musul’da pederinin medresesinde ve Medrese-i Nizâmiyede tedris-i ulûmla meşgûl olurdu. Sehâvet ve keremi meşhûr olup kadılığı zamanında din için habs ile mahkûm-u medyunların borçlarını kendi kesesinden vererek sebillerini tahliye ederdi. 586 (1190-91)’da Musul’da vefât itmiştir. Eş‘âr-ı râikası olup, kar nuzûlunu tavsif yolunda olan şu bir iki beyt o cümledendir:

وما شاب رأس الدهر خيظاً
لما قاساه من فقد الكرام
اقام يعيط هذا الشيب عنه
وينثر ما اماط على الانام

c. VI, s. 4235

Muharrem: Bağdad’da Rusâfe ile Nehr-i Mualla arasında bir büyük mahalle olup, Âl-i Büveyh ve Âl-i Selçuk hükümdârlarının sarayları bu mahallede idi. 587 (1191-92) tarihinde Nâsırüddinullah tarafından tahrîp olunmuştur.

c. VI, s. 4258

Merđ-Hâtun: Dımaşk-ı Şam emîri Tâcü'l-mülk b. Dağtekin'in zevcesi ve Şemsü'l-mülk ile Şehâbeddin Mahmud'un vâlikesi münhakime bir kadın olup, ba'dehû İmâdü'd-dîn Zengî tarafından tezevvüc ve sonra tatlık olunmuşdu. Altıncı karn-ı hicrîde yaşamış ve Dımaşk'ın hâricinde bir medrese binâ itmişdir.

c. VI, s. 4259

Merzübân: (İmâdü'd-dînullah İzzü'l-mülk Ebû Kâlencâr) Âl-i Büveyh mülûkunun on beşincisi olup, Sultanü'd-devle Ebû Şüccâ' b. Behâü'd-devle' nin oğludur. 416 (1025-26) tarihinde, pederinin vefâtı üzerine, Fars'da tahtı neş'în olup, Bağdad'da emirü'l ümerâ bulunan ammi Celâlü'd-devle ile dört sene kadar muhârebe itdikden sonra musâlaha itmişdi. Celâlü'd-devle'nin vefâtından sonra Bağdad emirü'l-ümerâlığı dahi kendisine kalmağla, oğlu Melik Rahîm'i Bağdad'da bırakup, kendisi Şiraz'da ikâmet itmişdi. Zamanında Fars'da İsmâ'îl Şebankâre hürûc idüp, bir müddet kendisini uğraşdırmış ve ba'dehû Sultan Tuğrul Selcukî, Irak'dan üzerine asker sevk itmiş ise de, sahib-i terceme Kadı Ebû Muhammed Nâsîh'i gönderüp, kızını hükümdâr meşârün-ileyhe tezvîc itmek şartıyla müsâlaha itmiş; ve yirmidört sene hükûmet sürdükden sonra, 440 (1048-49) tarihinde kırk yaşına vefa itmişdir. [<<Samsamü'd-devle>> maddesine dahi mürâcaat buyurula.]

c. VI, s. 4262

Mar'as: Halep vilâyetinde ve Halep'in 154 kilometre şimâli garbîsinde olarak Âhur Dağı'nın eteğinde vâki' bir tepenin üzerinde ve Aksu'nun Ceyhan Irmağı'na döküldüğü mahal kurbünde sancak merkezi bir şehir olup, ...

... Devlet-i Emeviyye zamanında feth olunarak, mülûk-ı Emeviyye'nin ahîri olan Mervan, Hımar Kal'asını binâ itmişdi. Ba'dehû Harun Reşid şehri tevsi'-i ve i'mâr itmiş; ve muahharen Rumlar'ın eline geçüp, tahrîp olunmuş ise de, Seyfü'd-devle b. Hamdân tarafında yeniden feth olundukda, i'mâr olunmuşdu. Ba'dehû bir müddet Ehl-i Salib'in zaptında olup bunlardan Selcukîler'e ve sonra Zülkadiriyye ümerâsına intikâl itmiş ve Yavuz Sultan Selim Hân hazretleri zamanında zamîme-i memâlik-i Osmâniyye olmuşdur. ...

c. VI, s. 4267

Merv: Asyâ-yi vasatiyede Horasan hatta-i azîmesinin vaktiyle merkezi bulunmuş bir şehir-i kadîm olup, ...

... Mülûk-ı Selcukîyye'den Alb Arslan ve Sultan Sencer zamanlarında kürsi-i hükûmet olup, bir milyondan ziyâde ahâlisi var idi; medrese ve kütüphâne gibi müessesât-ı ilmiyyesiyle Medeniyet-i İslâmiyye'nin en parlak merâkizinden ma'dud idi...

... Pek çok ulemâ vesâir meşâhir-i İslâm'ın meskat-i re'si olup, ez-cümle İmâm-ı Hanbel hazretleriyle meşâhir-i muhaddisînden Süfyân-ı Sevrî, İshak b. Râhûye, Abdullah ibnü'l Mübârek, Ebû Bekir el-Kaffâl gibi eâzım Mervli idiler. Sultan Sencer'in türbesinin harâbesi el-yevm mevcuddur.

c. VI, s. 4273

Müstersid bi'llah: (Fâzıl ibnü'l Müstazhirî bi'llah Ahmed) Hulefâ-i Abbâsiyye'nin yirmi dokuzuncusu olup, 512 (1118-19) tarihinde vefât iden pederi yerine makâm-ı hilâfete cülûs itmiş; ve kendisi âlim ve cesur bir zât olup, hüsn-ü idâreye ve ahkâm-ı

şer'iyenin temâme-i icrâsına sa'y ve gayret itmiş ise de, zamanında ek çok fitne ve fesatlar zuhûr idüp nihâyet 529 (1134-35) tarihinde Sultan Mes'ud Selcukî'nin teşvikiyle kıyâm iden mülâhede-i İsmâliyye'ye karşı âdeti üzere bizzat sevk-i asker itdiğinde, Merağa hâricinde bunlar tarafından çadırında basılıp, katl olunmuştur. Müddet-i hilâfeti 18 seneye karib olup, vefâtında 45 yaşında idi. Hilâfetden evvel zühd ve takvâ ve ilimle meşgûl olup, tabiat-ı şi'iriyesi ve hüsn-ü hattı dahi var idi. Şu kıt'a cümle-i eş'ârındandır:

ولا عجب لئلاسد ان ظفرت بها
كلاب الاعادى من فصيح و اعجم
فخرية و حشى سقت حمزة الردى
وموت على من حسام ابن ملجم

c. VI, s. 4274

Müstezherî bi'llah: (Ahmet ibn-ül Muktedî bi'llah Abdullah) Hulefâ-i Abbâsiye'nin yirmi sekizincisi olup, 487 (1094-95) tarihinde vefât iden pederi yerine halîfe-i İslâm olmuş; ve 25 seneyi mütecâviz müddet icrâ-ı hükûmet idüp, 512 (1118-19) tarihinde, 44 yaşında iken, Bağdad'da vefât itmiştir. Âdil, cesur ve muhibb-i ulemâ bir zât olup, ancak riyâset için iktizâ iden evsafdan mahrûm olduğuçün, zamanında Berkyaruk Selcukî büyük bir hüküm ve nüfuz kazanmış ve Ehl-i Salib, Memâlik-i İslâmiyye'ye dühûl ile Kudüs'ü zapt itmişler idi.

c. VI, s. 4277

Mes'ud: Âl-i Sebüktekin'den üç hükümdârın ismidir:

Birincisi müessis-i devlet olan Sultan Mahmud Gaznevî'nin oğlu olup, mülûk-ı Gazneviyye'nin üçüncüsüdür. Pederinin vefâtında vasiyeti üzere Horasan ve Irak ve Harezm cihetlerine hâkim olup, Gazne tahtında pederi makâmına oturan birâderi Sultan Muhammed'e tâbi' olarak, 4 sene hüküm sürdükden sonra, 425 (1033-34) tarihinde

birâderi yerine Gazne tahtına cülûs ile Hindistan'a doğru tevsi' fütûhât itmiş: ve 429 (1037-38)'da Horasan'da Tuğrul Bey b. Selçuk ile itdiği muhârebede mağlûp olup, Lahor'a çekilmekte iken, kendi askeri tarafından terk olunarak, birâderi Sultan Muhammed sâniyen Gazne tahtına iclâs olunmuş ve çok geçmeden sahib-i tercemenin oğlu Mevdud intikâmını alup, Gazne tahtını zapt etmişti.

İkincisi mülûk-ı mezkûrenin beşincisi add olunup, birincinin torunu ve ânifü'l beyan mezkûr Mevdud'un oğludur. Pederinin vefâtında 441'de tahta ik'âd olunmuş ise de, tıfil olduğundan, bir ay sonra ümerâ ve erkân-ı devlet, ammi Ali b. Mes'ud'u iclâs etmiştir.

Üçüncüsü mülûk-ı mezkûrenin onuncusu add olunup birinci Mes'ud'un torunu ve İbrahim b. Mes'ud'un oğludur. 493 (1099-1100)'de vefât iden pederine halef olup, Gazne tahtına cülûs ve Sultan Sencer Selçuki'nin hemşiresini tezevvüc etmiş idi. 16 sene hükûmet sürüp, 508 (1114-15)'de vefât etmiştir.

c. VI, s. 4278

Mes'ud: İran'da hükûmet süren mülûk-ı Selçukîyye'nin dokuzuncusu olup, Muhammed b. Melikşah'ın oğludur. 529 (1134-35) tarihinde vefât iden birâderi Tuğrul'un yerine Hemedan'da tahta cülûs idüp, 18 sene hükûmet sürdükden sonra, 547 (1152-53)'de vefât etmiştir. Şeci' ve halîm ve âdil ve rahîm bir hükümdâr olup, teb'asını memnun etmiş ise de, evâhir ömründe Fars'da Atabekân'dan Salguryân Devleti zuhûr idüp, hatta-ı mezkûre Selçukilerin elinden çıkmış idi. Atabek İldeniz vezîri ve müdür-i umûru idi.

c. VI, s. 4278

Mes'ud: (Bedreddin) Lerkûçek'de hükûmet süren Atabekân'ın altıncısı olup, reis-i sülâle olan Şücâ'ü'd-dîn Hurşid'in torunudur. 640 (1242-43) tarihinde katl olunan birâderi Hüsameddin Halil'in yerine hâkim-i Laristan olup 18 sene hüküm sürdükden sonra, 658 (1259-60)'de vefât itmiştir. Âlim bir adam olup, Fıkh-ı Hanefiyye'de yed-i tûlâsı var idi.

Bu sülâleye mensup diğer bir Bedreddin Mes'ud dahi gelmiş ise de, memleket Olcaytu Hân'ın elinde olup, bunda yalnız Atabek ismi kalmıştır.

c. VI, s. 4278

Mes'ud: (Hoca—) Meşâhir-i şu'arâdan olup Buharalıdır. Rivâyete göre ibtidâ halinde riyâset ve hükûmete mâlik iken, ba'dehû cümlesini terkle Herat'a çekilüp dervişâne ömür sürmüştür. Tasavvuf ve va'aza müteallık olup <<Ümmü'l Nesâyah>> ve <<Nûru'l Ayn>> unvânlarıyla iki te'lifi ve üç bin beyti hâvi dîvânıyla vesâir âsârı vardır.

c. VI, s. 4280

Mes'udşah: Rum Selcukîleri'nin dördüncü hükümdârı olup, Kılıç Arslan b. Sülayman b. Kutalmış'ın oğludur. 539 (1144-45) tarihinde, pederinin mağrûkan vefâtı üzerine, taht-ı saltanata geçüp, Amasya kurbünde binâ eylediği (Samarra) şehrinde ikâmet itmiş ve 19 sene hükûmet sürdükden sonra, 558 (1162-63)'de vefât itmiştir.

c. VI, s. 4280

Mes'udî: (Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Mes'ud) Meşâhir-i fukahâ-i Şâfiyye'den olup (Merv)'lidir. Ebû Bekir el-Kaffal el-Mervezî vesâir meşâhirden ahz

idüp, Muzennî'nin <<Muhtasar>>'ını şerh itmiştir. Vefâtı 420 (1029-30) tarihlerinde vâki' olmuştur.

c. VI, s. 4313

Masaysa: Adana vilâyetinin merkez kazasında ve Adana şehrinin 30 kilometre kadar şarkında olarak Ceyhan Nehri'nin sâhil-i kurbisinde ve hizâyı bahrdan ancak 10 metre yüksek olan bir ovada vâki' (Misis) kasabasının Araplarca müstâ'mel ismi olup, ...

... Hilâfet-i Abbâsiye zamanında 339 (950-51) tarihinde feth ve Memâlik-i İslâmiyye'ye ilhâk olunmuş iken, ba'dehû Ehl-i Salib tarafından zapt ile Benî Liyon hükûmetin merkezi olmuşdu. Ba'dehû Selcukîler'in Zülkadiriyye hükûmetin eline geçüp, devr-i Sultan Selim hân-ı evvelde zamîme-i memâlik-i Osmâniyye olmuşdur. ...

c. VI, s. 4315

Muzaffer : (Emir—) Fars'da hükûmet süren Âl-i Muzaffer Devleti'nin müessisi olan Emir Mübârizü'd-dîn'in pederi olup, ibtidâ Laristan Atabekân'ın ve ba'dehû Argun Hân'ın hizmetinde bulunarak Mubiz ve Hazar'a hâkim olmuşdur.

c. VI, s. 4316

Muzafferü'd-din Afrasiyab: Lerbezerk Atabekânı'nın dokuzuncu ve son hükümdârı olup, 764 (1362-63) tarihinde pederi Rükneddin Yûsufşah'a halef olmuş; ve zamanında Timurlenk hürûc idüp, sâir memâlik-i İran sırasında Laristan'ı dahi zapt itmiş ise de, sahib-i terceme mukâvemet itmediğinde, yine makâmına terk itmiş idi. 795 (1392-93)'de vefât, bununla Lerbezerk Atabekân Devleti münkarız olmuşdur.

c. VI, s. 4327

Mu'izzî: (Muhammed b. Abdü'l-melik Emîr) Meşâhir-i şu'arâ-i Fars'dan olup, Semarkandıdır. Sultan İbrahim b. Mes'ud Gaznevî zamanında zuhûr idüp, ba'dehû Celâleddin Melikşah-ı Selcukî zamanında terakkî itmiş ve Sultan Mu'izzü'd-dîn Sencer zamanında emirü'l-ümerâ ve melikü'ş-şu'arâ olup, büyük şan ve i'tibâr kazanmış idi. Sultan müşârün-ileyhin evâhir saltanatında 542 (1147-48) tarihinde Merv'de vefât itmiştir.

c. VI, s. 4328

Mu'azzam: (Melik— Muzafferü'd-dîn Ebû Sa'id Gökbörü b. Ebil Hasan Zeyneddin Ali b. Beytekin) Pederi Musul Atabekân'ı ümerâsından olup, bunların nâmına Cezire ve Kürdistan cihetlerinde birçok yerler zapt itdiği halde, yalnız Erbil'i kendi nefsiçün muhâfaza itmiş ve vefâtında sahib-i terceme Erbil'de halefi olup, ancak atabeki bulunan Mücâhidü'd-dîn Kaymaz kendisini, nâehildir diye, Erbil'den ihrâcla birâderi (Zeyneddin Ebû'l Muzaffer Yûsuf)'u yerine ikâme itmiş; ve sahib-i terceme Bağdad'a ve ba'dehû Musul'a gidüp; sahib-i Musul Seyfeddin Gâzi b. Mevdud tarafından Horasan'a nasb olunmuş; ve ba'dehû Selahaddin-i Eyyûbî'ye intisâb idüp, bunun tarafından 578 (1182-83)'de Rehavarak'a dahi sahib-i tercemeye itaat ve hemşiresi (Rebi'a Hatun binti Eyyûb) tezvîc olunmağla, eniştesi olup, Ehl-i Salib muharebâtında Selahaddin'in maiyyetinde bulunmuş; ve 586 (1190-91)'da birâderi vefât itmekle, Erbil'e nasb olunarak, Şehrazûr dahi kendisine ilhâk olunmuşdu. Tûl ömürle muammer olup, cûd ve keremiyle şöhrat bulmuşdur.

c. VI, s. 4348

Mağnissa: (Magnésie, Manissa) Aydın vilâyeti'nde ve İzmir'in 33 kilometre şimâl-i şarkisinde olarak (Gediz) mecrasının 3 kilometre cenûbinde (Yamanlar) Dağı'nın eteğinde ve vâsi' bir ovanın kenarında Saruhan Sancağı'nın merkezî bir şehri olup, ...

... 713 (1313-14) tarih-i hicriyesinde Rum Selcukîleri Devlet-i münkarızası ümerâsından (Saruhan) Mağnissa'yı Rumlar'dan zapt ve teşkîl itdiği hükûmete merkez ittihâz itmiştir.

c. VI, s. 4349

Moğolistan : (Mongolie) Asyâ-yi vüstada büyük bir yer olup, el-yevm Çin Devleti'ne tâbi'dir. ...

... Cengiz Hân 603 (1206-07) tarih-i hicriyesinde bütün Moğolları ve Moğolistan'ın garb cihetinde akvâm-ı Türkiye'yi kendi hükmüne râm idüp, Hân, Hânân veya Hâkân unvânını aldıktan sonra, Moğol ve Etrak'dan cesim bir ordu teşkîl ile bunun önüne akvâm-ı Türkiye'den (Tatar) denilen kavmin şüc'an-ı efrâdını sürerek, Uygur, Kırgız vesâir Etrakı taht-ı hükmüne almış ve ba'dehû Mâverâünnehr, Horasan, Irak Acemi, Azerbeycan, Dest-i Kıpçak ve Rusya'nın kısm-ı a'zamını zapt ve bu memâlik-i vâsi'ayı kemâlen garet ve tahrîp iderek ekser ahâlisini katliâm itmiştir. Askerinin pîşdârı bulunan mezkûr (Tatar) kavmi münâsebetiyle Cengiz Hân'ın bütün ordusuna ve ale'l-umûm Moğollara Tatar nâmı dahi verilmiştir. Cengiz Hân 290 sene kadar devam iden cihangirlik devrinde âlemi ateş ile kan içinde bırakarak ve hele Âlem-i İslâm için bir âfet-i mübrim kesilerek vefâtından evvel memâlik-i vâsi'asını üç evlâdı beyinde taksîm iderek, Moğolistan'ı Tûlî Hân'a, Uygur ve Mâverâünnehr ve Harezmi cihetlerini yani Türkistan'ı Çağatay Hân'a, Dest-i Kıpçağı yani Rusya ile Sibiryâ'nın garb-i cenûbî cihetini de Cuci Hân'a vermiş ve Kara Kurum tahtıyla cümlesi üzerine riyâset ve hükûmeti de Ögede Kaan'a bırakmış idi. Ögede Kaan pederinin tutduğu tarîkde devam ile Çin'in kısm-ı a'zamını zapt itdikden sonra, Sultan Celâleddin

Hârizmşah'ı ref ile garbe doğru tevsi'-i fütûhât iderek Türkistan'ın kısm-ı bâkîsini Irak ve Fars'ı ve Gürcistan ve Kafkasya'yı dahi ilhâk iderek, Kars'a kadar gelmiştir...

... Hülâgü Hân, garb cihetinde fütûhât me'mur (olup), merkûm İran'ı kemâlen taht-ı itîâtine aldıktan sonra, Bağdad'daki Hilâfet-i Âbbâsiye'yi dahi ref ile Irak Arabı ve Cezire ve Şam'ın birer kısmını zapt itmiş idi. ...

c. VI, s. 4360

Mukâtil b. Atiyye: (Ebû Hebcâi- el-Bekrî el-Hicâzî) Meşâhir-i üdebâ ve şu'arâdan olup, (Şiblû'd-devle) lakabıyla mulakkabdır. Ümerâ-ı Arab evlâdından olup birâderleriyle bozuştüğundan dolayı, terk-i diyârla, Bağdad'a ve ba'dehû Gazne'ye ve Horasan'a rihletle, vezîr-i şehir Nizâmü'l-mülk'e intisâb itmiş ve bunun katlinden sonra Bağdad'a avdetle, bir müddet ikâmetden sonra Müstazheri bi'llah'ın tavsiyesiyle Kirman'da vezîr bulunan meşâhir-i ecvâddan Nâsirü'd-dîn Mükerrerem b. 'Alâ'nın yanına giderek, medhinde bulunmuş ve birçok ihsânlarına nâil olmuş idi. Oradan Bağdad'a avdetden sonra Mâverâünnehr'e seyâhat ve Horasan'a avdetle, Herat'da bir kadının dâm-ı aşkına dûçâr olup, hakkında birçok gazeliyyat söylemiş; ve nihâyet Merv'e gidüp, orada ihtiyâr-ı tavattun itdiği halde, 505 (1111-12) yılında hastalanarak, şehir-i mezkûrun bîmâristânında (yani hastanesinde) vefât itmiştir. Kasâid ve merâsî vesâir eş'ârı çok olup, merkûm İbnü'l- 'Alâ'ya takdîm itdiği kasîdesinin mütâalası şudur:

دع بعش تذر ع خرض نفا
نى بن نفا و الا فز

c. VI, s. 4361

Muktedî bi'llah: (Abdullah b. Ahmed b. Kâim b. Kâdir b. İshak b. Muktedir) Hulefâ-i Abbâsiye'nin yirmi yedincisi olup, 448 (1056-67) tarihinde doğmuş ve 467 (1074-75)'de; cediti Kâim bi'emrillah'ın vefâtı üzeine, Melikşah-ı Celâleddin Selcukî'nin sa'yiyle, makâm-ı hilâfete geçmiş ve on dokuz sene ile beş ay icrâ-yı hilâfetden sonra, 487 (1094-95) tarihinde fecâaten vefât itmiştir. Âdil ve sulhperver ve muhibbi ulemâ bir zât olup, zamanında müşârün-ileyh Melikşah'ın vezîri meşhûr Nizâmü'l-mülk'ün inzimâm-ı himmetiyle Bağdad'da ulûm ve maârif çok terakkî itmiş; ve ale'l-husus ilm-i Hey'etce bazı terakkîyât-ı mühimme vuku' bulup, dünyada şimdiye kadar va'az ve ittihâz olunan tarihlerin eslah ve esahh olan (Tarih-i Celâlî) icâd olunmuştur.

c. VI, s. 4401

Malatiyye: (Yahut Malatya) Ma'mûratü'l-Aziz vilâyeti'nde ve Harput'un 85 kilometre garb-i cenûbiyesinde olarak Fırat'a tabi' Tokma suyuna dökülen berrak ve güzel bir çayın üzerinde sancak merkezi bir şehir olup, ...

... Bundan 60 sene evvele gelinceye kadar asıl Malatya şehri şimdikinin alt tarafında el-yevm (Eski Malatiyye) denilen mevkî'de olup, şimdiki (Yeni Malatiyye) ise (Âşpozi) nâmıyla onun sayfiyyelerinden ibâretidir. ...

... Eski Malatiyye pek eski bir şehir olup, 140 tarihinde Ebû Câ'fer Mansur tarafından Rumlardan feth ve Abdu'l-vehhab b. İbrahim el-İmâm mârifetiyle i'mâr ve tevsî' olunmuş ve ba'dehû tekrar Rumların eline geçüp, nihâyet Selcukîler tarafından feth edilmiş idi. ...

c. VI, s. 4403

Melikşah: (Ebû'l-Feth Celâleddin) İnan'da hükûmet süren mülûk-ı Selcukîyye'nin üçüncüsü ve en büyüğü olup, 465 (1072-73)'de, 18 yaşında iken, pederi Alb Arslan'ın şehâdeti üzerine, vezîr-i şehir Nizâmü'l-mülk'ün sa'yiyle taht-ı saltanata cülûs ile biraz

vakit Kirman hâkimi bulunan ammi Kavurd Bey'le uğraşdıktan sonra, vezîr müşârün-ileyhin tedbir ve mu'avenetiyle galib gelüp, Mâverâünnehr ve Harezmi, Şam ve Mısır'ı ve Rum yani Anadolu kıt'asının çoğunu vesâir memâliki zaptla, devletinin hududunu Kaşgar'dan Seyhun mecrâsından Akdeniz'e ve Bahr-ı Ahmer ve Umman'a kadar, tevsi' itmiş ve Bağdad'daki Hulefâ-i Abbâsiye'yi yed-i ihtiyâr ve idâresine almış idi. Hulefâ-i Abbâsi Muktedî bi'llah, Melikşah'ın kızını tezevvüc idüp, bu kızıdan Ebû'l-Fazıl Câ'fer tevellüd itmişdir. Halife-i müşârün-ileyhin bundan büyük Müstahzer lakabıyla ma'rûf bir oğlu almağla, kendisini veliahd ittihâz itmiş olduğu halde, sahib-i terceme onu azl ile kendi torununu ittihâzına icbar ve tazyik etmeye başlamış ise de, o sırada irtihâl idüp, halife bu tazyikten kurtulmuş ve kendisinin vefâtından sonra diğer kızı Hatun el-İsmetî müşârün-ileyh Müstazher'e tezvîc eylemişdi. Melikşah 20 sene hükûmet sürdükden sonra, 485 (1092-93) tarihinde Bağdad'da 38 yaşında vefât idüp na'sı İsfahan'a nakl ve binâkerdesi olan medresenin hazîresine defn olunmuşdur. Cesur, âdil, âlim ve âkil ve müdebbir bir padişah olup, es-Sultanu'l-Âdil lakabıyla mulakkab idi. Vezîr-i Nizâmü'l-mülk'ün dahi delâletiyile pek çok hayrât ve hasenâta muvavaffak olup nice enhâra cedveller ve köprüler, nice şehir ve kasabalara surlar ve kal'alar ve hesabsız medreseler, ribatlar, suyolları vesâir ebniye-i hayriye binâ itmişdi. 480 (1087-88) tarihinde Basra'dan Hicaz'a azîmetle, ifâyı hacc ve ziyâret-i Ravza-yı mutahhara idüp, Hameyn halkına pek çok atâya vermiş ve tarîk-i huccâc'da birçok i'mârat vücuda getirmiş idi. Sayda ziyâde merâkı olup, pek ziyâde nişancı olduğundan, çok avlar vurmuş ve her vurduğu av için fukarâya bir altun vermeyi âdet edinmiş idi. Akvâl ve ef'âl-i âdilânesi hakkında pek çok nevâdir menkuldür. Dâiresi mecma'-i ulemâ ve üdebâ olup ulûm ve maârifî himâye ve ehl-i hüneri teşvîk iderdi. 471 (1078-79)' de bir tarih-i şemsî-i sahîh va'az itmişdir ki fasl-ı reb'în ibtidâsından bed' idüp, ayları burûc-ı semâya ve mevâsim ve kavâid-i hey'ete muvafik olmağla kaffe-i takvimlerin essah ve aslahı idi. (Tarih-i Celâlî) denmekle ma'rûfdur. Berkıyruk, Sencer ve Muhammed isimleriyle üç evlâd bırakup, üçü de saltanat sürmüşlerdir. Tabiyat-ı şî'iriyesi dahi olup şu rubâî cümle-i eş'ârındandır:

بوسى زده يار دوش بر ديدد* من
 او رفت و از و بماند ترديدد* من
 زن داد برين ديدد نكاريتم بوس
 كو چورد* خویش دید برديدد* من

c. VI, s. 4404

Melikşah-ı Sâni: (İbn-i Mahmud b. Muhammed b. Celâleddin Melikşah) İran mülûk-ı Selcukîyyesi'nin on birincisi olup, 547 (1152-53) tarihinde vefât iden ammi Sultan Mes'ud'un yerine taht-ı saltanata cülûs itmiş idi. Sahiy ve hoş tab' bir adam idi ise de, sayda ve lehv ve 'iş ve işrete düşkün olduğundan, dört aylık hükûmetden sonra ittifâk-ı ümerâ ile ıskât ve habs olunarak, ba'dehû mahbesinden firarla Huzistan'a giderek sekiz sene orada yaşadıkdan sonra yerine geçen Sultan Muhammed' in vefâtı üzerine, 544 (1149-50)'de Irak tahtını yeniden zapt itmiş ise de on beş gün sonra 555 (1160) tarihinde otuz iki yaşında vefât itmiştir.

c. VI, s. 4408

Memâlik-i Osmâniyye: (Turquie) Âl-i Osmân saltanat-ı seniyesinin taht-ı hükûmetinde bulunan memâlik-i vâsiadan mürekkeb bir devlet-i muazzama olup, Avrupa ve Asya ve Afrika kıt'alarının birer büyük parçasını câmi'dir.

... Zuhûr-u İslâm'dan sonra Şam ve Irak ile Mısır ve Ceziretü'l-Arab ve Mağrib Hilâfet-i İslâmiyye dâiresine girüp Rum İmparatorluğu'nun hududu Fırat'ın yukarı vadisinde kalmış; ve çok defa asker-i Müslüman o hududu tecâvüzle Anadolu'ya girmişlerdir. Selcukîler Anadolu'nun tâ garb cihetlerine kadar ilerleyüp Konya Devleti'ni teşkil itmişlerdi. Rum Selcukîleri'nin inkirazı sırasında zuhûr iden Devlet-i Osmâniyye Anadolu'ya Rumelini dahi zamm, ve her iki cihette tevsi'-i memâlik iderek,

nihâyet Rum İmparatorluğu'nun temellerini çıkarmağla yerini tutmuş; ve tedricen şimdiki Memâlik-i Osmâniyye'yi idâre-i vâhideye almışlardır. ...

c. VI, s. 4435

Müntaz: Fars şu'arâsından dört zâtın mahlasıdır:

Birincisi (Hekim Osmân b. Muhammed) Gazneli olup, meşhûr Hekim Senâî'nin üstâdıdır. İbtidâ (Osmânî) tahallus iderdi. Âl-i Sebüktekin'den Sultan İbrahim'in hizmetinde bulunmuş ve bunun vefâtından sonra Hindistan'a gidüp, Behramşah'ın ma'iyetinde Gazne'ye avdet ve ba'dehû Kirman'a rihlet ile Arslanşah Selcukî'nin iltifâtına mazhar olmuş ve sonra Gazne'ye avdetle 434 (1042-43)'de orada vefât itmiştir. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

یٰنِ رُوْزِ دَمَنِ تُوْبِکَیْرِمِ کِهْ چَنْدِ شَبِ
دَرِ دُوْرِیْ تُوْ اَشْکِ بَدَامَنِ کَرْفَتِهْ اَمِ

c. VI, s. 4441

Müntehabü'd-dîn: (Ebû'l Fütuh Es'ad b. Ebi'l Fazâil Mahmud el-İclî) Meşâhir-i fukahâ-ı Şâfiyyeden ve muhaddisînden olup, 515 (1121-22) tarihinde Isfahan'da doğmuş; ve memketde tahsil-i ulûm itdikden sonra, istimâ-i ehâdis-i şerîfe için hayli vakit seyâhat itmiş; ve 600 (1203-04) tarihinde Isfahan'da vefât eylemiştir. Gazâlî'nin <<Vasît>> ve <<Vecîz>>'ine güzel serhleri ve <<Tetemmetü'l Tetimme>> unvânıyla Fıkıh'da mu'teber bir kitabı vardır.

c. VI, s. 4441

Mentesa: Aydın vilâyetini terkîb iden beş sancağın en cenûbisi olup, Anadolu şu‘be-i cezîresinin müntehâ-ı garb-i cenûbi gûşesinde ve kadîmen (Karye) denilen hattadan ibâretdir.

... Roma İmparatorluğunun inkısamında Şark İmparatorluğu’na kalup, nihâyet Konya Selcukîleri tarafından zamîme-i memâlik-i İslâmiyye olmuş ve Devlet-i Selcukîyye’nin inkırazında orada vâli bulunan (Menteşa) Bey i‘lân-ı istiklâl itmekle, o vakitden beri memleket bu isimle şöhret bulmuşdur. ...

c. VI, s. 4462

Mevdud: (İbn-i Mes‘ud b. Mahmud b. Sebüktekin) Devlet-i Gazneviyye’nin dördüncü hükümdârı olup, 434 (1042-43) tarihinde Muhammed b. Mahmud’a karşı hurûcla, bunun katli itmiş olduğu pederi Mes‘ud kanını talep iderek galebe çalmış ve merkûm Muhammed ile ümerâdan şerîk olanları katledüp, pederi tahtına ku‘ud idmiş; ve Horasan hâkimi bulunan Çağrı Bey b. Mikâil Selcukî’nin kızını tezevvüc idüp, Selcukîler’in satvetinden emin olmuş; ve Gaznîn ile bazı bilâd-ı Hind’de yedi sene hükûmet sürdükden sonra, 441 (1049-50)’de, Horosan’a giderken yolda kuluncdan vefât itmiştir.

c. VI, s. 4462

Mevdud b. Salgî: Devlet-i Selcukîyye umerâsından olup, Fars’da hükûmet süren Atabekân Devleti’nin müessisi olan Sungur ile halefî Zengî’nin pederidir.

c. VI, s. 4480

Musul: Cezire'nin şark ve şimâli kenarında ve Dicle'nin sağ yani garbî sâhilinde ve (Ninova) şehir-i kadîmi harâbelerinin karşısında olarak Bağdad'ın 322 kilometre şimâli garbîsinde ... (dir.)

... Mülûk-ı Emeviyye'nin ahîri olan Mervan-ı Hımar Musul'un tevsî' ve i'mârına sarf-ı himmet itmekle o vakitden büyük bir şehir haline geçmiş: ve o vakitlerde (Ninova) mevcut olmadığından Musul tadrîcen şehir-i kadîm mezkûrun ehemmiyetini almağa başlamış idi. Şam ve Mısır ile Horasan ve Bağdad ve Basra kervanlarının mahall-i vusul ve ictimâ'ında bulunduğundan, bu ism-i Arâbî ile tesmiye olunmuş ve bu ehemmiyet-i mevkî'isinden dolayı kesb-i ümrân eylemiştir. Ba'dehû Benî Akil ve Benî Mervan devletlerinin merkezi ve nihâyet Irakeyn Selcukîyyeleri'nin pâyitahtı olup, bunların ve ale'l-husus Celâleddin Melikşah-ı Selcukî'nin zamanında fevkalâde i'mâr ve tevsî' olunarak, en büyük merâkiz-i medeniyyet-i İslâmiyye sırasına geçmişti. Selcukîler'den sonra Atabekân Devleti'nden en büyüğünün pâyitahtı olup, bunlar dahi i'mârına himmet itmişlerdi. Ba'dehû Hülâgü ve sonra Timurlenk tarafından tahrîp olunarak, bir daha eski ma'muriyetini bulamamıştır. ...

c. VI, s. 4481

Musul Vilâyeti: Cezire'nin şimâl-i şarkî kısmıyla Kürdistan'ın cenûb-i şarkî kısmından mürekkeb ve Dicle'nin iki cihetinde vâki' bir vilâyet olup merkezinin ismiyle müsemmâdır. ...

... Hazret-i Ömer (r.a.)'ın zamanında feth ve memâlik-i İslâmiyye'ye ilhâk olunarak Hilâfet-i Abbâsiyye zamanında Benî Mervan ve Benî Hamdan ve ba'dehû Selcukîler ve Atabekîlerin yed-i idâresinde bulunmuş ve bir aralık Eyyûbîler'in vesâir tevâif-i mülûkun taht-ı idâresinde bulunmuş ve Çingizîler'den sonra Timur'un ve ba'dehû Akkoyunlu ve Karakoyunlular ve mülûk-ı Safeviyye'nin eline geçmiş ve Çaldıran Muharabesi'nden sonra cennet mekân Yavuz Sultan Selim Hân hazretleri tarafından Memâlik-i Osmâniyye'ye ilhâk olmuştur. ...

c. VI, s. 4484

Mut: Adana vilâyeti'nin İçil sancağında ve Silifke'nin 85 kilometre şimâl-i garbîsinde olarak soldan Gölsu'ya dökülen bir derenin kurbünde kaza merkezi bir küçük kasaba olup...

... Selcukîler zamanında dahi hayli ma'mûr idi ve o vakitten kalma birkaç harâb câmi', hanı ve hamamı vardır.

c. VI, s. 4485

Muvaffikü'd-dîn b. el-Mitrân: (Ebû Nasr Es'ad b. Ebi'l-Feth İlyâs b. Cercis el-Mitrân) Meşâhir-i etıbbâdan olup, ulûm-ı hikemiyye ve edebiyede dahi yed-i tûlâ sahibi idi. Dımaşk'da dünyaya gelmiş ve ulûm-ı diniyye-i Nasraniyye'nin tahsîli için Rum diyârına seyâhat itdikden sonra, Bağdad'a giderek, İbn-i Tilmiz'den vesâir meşâhirden tıbbî vesâir ulûm-ı hikemiyye ile Edebiyât-ı Arabiyye'yi tahsîl itmiş ve ba'dehû Dımaşk'a avdetle, icrâ-ı tabâbete başlayup, Nureddin b. Zengî'nin yabdırdığı bîmârîstânın ser tabîbi bulunmuş ve nihâyet Selahaddin-i Eyyûbî'ye intisâb idüp müşârün-ileyh indinde kadr ve i'tibârı pek ziyâde olmağla, çok ihsanlarına nâil olarak, büyük bir servet kazanmış evâhir-i ömründe ihtidâ itmişdi. Kitablara çok merâkı olup, vefâtında küçük resâilinden mâadâ 20 bin cilt kitabı zuhûr itmişdir. Ma'âşıyla, üç müstensih tutup, dâimâ kitâb istinsah itdirirdi. Kendisinin dahi hüsn-ü hattı olup kendi hattıyla birçok kitablar yazmışdır. 587 (1191-92) tarihinde Dımaşk'da vefât itmişdir. Başlıca te'lîfâtı: <<Bistâni'l Etıbbâ-i ve Ravzatü'l Bâi>> nâtamam, <<el-Makaletü'l Nâsriyyetü'l fî Hıfzı'l Umûr es-Sahıyye>>, <<el-Makaletü'l Necmiyyetü fî't-Tedâbir es-Sahıyye>>, <<İhtisâr-ı Kitâbü'l Edvâru'l Kedânbeyn>>, <<Lağez fî'l Hikmat>>, <<Kitâb-ı ale Mezheb-i Da'vetü'l Etıbbâ>>, <<Kitâbü'l Edviyetü'l Mefrudet>> nâtamam, <<Kitâb-ı Âdem Tabü'l-mülûk>> vesâiredir.

c. VI, s. 4486

Muvaffikü'd-dîn Abdü'l-aziz: (İbni-l Abdu'l-cebbar es-Selimî) Bu dahi meşâhir-i etıbbâ-ı İslâm'dan olup, ibtidâ-yı ömürde Dımaşk'da Medrese-i Emîniyye'de ilm-i Fıkıh ile iştiğal itmiş; ve ba'dehû ilm-i tıbbî tahsil idüp, icrâyı tabâbetde iktisâb itdiği mahâretle ve fukarâ-yı hastegâna kendi kesesinden edviye ve ağdiye gönderüp itdiği hayrât ve tasaddukatla şöhet bulmuşdur. Melik Âdil Ebû Bekir b. Eyyûb'un hizmet-i tabâbetinde ve Nureddin Mahmud b. Zengî'nin Bîmâristân'ı ser tabibliğinde bulunmuş ve 604 (1207-08) tarihinde vefât itmişdir.

c. VI, s. 4494

Mueyyid el-Alûsî: (Ebû Sa'id Muhammed b. Ali) Meşâhir-i şu'arâdan olup, 494 (1100-01) tarihinde Irak'ın Hadîse kasabası kurbünde vâki' (Alus) karyesinde doğmuş ve Decil'de neş'et idüp, ba'dehû Bağdad'a duhûl ile halîfe Müsterşid bi'llah zamanında çavuş olarak silk-i askeriye dâhil olmuş ve ba'dehû Sultan Mes'ud b. Melikşah-ı Selcukî'nin hizmetine girmiş ve birçok gazeller ve medhiye ve hicviyeler söyleyüp, o meyanda halîfe Muhtefî bi'llah hakkında dahi bir hicviye söylemekle habs idilerek on sene mahbus kalmış ve halîfe Müstencid bi'llah'ın cülûsunda 555 (1160) tarihinde itlâk olundukda, mahbusun karanlığından gözleri iyi görmez olmuş idi. Mahbusdan çıkınca Musul'a gidüp 557 (1161-62) tarihinde orada vefat itmişdir. Şu beyt cümle-i eş'ârındandır:

رسلو فتيبت اندموع نبعدهم
من بعدهم وحجبت اذا أنا باقي
وعلمت أن العود يقطر ماء
عند نوقود نخرقة الاوراق

c. VI, s. 4498

Mehzebü'd-dîn b. Hebel: (Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed) Meşâhir-i etıbbâ ve hükemâdan olup, şi'ir ve edebiyâtdan ve ilm-i Hadîsden dahi behresi var idi. 515 (1121-22) tarihinde Bağdad'da dünyaya gelüp, tahsil-i ulûm itdikden sonra, Musul'a nakl-i vatan iderek bir hayli vakit (Halat)'da ikâmetle, ora sahibinden emvâl-i kesîreye nâil oldukdan sonra, Mardin'e giderek, Bedreddin Lü'lü'ye intisâb itmiş; ve nihâyet gözlerine ummi târî olmağla, Musul'a avdet idüp, 610 (1213-14) tarihinde orada vefât itmişdir. Tıbb'a dâir <<el-Muhtar>> unvânıyla bir te'lif-i mu'teberi ve <<Kitâbü't-Tıbbü'l Cemâli>> unvânıyla bir eseri vardır. Güzel eş'arı olup şu bir iki beyt o cümledendir:

يا دوحه همام الفؤاد يذكركها
عنيك سلام الله يا دوحه اناس
رمتني التوى بالبعد منك و قربنا
وقد كنت حارا لا تسالك بالامس

c. VI, s. 4498

Menzebü'd-dîn ed-Dehvâr: (Ebû Muhammed Abdurrahim— İbn-i Ali) Meşâhir-i etıbbâ-i İslâm'dan olup Dimaşk'da tevellüd ve neş'et itmişdir. Pederi kehhâl olup, kendisi dahi, ibtidâ bu fenle meşgûl olmuş ve ba'dehû tabâbetle teveğğul idüp, ulûm-ı Hikemiyye ve Rıyâziye vesâireyi dahi bî-hakkın öğrenmiş idi. Nureddin b. Zengî'nin bîmâristân-ı kebîrinin ser etıbbâsı olup, Melik Âdil'in dahi hizmet-i tabâbetinde bulunmuş ve reisü'l etıbbâ unvânına nâil olup külliyetli servet ve sâmâna mâlik olmuşdu. Ba'dehû Melik Eşref b. Melik Âdil tarafından celb olunarak ikrâm ve iltifât ve tahsisata nâil olmuşdu. Ömrünü icrâ-ı tabâbet ve tedrîsle geçirüp, hüsn-ü hattı olmağla, birçok kütübü't-tıbbiyye vesâire dahi istinsah itmişti. 628 (1230-31) tarihinde vefât idüp evlâdı olmamağla hânesi fenn-i tıbbın tedrîsine mahsus mederese olmak üzere vakf ve memâlikini de kitablarını dahi bu medreseye terk ve tahsis itmişti. Ebû Bekir Râzî'nin

<<el-Hâvî>> unvânlı kitâb-ı kebîrini ve Ebû'l Ferec İsfahânî'nin <<el-Agâni'l- Kebîr>> unvânlı kitabını ihtisar itdiği gibi, <<Mukâletün fi'l-istifrâğ>>, <<Kitâbü'l Cenîne>>, <<Tâ'lik ve Mesâil fi't-Tıbb ve Şükûkü't Tibbiyye ve reddi Ecvitihâ>>, <<Kitâbu'r-redd ale şerh-i İbn-i Sâdık lî Mesâil-i Huneyn>>, <<Makâletü'r-redd ale risâletü Ebî'l Haccâc Yûsuf el-İsrâilî fi't-Tertîbi'l Ağziyyeti'l Latîfe ve'l Keşfiyyet-i fi Tenâvilihâ>> unvânlı te'lifâtı dahi vardır.

c. VI, s. 4501

Mahsetî: İran'ın en meşhûr şâirlerinden olup Gence ve bir rivâyette Nişapur kibârzâdelerin idi. <<Büyük Hanım>> demek olan bu lakabla şöret bulmuşdur. Sultan Sencer Selcukî'nin musâhiblerinden olup, ba'dehû Abdullah Hân Özbek'in Herat'ı teshîri esnâsında vefât itmiştir. Bir akşam Sultan Sencer ile oturmakta iken bir aralık dışarı çıkup ertesi sabah yolculuk edecek olan Sultan Sencer havayı sormakla, Mahsetî kar yağmış olduğunu bedaheten söylediği şu rubâî ile ifâde itmiştir:

شاهان فکت اسب سعادت زین کرد
 وز جمله خسروان ترا تعیین کرد
 تا در حرکت سینه زرین نعلت
 نهند پا بزمین زمین سین کرد

c. VI, s. 4503

Mihael (Miehel): Kostantiniyye Rum imparatorlarından sekiz kişinin ismidir:

Yedincisi Kostantin dukasının oğlu olup, 1068'de imparator olmuş ise de, müteâkıben vâlidesi Evdoksiyye'nin vardığı (Romen Diyojen) tahtı zapt itmiş ve ancak merkûm 1071'de Selcukîlerin eline esir düşmekle, Mihael yeniden tahta oturmuş; ve

1078'de serdarlarında en iyisi olan (Nikfur Butonyat)'ı tahkîr itdikden, ve onun tarafından iskâtâ, ve bir manastıra habs olunarak, ba'dehû (Efes)'e psikopos ta'yin olunmuşdu.

Sekizincisi (Palulog) lakabıyla mulakkab olup, bu isimle ma'rûf hânedânın birincisidir. İbtidâ İznik'de hükûmet süren (Yanil-Askaris)'in vasisi olup, 1260'da tahtı zapt ile, merkûm Yaniya'nın gözlerine mil çekmiş ve bir sene sonra da Konstantiniyye'yi Frenklerden istihlâs idüp, kemâ fi'-sâbık tahtını oraya nakl itmiş ve Selcukîlerle musâlaha idüp, Yunan'a ve Cezâyir-i Bahr-i Sefid'e birkaç sefer eylemişdi. 1282'de Trâkîyye'ye vâki' seferde vefât idüp, oğlu İkinci Adornik halefi olmuşdur.

c. VI, s. 4506

Meydâni : (Ebû'l Fazl Ahmed b. Muhammed en-Nişâbûrî) Meşâhir'i üdebâ ve Lugaviyyûndan olup, Nişabur'un Meydan mahallesinde dünyaya gelmiş ve Ebû'l Hasan el-Vâhidî'den vesâir meşâhir-i asrıdan ahz-ı ulûm idüp, en ziyâde <<Emsâli'l Arab>> unvânlı te'lif-i mu'teberi ile şöret bulmuşdur. Sâir te'lifâtı lugatte <<es-Sâmî fil-Esâmî>>, <<Kitâbü'l Hâdî eş-Şâ'dî>>, <<Nüzhetü't-Tarif-i İlm'is-Sarf>> vesâiredir. Emsâl'i ve <<es-Sâmî fil-Esâmî>> unvânlı kitabı Mısır'da tabb' ve neşr olunduğu gibi Sarf'a dâir olunan te'lif-i mezkûriyle <<Makâmât>> ve <<Münşâât>>'ı dahi İstanbul'da <<el-Cevâib>> matbaasında temsîl olunmuşdur. 518 (1224-25) tarihinde Nişabur'da vefât itmişdir. Zemahşerî ile sohbeti ve bazı mülâtafeleleri mervîdir.

c. VI, s. 4520

Mikâil: Mülûk-ı Selcukîyye'nin birincisi ve Selçukyan Devleti'nin müessisi olan Ertuğrul Bey'in pederi ve Selçuk'un oğlu olup, birâderi İsrâil ile beraber kabîlesinin reisleri idiler. Sultan Mahmut Gaznevî'nin tarafını iltizâm itmekle, onu izniyle Ceyhun'u tecâvüz iderek, Horasan'da sâkin olmuşlardı.

c. VI, s. 4522

Milet: (Milet, Miletus) Asyâ-yi sağırin sâhil-i garbîsinde (Yunya) muhacirlerinden büyük ve meşhûr bir şehir-i kadîm olup, ...

... Nihâyet Devlet'i Selcukîyye'nin son devre-i hükûmetlerinde veyahut daha sonra Timurlenk zamanında büsbütün tahrîp olunup virâneleri dahi, Menderes'in bataklıkları altında ve yalnız mâ'bed-i meşhûrunun harâbeleri meydanda kalmıştır. ...

4.3. (nun) harfinde yer alan maddeler

c. VI, s. 4545

Nâsîhü'd-dîn: (Kadı Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed el-Ercânî) Meşâhir-i şu'arâ kesme aradan olup 460 (1167-68) tarihinde doğmuş ve 544 (1149-50)'de vefât itmiştir. İsfahan'daki Medrese-i Nizâmiye'ye devam idüp, meşhûr Nizâmü'l-mülk'e intisâbı vardı. Fıkıh'da dahi yed-i tûlâ sahibi olup, tûl müddet Tüster'de ve Asker-i Mükerrreme'de niyâbet itmiştir. Mevlidi Fars'ın (Ercan) kasabası olup, Tüster'de veya Asker-i Mükerrreme'de medfundur. Eş'ârı pek güzel olup, müretteb dîvânı vardır. Şu kıt'a cümle-i eş'ârından olup, ikinci beyti tersine dahi okunur:

أحب لمرء فاحرود جميل
نصاحبه ورضه سليم
مودته تدوم نكح حور
وذلك كل مودته تدوم

c. VI, s. 4567

Necmeddin Râzi: Eâzım-ı şu'arâyı İran'dan ve kibâr-ı mutasavvıfından olup, Şeyh Necmeddin Kübra mürîdânındandır. Çingiz hürucunda cânib-i Rum'a seyâhat idüp Konya'ya gelmiş ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Sadreddin Konevî ile görüşmüş idi. <<Keşfi'l- Hakayık Şerhi'l Dekaik>> unvânıyla bir te'lifi ve <<Bahrü'l Hakayık>> unvânlı bir eseri daha vardır. 654 (1256-57) tarihinde Bağdad'da irtihâl idüp, Cüneyd-i Bağdâdî kurbünde medfundur. Şu iki beyt cümle-i eş'ârı mürşidânesindedir:

دشمن مارا سعادت یار باد
در جیان از عمر برخوردار باد
هرکه خازی مینهد در راه ما
خار ما در راه او کلزاز باد

c. VI, s. 4568

Necmeddin Kübra: (Ebû'l Cenâb Ahmed b. Ömer el-Hayvekî) Meşâhir-i sûfiyyûndan ve eâzım-ı şu'arâdan olup, Hârizmlidir. Esnâ-i tahsîlinde münâzara ve mübâheseyi çok sevüp, dâimâ galebe çaldığından, (et-Tammetü'l-Kübra) denmekle şöhret bulmuş ve kesret-i isti'mâl ile (tâme) lafzı hazf olarak, (Kübrî) kendisine lakab olunmuş idi. Baba Ferec Tebrîzî, Şeyh İsmâ'îl Kasrî, Ammâr Yâsir ve Şeyh Ruzbihân Mısrî gibi kibâr-ı meşâyihden ahz-ı tarîkat ve tasavvuf idüp, derecât-ı âliyeye nâil olmuş; ve Necmeddin Râzî, Mecdü'd-dîn Bağdâdî, Sa'deddin Hamevî, Seyfeddin Bâhrezî, Kemâl Hocendî ve Şeyh Raziyyü'd-dîn Ale'l-a'lâ gibi meşâhir-i cümle-i mürîdânından bulunmuşdur.

c. VI, s. 4569

Necmeddin Semerkandî: (Ebû Hâmid Muhammed b. Ali) Meşâhir-i etibbâdan olup, Fahreddin Râzî'nin muâsırı idi. Çingiz askerinin hucûmunda Herat'da telef

olmuştur. <<Kitab-ı Ağziyetü'l Marzî>>. <<Kitâbü'l Esbâb ve'l A'lâmât>>, <<Kitâbü'l Akra' bâdîn el-Kebîr>> ve <<Kitâb-ı Akra' bâdîn es-Sağîr>> unvânlı âsârın sahibidir.

c. VI, s. 4577

Nasraddin: (Hoca—) Zurefâdan ve mazinneden bir zât olup Hacı Bektaş Velî ile muâsır bulunmuş olduğu mervî ise de daha eski olup Selcukîler zamanında yaşamış olması muhtemeldir. Herhalde tafsîl-i ahvâli meçhul olup, latâife olan meyl-i tabî'yesinden dolayı, birçok latâif ve nevâdir kendisine isnâd olunarak, ismi bu hususda mesel hükmüne geçmiştir.

c. VI, s. 4578

Nasrullah: (Hamîdü'd-dîn—İbn-i Abdü'l-hamîd) Meşâhir-i şu'arâyı İran'dan olup Şirazlıdır. Melikşah-ı Selcukî zamanında yaşayup her ne sebebe mebni ise de padişah müşârün-ileyhin gazâbına uğrayarak habs olunmuş ve mahbusda yazup takdim ettiği bir kıt'a aksine te'sir itmekle, katl olunmuştur. Behramşah Gaznevi'ye dahi mülâki olup, bunun nâmına <<Kelile ve Dimne>>'yi Farisî'ye nakl etmişti. Kitab-ı mezkûr defaatle ve ahîren Tebriz'de bir tarz-ı dil-nişîn tab' olunmuştur. Nasîr dahi tahallus ider idi.

c. VI, s. 4578

Nasreddin: (Ahmed b. Yûsufşah) Lerbezek'de hükûmet süren Atabekânın yedincisi olup, 696 (1296-97) tarihinde birâderi Afrasiyab'ın katli üzerine Gazan Hân'ın fermânıyla hâkim-i Laristan olmuş ve kendisi âdil ve nik-siret bir zât olmağla, birâderi

zamanında harâb olan memleketi i'âmâra muvaffak olup, 38 sene kemâl-i adâletle hükûmet sürdükden sonra, 733 (1332-33)'de vefât itmiştir.

c. VI, s. 4582

Nâsiruddin Tûsî: (Muhammed b. Fahreddin Muhammed Râzî) Eâzım-ı hükemâ-ı İslâm'dan olup, kâffe-i ulûm ve fûnûnda, ilm-i Hey'etde teferrüd itmiştir. Âba ve ecdâdı an-asl (Kum) şehri muzâfânından (Cehrud)'lu olup, sahib-i terceme 597 tarihinde Tus'da dünyaya gelmiş ve Kemâleddin b. Yûnus Musûlî ile Mu'înü'd-dîn Sâlim b. Bedrân Mısırî'den ve İbn-i Sinâ'nın telâmizesinden Behmenyar'dan vesâir meşâhirden tahsil-i ulûm ve fûnûn itdikden sonra, ömrünü mütâlaa ve nefise-i fenniye ve te'lifle geçirmiştir. İ'tikâdda Mu'tezile'den ve Şîyü'l-mezheb idi. Mülâhede-i İsmâ'îliyye'den Alâeddin Muhammed'in esâretine düşüp, hayli vakt mahbus kalmış; ve 654 tarihinde Hülâgü Hân Kuhistan'ı zapt itdiğinde, kendisini kayd-ı habs ve esâretten tahlîs iderek zâten sît ve şöretini işitmiş olmağla, müşâvir-i hass ittihâz itmiş; ve re'yine i'timâd ve emniyet idüp, giderek sözünden çıkmamağa başlamışdı. Nâsiruddin bu nüfûz ve i'tibârından bi'l-istifâde, Hülâgü'yü terakkî-i ulûm ve maârif için külliyyetli evkâf ve hazâin sarf ve tahsisine iknâ' itmiş ve Merağa'da o vakte kadar meseli nâmesbûk bir rasadhâne yapıdurup, 400.000 mücelledi mütecâviz kitâb-ı nefise-i fenniye dahi cem' ile, bir mükemmel kütüphâne te'sîs, ve erbâb-ı ilm ve hüneri her taraftan celble, kendilerine muhassasat ta'yin itdirerek, büyük bir akademiye teşkil ile, ilm-i Hey'et'in vesâir ulûm ve fûnûnun terakkîsine çok hizmet itmiştir. Bu rasadhânenin ve sahib-i tercemenin mesâi' ve cehdinin semeresi olan <<Ezbâc-ı İlhâniyye>> ilm-i Hey'et'ince pek ehemmiyetli bir hizmet olup, 1652 tarih-i milâdisinde Londra'da neşr olunan <<Tûl ve Arz Cedvelleri>> dahi Nâsiruddin Tûsî'nin <<Ezbâc-ı İlhâniyye>>'sinden me'huzdur. Hülâgü'yü Bağdad'ın zaptıyla Hilâfet-i Abbâsiye'ye

hitâm vermeğe sevk ve teşvîk iden sahib-i terceme olduğu meznun olup, bu hal sahih ise de, mükerrem ahlâkıyla nâ-kabul-ı tevfidir. 672 tarihinde ve Abaka Hân zamanında Bağdad'da irtihâl idüp, vasiyeti üzere, İmâm-ı Musa Kâzım (r.a.)'ın türbesi yanına defn olunmuştur. Te'lifâtı çok ve mütenevvi' olup, Batlamyus'un, <<Mecsutî>>'sini şerh ve tashih itdiği gibi, Mantık'da <<et-Tevrîd>>, ve Tasavvuf'da <<Evsâfu'l Eşrâf>>, Kelâm'da <<et-Tehallis>> ve <<Kavâidü'l- Akâid>>, Ahlâk'da Kuhistan hâkimi Nâsîrü'd-dîn nâmına yazdığı <<Ahlâk-ı Nâsîrî>>, ulûm-ı Riyâziye ve Hey'et'de de önemli eserler vermiştir.

Ekseri te'lifâtı Arabî ve bazısı Fârisî'dir. (Nâsîr) mahlasıyla birçok eş'âr-ı Fârisîyesi dahi olup, şu rubâî cümle-i eş'ârındandır:

• وجود بحق واحد اول باشد
 باقی همه موموم و مخیل باشد
 هر چیز جز او که آید در نخلت
 نقش دومین چشم احوال باشد

c. VI, s. 4587

Nizâmü'l-mülk: (Hoca Kıvâmü'd-dîn Ebû Ali Hasan b. Ali) İnan Selcukîlerinden Alb Arslan ve oğlu Melikşah'ın vezîri olup, Tus civârında (Radekân) nahiyesinde ve bir rivâyetde Tus'un Nokan mahallesinde 408 (1017-18) tarihinde dünyaya gelmiş ve Fıkıh ve Hadîs vesâir ulûmu ba'de't-tahsil, Belh hâkimi Ali b. Şâdân'ın hizmet-i kitâbetine girmiş ve ancak merkûm behresine emvâlini müsâdere itdiğinden hizmetini terkle Dâvud b. Mikâil Selcukî'nin yanına gitmiş ve mûmâ-ileyh akl ve tedbîr ve hizmetinden pek memnun olmağla, vasiyetinde oğlu Alb Arslan'a tavsiye itmişti. Alb Arslan zamanında vezâret ve sadâret mansabına nâil olup, müddet-i saltanatında yirmi sene umûr-ı devleti kemâl-i dirâyet ve adâletle idâre itmiş ve Alb Arslan'ın vefâtında verâseti hususunda evlâdı beyninde ithilaf düşmekle Nizâmü'l- Mülk Melikşah'ı tahta ik'âd edererek nizâm ve asâyîşin muhâfazasına muvaffak olmuş ve Melikşah kaffe-i umûr-ı

devleti sahib-i tercemenin yedine bırakup, re'yi ve tedbirinde sermû inhiraf itmemekle, Nizâmü'l-mülk'ün akl ve tedbîr ve adâleti sayesinde Melikşah'ın zaman-ı saltanatı Devlet-i Selcukîyye'nin en parlak ve en şanlı devri olmuştur. Kendisi âlim ve edib ve kadirşinas bir zât olmağla dâiresi mecme-i ulemâ ve üdebâ olup, erbâb-ı ilm ve hünerdân ve şu'arâ ve sûfiyyûna pek çok ikrâm ve iltifat ve ihsân ider idi. Birçok cevâmi' ve mesâcid ve medâris vesâir ebniye-yi hayriye te'sîs ve külliyyetli evkaf tahsis itmişti. Hayratının en meşhûru Bağdad'da yaptırdığı (Medrese-i Nizâmiye)'dir ki cesîm bir binâ olup, içinde kaffe-i ulûm ve fûnûn tedrîs olunurdu ve Ebû İshak Şirâzî gibi asrın en büyük ulemâsı bu medresede tedrîsle muvazzaf idi. İsfahan'da dahi yine Nizâmiye ismiyle büyük bir medrese binâ itdirmiş idi. Hulefâ-i Abbâsî dahi kendisine fevkalâde hürmet idüp meclisinde otururdu. 448 (1056-67) tarihinde Melikşah'ın ma'iyetinde İsfahan'a giderken Nihavend kurbünde Hasan Sabbah'ın adamlarından derviş kıyâfetine girmiş biri tarafından bıçakla vurulularak, müte'essiren vefât itmiştir. Halefi olan Tâcü'l-mülk Ebû'l Ganâim'in se'ayetiyle Melikşah tarafından katl itdirildiği dahi maznundur. Melikşah kendisinden sonra ancak 35 gün yaşamıştır. Nizâmü'l-mülk'ün Farisî ve Arabî eş'ârı olup, zîrdeki ebyât-ı mecruh oldukda Melikşah'a hitâben ve oğlunu makâmına kayırmak iltimâsıyla söylemiştir:

يکچند يا قباک تو ای شاه جوان بخت
کرد ستم از چهره ایام ستردم
آمد ز قضا مدت عمرم نود و شش
در حد نهاوند بيک کارد بتردم
بکذاشتم آن خدمت ديرينه بفرزند
اورا بغداد و بغدادوند سپردم

Bu şi'irde 96 yaşında olduğunu zikr itdiğine bakılırsa velâdeti 389 (998-99)'da olmak iktizâ ider. Şu kıt'a dahi eş'âr-ı Arabiyyesindedir:

بعد اثمانين ليس قوتة   قد ذمبت شررة العبوة
كأنني والعصا بكفي   موسى ولكن بلا نبوة

c. VI, s. 4589

Nizâmî: İran şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır:

Birincisi (Şeyh Ebû Muhammed İlyas b. Yûsuf b. Mubid)

Diğeri Semerkandlı olup, (Nizâmî-i Arûzî) denmekle ma‘rûfdur. Emir Mu‘izzî şâkirdânından olup, Melikşah-ı Selcukî zamanında yaşamış ve <<Veyse ve Râmin>> unvânıyla ahlâka dâir bir kitap yazmıştır. Şu bir iki beyt cümle-i eş‘ârındandır:

دنی دارم که در فرمان من نیست
تو پنداری که آن دل زان من نیست
مرا مادر دعا کرده است کوی
که از تو دور بادا هر چه جویی

c. VI, s. 4606

Nureddin Arslan: Musul ve Cezire civârlarında hükûmet süren Atabekân devletinin altıncı hükümdârı olup, (İzzeddin Mes‘ud b. Kutbeddin Mevdu b. İmâdü’d-dîn Zengi)’nin oğludur. 589 (1193)’da pederi İzzeddin Mes‘ud’a halef olup, tezelzüle yüz tutmuş olan ecdâdı fer ve devletini tecdid ve takviyeye sarf-ı mesâi ile akrabasından her biri bir tarafda hâkim bulunanları kendisini tanımağa mecbûr itmiş ve 18 sene kemâl-i adâlet ve rûyetle hükûmet sürdükden sonra 607 (1210-11) tarihinde vefât itmiştir.

Oğlu ve halefi olan İzzeddin Mes‘ud-u Sâni’nin dahi bu isimle müsemmâ bir oğlu pederinin vefâtında, sabi olduğu halde ismen saltanat-ı ilân olunmuş ise de, vasisi ve müdebbir-i umuru Bedreddin Lü’lü hükûmeti zapt itmiş idi.

c. VI, s. 4607

Nureddin Mahmud: (el-Melikü'l Âdil Ebû'l Kâsım b. İmâdü'd-dîn Zengî b. Aksungur) Musul ve Cezire cihetlerinde hüküm süren Atabekân devletinin müessisi olan İmâdü'd-dîn Zengî'nin ikinci oğlu olup, 511 (1117-18) tarihinde dünyaya gelmiş, ve 541 (1146-47)'de pederinin vuku'-u vefâtıyla, büyük birâderi Seyfeddin Gâzî'nin Musul tahtına cülûsu üzerine, kendisi Halep'i Ben-i Artuk'dan zapt iderek, orada mesned-i neşîn-i hükûmet olmuş, ve giderek Hama, Humus, Balebek, ve Dımaşk'ı zapt ile adeta bir devlet teşkil iderek, bir taraftan Rumlardan ve bir taraftan Ehl-i Salib'den birçok yerler ve ez-ân-cümle Mar'aş, Behsâ, Rakka, Banyas vesâir bilâdı dahi feth ve ilhâk eylemişti. Nihâyet derecede cesur ve muvaffak ve âdil, muhibb-i ulemâ ve üdebâ, sahib-i hayrât ve hasenât bir padişah olmağla, sît ve şöhreti âlemgir olup, hatta düşmanları olan Ehl-i Salib Firenkleri dahi adâlet ve iktidârına hayran olmuşlardı. Haleb'de, Dımaşk'da, Hama'da, Humus'da, Balebek'de, vesâir mahallerde cesîm medreseler, dârü'l Hadîsler ve cevâmi-i şerîfe sâir müberrat te'sîs ve evkâf-ı azimiyye tahsis eylediği gibi Dımaşk'da <<Bîmâristân-ı Kebir>> nâmıyla mükemmel bir hastane yaptırmıştı ki asrının en meşhûr etibbâsı bu bîmâristânda hizmet itmişlerdi. Selahaddin-i Eyyûbî ve ammi Şirkuh sahib-i tercemenin ümerâsından iken, Mısır'daki mülûk-ı Fatimiye'nin istimdâdı üzerine, müşârün-ileyhe sahib-i terceme tarafından asâkir-i imdâdiye ile iki defa Mısır'a i'zâm olunmuş ve nihâyet orada kalup, Devlet-i Eyyûbiyye'yi teşkil itmişlerdi. Ve'l-hâsıl Selahaddin-i Eyyûbî'ye dahi Nureddin Mahmud'un mekteb-i adl ve medeniyetinin şakirdi nazarıyla bakılabilir. 28 sene kemâl-i adâlet ve muvaffâkiyetle icrâ-yı hükûmetden sonra, 569 (1173-74) tarihinde Hanak'da vefât idüp, 11 yaşında bulunan oğlu Melik Salih İmâdü'd-dîn İsmâîl'i halef bırakmış ise de, yalnız Halep bunun elinde kalup, sâir memâlik-i Şam Selahaddin-i Eyyûbî'nin eline geçmiş ve mumâ-ileyhin vefâtında Halep dahi Eyyûbîler'in eline geçüp, sahib-i tercemenin kurduğu devlet devam idememiştir.

Nustekin: Hârizmşâhân mülûkunun cediti olup, Melikşah-ı Selcuki ümerâsından Bilkâtekin'in azadlısı idi. Efendisinin vefâtında Melikşah'ın fermânıyla onun yerine Harizm vâlisi olmuş ve bir müddet icrâ-i hükûmetden sonra, 491 (1097-98) tarihinde vefât idüp, oğlu Kutbeddin Mahmud halefi olmuş; ve ibtidâ Hârizmşâh unvânını bu zât almıştır.

c. VI, s. 4625

Nehrevan: Bağdad ile Vâsıt beyinde büyük bir nahiye olup, Hazret-i Ali el-Murtaza (r.a.)'ın Havarice karşı vâki' bir muzafferiyet-i azîmesinin mahal-i vuku'u olmağla meşhûrdur. Dicle'den ayrılmış büyük bir cedvelin suyuyla ihya olunmuş arazi ve kara-i kesireyi hâvî olup, en ma'rûf ma'mureleri Cercerayâ, İskâf ve Sâfiye idi. Yâkut Hamvî bu nahiyenin vaktiyle pek ma'mur bulunmuş ve ba'dehû Selcukîlerin münazaat ve muharebâtı sıralarında cedvel bozulmağa harâb olup, ma'mureleri tepeler ve duvarlar sûretinde harâb bir halde kaldığını ve cedvelin i'mârına teşebbüs iden yaşamaz gibi i'tikâd-ı cahilâne şuy'uyla kimsenin i'mâra cesâret idemediğini beyân ediyor. 'Ali, Evsat ve Eşfel denmekle ma'rûf üç kısma münkasım idi.

4.4. (he) harfinde yer alan maddeler

c. VI, s. 4739

Hazâr Asâf: Lerbezerk'de hükûmet süren atabekânın ikincisi olan Ebû Tahir'in oğludur. 550 (1155-56) tarihinde pederine halef olup, İsfahan kurbünde tevsi'i memâlik ve Fars Atabekânıyla harb iderek, galib gelmeğle, Tekle Salğuri kendisine kızını tezvic iderek, taleb-i sulha mecbur olmuştur. Âdil ve nikusîret bir hükümdâr olup, memleketini i'mâr itmişti. İsmi (Hezaresb)'den muarreb olması muhtemeldir.

c. VI, s. 4746

Hemmâm-ı Tebrîzî: (Hoca Hemmâmü'd-dîn) Meşâhir-i şu'arâ-ı İran'dan olup, Nasîrü'd-dîn Tûsî'nin şâkirdânından ve Kutbeddin Şirâzî'nin ders arkadaşlarındandır. Şeyh Sa'dî-i Şirâzî ile dahi mu'âsır olup, beynlerinde mülâkât ve bazı mülâtafât vuku' dahi mervîdir. Ashâb-ı servet ve sâmândan olup, küberâ ile sohbet ve münâsebeti vardır. 713 (1313-14)'de Tebriz'de vefât itmişdir. Şu mütalaa onundur:

امروز بهشت است که رضوان اینجاست
پروردن حان است که جانان اینجاست

4.5. (ye) harfinde yer alan maddeler

c. VI, s. 4785

Yâkut-ı Rûmî: (Ebû'd-dâr Mehzebü'd-dîn b. Abdullah) Meşâhir-i şu'arâdan olup, an-asl Rum üserasından olduğu halde, Bağdad'da tüccardan Ebû Mansur Cebeli tarafından iştirâ ve tahsile sevk olunarak, edebiyâtda ve hüsn-ü hatda kesb-i mahâret itmişti. Güzel şi'ir söyleyüp, ekserî eş'ârı şarkı makâmında efvâh-ı nâssda tedâvül iderdi. Medrese-i Nizâmiye'de mukîm olduğu kütüb-ü terâcemede mezkûr ise de, mu'allim mi müte'allim mi bulunduğu anlaşılamiyor. 622 (1225-26) tarihinde Bağdad'da menziline meyyit bulunmuşdur. Şu mutalaa cümle-i eş'ârındandır:

ألا مینغ وجدی بها و عرامی
و میندی دارانسلام سلامی

c. VI, s. 4786

Yâkut Melikî: (Ebû'd-Derâmînü'd-dîn—İbn-i Abdullah el-Mavsîlî) Meşâhir-i üdebâ hattâtîyûndan olup, Melikşah-ı Selcukî'ye nisbetle melikî lakabını ihtiyâr itmişdi. Birçok kitap istinsah idüp, ale'l-husus Sihâh-ı Cevherî'den pek çok nüshalar yazarak, beherini yüz altına satardı. 618 (1221-22)'de Musul'da vefât itmiştir.

c. VI, s. 4788

Yani: (Jean) Konsantiniyye Rum imparatorlarından bu isimle sekiz kişi gelmiştir:

İkincisi Komninos hânedânına mensup olup, 1118'den 1143 tarihine dek imparatorluk idüp, Selcukîler ve Sırbîlularla muhâbere itmiş ve Fransızlardan Antakya'yı zapt itmeye çalışmış idi.

c. VI, s. 4801

Ya'kûb b. Saklâb: (Muvaffikü'd-dîn) Meşâhir-i etıbbâdan olup, Nureddin Şehid'in hizmet-i tabâbetinde bulunmuşdur. Nasraniyyü'l-mezheb olup, Kudüs'de neş'et itmiş ve lisân-ı Yunânî'ye dahi vakıf olmağla Calinos'un te'lîfâtıyla çok iştigâl eylemiş idi. 625 (1227-28)'de vefât itmiştir.

c. VI, s. 4816

Yûsufşah: Lerbezerk Atabekânı'nın beşincisi olup, pederi Şemseddin Alb Argun'a halef olmuş ise de, kendisi Abaka Hân'ı bir tehlikeden kurtarmış olduğundan

onun yanından ayrılmayıp, memleketi vekîl ile idâre itirdi. Ba‘dehû Argun Hân ile Ahmed Hân arasında cenk vuku‘unda Ahmed Hân’ın tarafını iltizâm itmiş; ve Ahmed Hân’ın mağlûbiyetinde özr-hah olup, Argun Hân’ın afvını istihsâl ile, Laristan’ a gidüp, 680 (1281-82)'de orada vefât itmiştir.

c. VI, s. 4818

Yûsuf Hemedânî: (Ebû Ya‘kûb b. Eyyûb) Eâzım-ı meşâyih ve fukahâdan olup, Hemedan kurbünde (Buzencerd) karyesinde 440 (1048-49) tarihlerinde dünyaya gelmiş ve Bağdad’a intikâl ile, Ebû İshak Şirâzî ve emsâli eâzım-ı fukahâdan tahsil-i Fıkıh ve istimâ-i ehâdis-i şerîfe iderek, Isfahan ve Semerkand’a dahi rihletle, tahsilini ikmâlden sonra, zühd ve takvâyı ve mücâhede-i nefisle iştigâl iderek, Bağdad’a avdetinde bir hayli zaman Medrese-i Nizâmiye’de va‘az ve tedrîsle meşgûl olmuş; ve ba‘dehû Merv ve Herat’da imrâr-ı evkât idüp, nihâyet 535 (1140-41)’de Herat’dan Merv’e giderken yolda vefât idüp, cenâzesi Merv’e nakl ve defn olunmuşdur. Kerâmât ve makâmâtı mütevâtirdir.

SONUÇ

Osmanlı devrindeki önemli bir ansiklopedik eser hüviyetindeki bu kıymetli çalışma, Türk-İslam dünyasında büyük bir boşluğu doldurmuştur. Özellikle Türk ve İslâm medeniyetine ait maddelerin çoğunlukta olması yazarın çalışmasını bilinçli bir şekilde belli konulara hasretmeye özen gösterdiğini ve önceden belirlenmiş bir amaç doğrultusunda hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Batılı kaynaklarda Türk ve İslam medeniyetinden çok az bahsedilmesi, Doğu'da ise bu tür çalışmaların yapılmamış olması Şemseddin Sâmî'yi harekete geçiren ana etkidir. Şemseddin Sâmî özellikle Türk dilinin üzerinde durarak bu alanda hayati önem taşıyan çalışmalara imza atmıştır. Arnavut asıllı olmasına rağmen hiçbir zaman Arnavut milliyetçisi olmamıştır, hatta Sâmî'yi günümüzde "Türkçü" diye nitelendirenlerin de sayısı hayli çoktur.

Osmanlı Devleti'nin devamının ne kadar elzem olduğunu en iyi fark eden aydınlardan birisi olan Şemseddin Sâmî, Arnavutların istikbâlini ve huzurunu da Osmanlı'nın devamında görmektedir. Bu sebeple II. Abdülhamid'le işbirliği yapmış, kendisini -kardeşlerine rağmen- Osmanlı'nın istikbâli için büyük önem teşkil eden çalışmalara adamıştır. Birçok alanda eser veren Sâmî'nin en güçlü yönü ansiklopediciliğidir. Özellikle *Kâmûsü'l-A'lam* ve *Kâmûs-ı Türkî* bu çalışmaların temel yapı taşı konumundadır. Bu iki eser de Türk-İslam kültürü için büyük öneme sahiptir.

Bu bağlamda *Kâmûsü'l-A'lam*'da (son üç ciltte) yer alan Selçuklu tarihi ile ilgili maddeler tez çalışmamızın esasını teşkil etmiştir. Çalışma sonunda görülmüştür ki, Osmanlı münevveri Selçuklu tarihinden bîhaber değildir. Tarihi olaylar sebep-sonuç içerisinde incelenmiş ve birçok olay hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Sultanların tahta cülusları ve saltanat süreleri tek tek belirtilmiştir. Birçoğunun saltanat süresi boyunca yaptığı çalışmalar detaylarıyla anlatılmaktadır. Bununla birlikte vezirlerden, ünlü komutanlardan, devlet bünyesinde önemli görevlerde bulunmuş memurlardan, bunların arasında zaman zaman yaşanan siyasi çekişmelerden de bahsedilmiştir. Nizâmiye medreselerinde ders veren hocalar, dönemin ünlü şahsiyetleri, şâirler, şeyhler, seyyahlar vb. meşhur adamlar da bu eserin içerisinde yerini almıştır. Dolayısıyla

Kâmûsü'l-A'lam döneminde önemli bir başvuru kaynağıdır ve Osmanlı'da ciddi bir Selçuklu tarihçiliği olduğunun göstergesidir. Döneminde böyle bir öneme sahip olan *Kâmûsü'l-A'lam*, bugün de Selçuklu tarihi için önemli bir başvuru kaynağıdır. Tarih, Coğrafya ve meşhur adamlar ansiklopedisi de diye nitelendirilen bu çalışma, Selçuklular hakkında yapılacak olan yeni çalışmalara da ışık tutmaktadır. Eserin, teknik yönden bazı zaafları bulunmakla birlikte, genel itibarıyla bilimsel niteliklere sahip olduğu söylenebilir. Şöyleki; eserde yer alan bazı şahısların hangi dönemde, hangi tarihlerde, nerede yaşadığına dair hiçbir bilgi verilmemiştir. Siyasi tarihten bahsedilirken genelde olaylar net bir şekilde anlatılmakla beraber kültürel alanda bazı muammalara rastlamak mümkündür.

Şemseddin Sâmî'nin çeşitli dillerdeki kaynakları inceleyerek, birçok zorluklar çekerek hazırladığı bu eser, Tanzimat Dönemi okuyucularının dil sorunu sebebiyle ulaşamadıkları bilgilere kolayca ulaşmalarını sağlamıştır. Fakat günümüzde Osmanlıca okuyabilenlerin sayısı oldukça azdır. Yani eser tekrar anlaşılmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla biz de bu çalışmamızda, günümüz okuyucularının, bu eşsiz eserde yer alan Selçuklu tarihiyle ilgili bilgilere kolayca ulaşmalarını sağlamaya çalıştık.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Komisyon, (1997). “Şemseddin Sâmi”. *Osmanlı Literatürü Tarihi*. İstanbul.

LEVEND, Ağâh Sırrı. (1969). *Şemseddin Sâmi*. Ankara: TDK Yayınları.

TURAL, Şecaattin. (1999). *Şemseddin Sâmi*. İstanbul: Şule Yayınları.

Makaleler

UÇMAN, Abdullah. (2010). “Şemseddin Sâmi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII. s. 519-523.

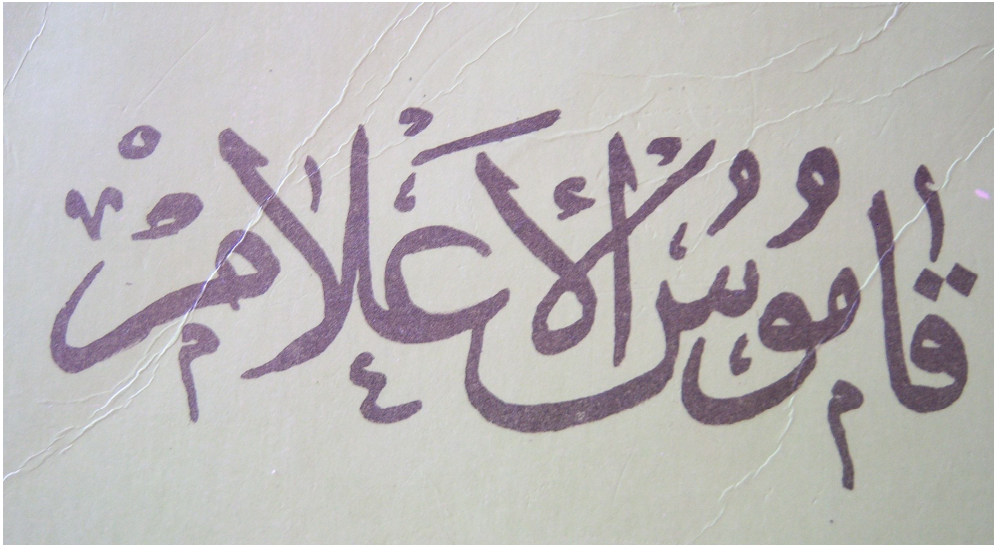
[YAZIKSIZ], Necip Asım (1928). “Şemseddin Sâmi”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, sy.35, s. 22-25.

KALEŞİ, Hasan. (1971). “Şemseddin Sâmi’nin Siyasî Görüşleri ve Megalo-İdea Hakkındaki Düşünceleri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sy. 40, İstanbul, s. 17.

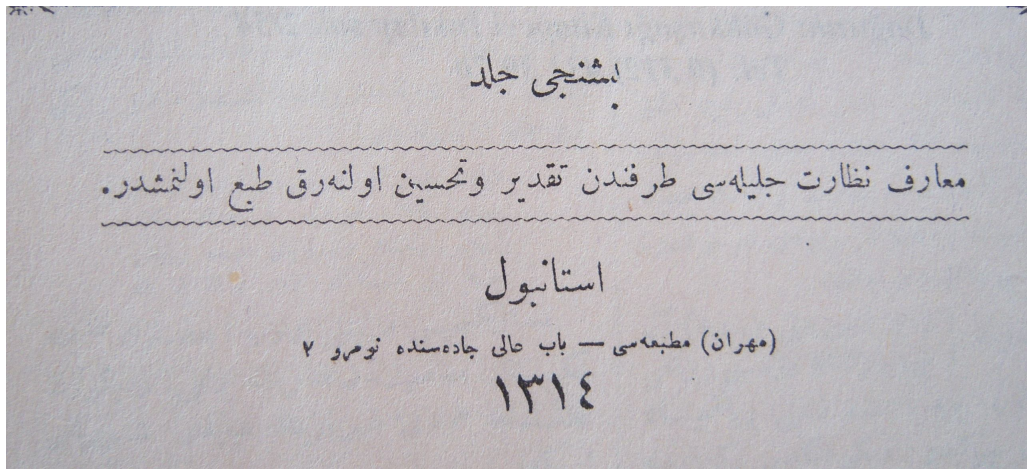
ERÜNSAL, İsmail. (1970). “Şemseddin Sâmi Üzerine Yeni Denemeler”. *Türk Dili*, Ankara, sy. 23/229, s.20-25.

EKLER

EK-1.

EK-2.

بشنجی جلد

معارف نظارت جلیہ سی طرفدن تقدیر و تحسین اولنہ رقی طبع اولنمشدر.

استانبول

(مهران) مطبعہ سی — باب عالی جادہ سنده نومبر ۷

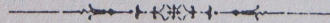
۱۳۱۴

EK-3.

قاموس الاعلام

تاريخ و جغرافيا لغاتى . و تعبير اصحله . كافة اسماء خاصه يي جامعدر

(تاريخه متعلق : كافة اقوام و امله انبياء، خلفاء، صحابه، تابعين، رجال حديث، ملوك، امراء، وزراء، حكام، حكماء، علماء فقهاء، اولياء، مشايخ، ادباء، شعراء، اطباء، مورخين، سياحين، اصحاب هنر، اشخاص موهوم و اساطير و الحاصل شرق و غرب و ازمنه قديمه و جديده عائد كافة مشاهيرك اسلامي، ترجمه حاليري، آثار و تاليفاتك تعريفي، جغرافيايه متعلق دنى : كره ارضك منقسم بولنديقى قطعات و عمالك (دولك، وديكر، بوغازلر، آلهلر، طاعلر، نهرلر، كوللر، اووهلر، وكرك اسكى كركي قصبه لرله بوجك قريه لرك اسلامي، موقعا ليري، طول و عرض ليري احوال تاريخيه و طبيه ليري، اهال لريك مقدار يي، باشابه محمولات و اخراجات ليري و الحاصل تفصيلات ممكنه يي شامل و حروف هجا صره سيله مرتبدر.)

صاحب و طابعي : مهران

محرري : ش. سامي

Ek- 3: Özgeçmiş

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ**Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü****Özgeçmiş**

Adı Soyadı:	Mustafa KIRAÇ	İmza:	
Doğum Yeri:	OSMANİYE		
Doğum Tarihi:	03.07.1984		
Medeni Durumu:	EVLİ		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Kâhyalar İ.Ö.O		Osmaniye	1990/1995
Ortaöğretim	Osmaniye İHL		Osmaniye	1995/1998
Lise	Osmaniye Atatürk Lisesi		Osmaniye	1998/2001
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Konya	2003/2007

Yüksek Lisans				
Becerileri:				
İlgi Alanları:				
İş Deneyimi:	Öğretmenlikte 3. yılı.			
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
Tel:	05063024334			
Adres	Fatih Mah. Yakacık Cad. Yıldız Sitesi D Blok 4/14 Sancaktepe / İstanbul			